

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 73

(2007–2008)

Om lov om endringer i arveloven mv.
(arv og uskifte for samboere)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5	7.6	Forslag om endring av samboer- definisjonen i tvangsfullbyrdelses- loven	22
2	Bakgrunnen for lovforslaget	6			
2.1	Noen utviklingstrekk	6			
2.2	Tidligere lovarbeid	6	8	Rett til arv etter loven	22
2.2.1	Eldre utredninger og husstandsfellesskapsloven	6	8.1	Gjeldende rett	22
2.2.2	NOU 1999: 25 Samboerne og samfunnet (Samboerutvalget)	6	8.2	Høringsnotatet	23
2.2.3	St.meld. nr. 29 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap. Behandlingen i Stortinget	7	8.3	Høringsinstansenes syn	24
2.3	Høringsnotatet 22. januar 2007	7	8.4	Departementets vurderinger	25
2.4	Høringen	7			
2.5	Skiftelovutvalget	8			
3	Litt om forekomsten av samboere i ulike alderssegmenter	8	9	Uskifte	27
3.1	Innledning	8	9.1	Gjeldende rett	27
3.2	Statistikkgrunnlaget	8	9.2	Høringsnotatet	28
3.3	Forekomsten av samboere generelt	8	9.2.1	Rett til å sitte i uskifte for samboere .	28
3.4	Nærmere om eldre samboere	9	9.2.2	Vilkår for rett til å sitte i uskifte	28
			9.2.3	Uskifteboet	28
			9.2.4	Testasjonsfrihet	31
			9.2.5	Valg mellom arv og uskifte	32
			9.2.6	Plikt til å skifte ved inngåelse av nytt ekteskap eller samboerskap	32
			9.2.7	Sammenfattende synspunkter	33
			9.3	Høringsinstansenes syn	33
			9.3.1	Rett til å sitte i uskifte for samboere .	33
			9.3.2	Vilkår for rett til å sitte i uskifte	36
			9.3.3	Uskifteboet	36
			9.3.4	Testasjonsfrihet	39
			9.3.5	Valg mellom arv og uskifte	39
			9.3.6	Plikt til å skifte ved inngåelse av nytt ekteskap eller samboerskap	39
4	Gjeldende rett	9	9.4	Departementets vurderinger	40
5	Rettsstillingen i Danmark, Sverige og Finland	10	9.4.1	Rett til å sitte i uskifte for samboere .	40
5.1	Danmark	10	9.4.2	Vilkår for rett til å sitte i uskifte	40
5.2	Sverige	10	9.4.3	Uskifteboet	40
5.3	Finland	10	9.4.4	Testasjonsfrihet	42
6	Arverettslige hensyn	11	9.4.5	Valg mellom arv og uskifte	42
6.1	Hensyn bak reglene om rettigheter for gjenlevende ektefelle	11	9.4.6	Plikt til å skifte ved inngåelse av nytt ekteskap eller samboerskap	42
6.2	Bør samboere gis rett til arv og/eller uskifte?	11			
6.3	Utfordringer knyttet til lovregulering av arverettigheter for samboere	15	10	Rett til innsyn i samboerens økonomiske forhold	43
7	Hvem skal regnes som samboere?	16	10.1	Innledning. Gjeldende rett	43
7.1	Innledning	16	10.2	Høringsnotatet	43
7.2	Gjeldende rett	16	10.3	Høringsinstansenes syn	44
7.3	Høringsnotatet	17	10.4	Departementets vurderinger	44
7.4	Høringsinstansenes syn	18			
7.4.1	Innledning	18	11	Økonomiske og administrative konsekvenser	44
7.4.2	Om samordning av samboer- definisjoner på ulike rettsområder	18	11.1	Høringsnotatet	44
7.4.3	Nærmere om hvem som skal regnes som samboere	19	11.2	Høringsinstansenes syn	44
7.5	Departementets vurderinger	21	11.3	Departementets vurderinger	45

12	Merknader til paragrafene i lovforslaget	45	12.4	Merknader til endringen i tvangsfullbyrdelsesloven	51
12.1	Merknader til endringene i arveloven	45	12.5	Merknader til ikrafttredelses- og overgangsreglene	51
12.2	Merknader til endringen i forsikringsavtaleloven	50		Forslag til lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere) ...	53
12.3	Merknader til endringene i ekteskapsloven	51			

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 73

(2007–2008)

Om lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere)

*Tilråding fra Justis- og politidepartementet av 27. juni 2008,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 **Proposisjonens hovedinnhold**

I denne proposisjonen foreslår Justisdepartementet endringer i lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. (arveloven) og i enkelte andre lover. Formålet med lovforslaget er å styrke samboeres arverettslige vern.

Lovforslaget innebærer for det første at samboere med felles barn skal ha rett til arv etter hverandre direkte i kraft av loven. Det vil si at en gjenlevende samboer skal ha rett til arv selv om det ikke fremgår av et testament etter den avdøde. Etter forslaget skal denne retten til arv gjelde der partene har, har hatt eller venter barn sammen. Etter forslaget vil en gjenlevende samboers rett til arv i kraft av loven være begrenset til fire ganger folketrygdens grunnbeløp. Arv utover dette beløpet må ha grunnlag i testament. Det foreslås at den lovbestemte arven til en gjenlevende samboer skal gå foran livsarvingenes pliktdelsarv der boet ikke er stort nok til å dekke begge deler.

For samboere som ikke har felles barn, men som har vært samboende i fem år eller mer, foreslås det en adgang til å fastsette i testament at den andre parten i forholdet skal ha rett til en arv opp til fire ganger grunnbeløpet, som går foran eventuelle livsarvingers pliktdelsarv. Denne bestemmelsen er aktuell for samboere som ikke har felles barn, men som har særskilte livsarvinger. Samboere uten barn kan fritt disponere til fordel for hverandre ved testament.

For det annet foreslås det at en gjenlevende samboer gis rett til å sitte i uskiftet bo. Også retten til å sitte i uskifte er etter forslaget betinget av at samboerne har, har hatt eller venter barn sammen. Uskifteboet omfatter etter forslaget felles bolig og innbo samt bil og fritidseiendom med innbo som har tjent til samboernes felles bruk.

Både når det gjelder retten til arv og retten til å sitte i uskifte, er det ved den nærmere avgrensningen av hvem som etter forslaget skal regnes som samboere i lovens forstand, tatt utgangspunkt i at partene må leve sammen i et ekteskapslignende forhold. Både heterofile og homofile samboerskap omfattes.

Både for rett til arv og rett til å sitte i uskifte foreslås det at samboerne kan innskrenke eller utvide hverandres rettigheter ved testament. Reglene etter forslaget vil med andre ord være frivikelige.

Forslaget omfatter som nevnt bare samboerforhold som oppfyller visse kriterier. Bakgrunnen for dette er at regler om arverettigheter etter departementets syn bør begrenses til samboerskap som i så stor grad bærer preg av å være et livsfellesskap at det er rimelig å gi samboerne en rett som ellers bare tilkommer ektefeller. Forslaget gjelder videre begrensede arverettslige rettigheter. Det er dermed ikke tale om full likestilling med det som gjelder for ektefeller.

Departementet anser det som viktig at det i forbindelse med ikrafttredelsen av lovendringene gis

omfattende informasjon om hvem reglene vil gjelde for, og hvilke rettigheter de vil gi.

Proposisjonen her er disponert slik: I kapittel 2 gjøres det rede for bakgrunnen for forslaget, herunder en oversikt over tidligere utredninger, samt høringsrunden. Kapittel 3 gir en oversikt over antall samboere i ulike aldersgrupper. I kapittel 4 gis en kort oversikt over gjeldende rett. I kapittel 5 gjennomgås kort rettstilstanden i Danmark, Sverige og Finland. Kapittel 6 gjennomgår de hensynene som gjelder på arverettens område og drøfter – på bakgrunn av høringsinnspill – det prinsipielle spørsmålet om samboere bør gis rettigheter etter arveloven. Kapittel 7 omhandler avgrensningen av hvem som skal regnes som samboere etter arveloven. Kapittel 8 gjelder samboeres rett til arv etter loven. Kapittel 9 gjelder samboeres rett til å sitte i uskifte. Kapittel 10 behandler samboeres rett til innsyn i hverandres økonomiske forhold. Kapittel 11 gjennomgår økonomiske og administrative konsekvenser av en lovendring som foreslått. Kapittel 12 inneholder merknader til endrede og nye bestemmelser i arveloven, samt til endringer i enkelte andre lover.

2 Bakgrunnen for lovforslaget

2.1 Noen utviklingstrekk

To utviklingstrekk skal fremheves som en bakgrunn for lovforslaget her:

Fra uskifteloven 1851 og arveloven 1854 og frem til i dag har gjenlevende ektefelle fått stadig sterkere rettigheter i avdødes bo. Den gjenlevende ektefelles selvstendige arverett er blitt utvidet, og den gjenlevende har i dag rett til minstearv som ikke kan innskrenkes i testament. Gjenlevende ektefelles rett til å sitte i uskifte er også blitt utvidet, slik at den kan gjøres gjeldende overfor flere av den avdødes arvinger.

De senere tiårene har stadig flere valgt å leve sammen som samboere, jf. kapittel 3. Dette har skapt en økende erkjennelse av behovet for å styrke den gjenlevende samboers rettsstilling gjennom lovregulering. I det følgende vil det bli gjort kort rede for de utredninger og det lovarbeid som har tatt sikte på slik regulering av samboeres rettsstilling.

2.2 Tidligere lovarbeid

2.2.1 Eldre utredninger og husstandsfellesskapsloven

Samboeres rettsstilling mer allment har vært drøftet i flere utredninger og gjennom mange år. Se

nærmere NOU 1999: 25 Samboere og samfunnet punkt 4 s. 37 flg. Det nevnes her kort følgende utredninger:

NOU 1980: 50 Om enkelte lovregler i tilknytning til samliv uten vigsel («papirløst ekteskap») inneholdt forslag til regler om retten til felles bolig ved opphør av samboerforhold, samt forslag til endringer i enkelte andre lover. Med unntak av en endring i borettslagsloven ble utvalgets forslag ikke fulgt opp i form av lovendringer.

I NOU 1988: 12 Husstandsfellesskap ble det foreslått lovregler om rett til bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører. I mandatet til utvalget var det sagt at utvalget skulle komme med forslag til endringer der partene i et husstandsfellesskap kan komme urimelig ut. Spørsmål om arv var uttrykkelig nevnt i mandatet, jf. NOU 1988: 12 kapittel 2, s. 14. Utvalget foreslo imidlertid ikke arverettigheter for personer som lever i husstandsfellesskap.

Utvalget uttalte i kapittel 8.4.2, s. 48:

«Husstandsfellesskap vil være forskjellige fra tilfelle til tilfelle slik at det er vanskelig å gi felles regler.»

Justisdepartementet sluttet seg til uttalelsen, jf. Ot.prp. nr. 52 (1990-91) punkt 9.3, s. 21.

Utredningene NOU 1980: 50 og NOU 1988: 12 dannet grunnlag for lov 4. juli 1991 nr. 45 om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører (husstandsfellesskapsloven). Loven regulerer enkelte spørsmål ved opphør av husstandsfellesskap, enten opphøret skyldes at partene flytter fra hverandre, eller at en av dem dør. Loven har et vidt virkeområde og dekker flere former for husstandsfellesskap enn et «tradisjonelt» samboerforhold med to parter. (Husstandsfellesskapsloven er nærmere omtalt i kapittel 4.)

2.2.2 NOU 1999: 25 Samboerne og samfunnet (Samboerutvalget)

NOU 1999: 25 Samboerne og samfunnet (Samboerutvalget) ga en omfattende drøftelse av samboernes stilling på en rekke rettsområder. Utvalget foreslo flere reformer innen arveretten, men uten å utforme konkrete lovforslag.

Utvalget drøftet spørsmålet om samboere bør få arverett i medhold av loven, men gikk ikke inn for dette.

Utvalget foreslo i stedet at samboere skal kunne bestemme i testament at den gjenlevende skal arve et beløp begrenset til fire ganger folketrygdens grunnbeløp (4 G), uten hinder av livsarvingenes pliktdelsarv. Utvalget foreslo i tillegg å la

arveloven § 67 om tolking av testamenter gjelde for samboere. Utvalget gikk inn for at det skal legges vekt på å gi samboere kunnskaper om arverettigheter og muligheten for å sette opp testament.

Utvalgsflertallet foreslo at en gjenlevende samboer skal gis rett til å sitte i uskifte med felles bolig og innbo. Om de nærmere vilkårene for adgangen til å sitte i uskifte var det uenighet i utvalget. Flertallet mente uskifteadgangen burde gjelde samboere med felles barn og samboere som har levd sammen de siste fem årene før den første samboerens dødsfall. Mindretallet gikk inn for at retten til uskifte skulle gjelde for samboere med felles barn. Ett utvalgsmedlem gikk mot uskifterett for samboere.

Samboerutvalgets utredning ble sendt på høring. De fleste av høringsinstansene støttet utvalgets prinsipielle vurderinger, men hadde ulike syn på de enkeltspørsmål utvalget hadde reist.

2.2.3 St.meld. nr. 29 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap. Behandlingen i Stortinget

Regjeringen Bondevik II fremmet i april 2003 St.meld. nr. 29 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap. Stortingsmeldingen tok utgangspunkt i NOU 1999: 25 og de synspunkter som kom frem i høringsrunden. Høringsinstansenes syn på de arverettslige spørsmålene er særlig omtalt i stortingsmeldingen kapittel 7.5.1, s. 70-72.

Meldingen drøftet en rekke sider ved rettsstillingen for samboere. Når det gjelder den arverettslige reguleringen av samboeres rettsstilling, gikk regjeringen Bondevik II inn for å lovfeste retten til å sitte i uskiftet bo med felles bolig og innbo for samboere med felles barn. Regjeringen Bondevik II foreslo videre å lovregulere rett til arv for samboere med felles barn eller som har levd sammen i minst fem år før dødsfallet.

Meldingen ble behandlet i Stortingets familie-, kultur- og administrasjonskomité, som avga Innst. S. nr. 53 (2003-2004) 25. november 2003. Stortinget vedtok enstemmig – i samsvar med komiteens tilråding – å vedlegge meldingen til protokollen (jf. St.forh. (2003-2004) s. 743 flg., voteringen s. 753). I komitéinnstillingen er det ikke sagt noe direkte om spørsmålet om rett til arv og rett til å sitte i uskifte for samboere.

2.3 Høringsnotatet 22. januar 2007

I Justisdepartementets høringsnotat 22. januar 2007 ble det fremmet forslag om endringer i lov 3.

mars 1972 om arv m.m., som innebærer at samboere på nærmere vilkår gis rett til arv etter loven samt rett til å sitte i uskifte med samboernes felles bolig og tilhørende innbo. Det ble også foreslått enkelte andre lovendringer.

Forslagene i høringsnotatet tok utgangspunkt i St.meld. nr. 29 (2002-2003), jf. kapittel 2.2.3 foran, sammenholdt med Samboerutvalgets utredning NOU 1999: 25 og høringen av denne utredningen. Lovendringsforslagene i høringsnotatet gjennomgås der de tematisk hører hjemme.

2.4 Høringen

Høringsnotatet ble sendt til følgende høringsinstanser:

Alle departementene
 Alle tingretter/skifteretter
 Alle fylkesmenn
 Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
 Barneombudet
 Bispedømmerådene
 Den norske Advokatforening
 Den norske dommerforening
 Domstoladministrasjonen
 Foreningen for faste overformyndere
 Foreningen Seniorsaken i Norge
 Juridisk rådgivning for kvinner
 Juss-Buss
 Jussformidlingen i Bergen
 Jusshjelpa i Nord-Norge
 Kirkens Familievern
 Landsorganisasjonen i Norge
 Likestillingsombudet
 Likestillingssenteret
 Nettverk for overformynderiene i Norge
 Norges Bygdekvinneforbund
 Norges Juristforbund
 Norges Kvinne- og Familieforbund
 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)
 Norsk Kvinnesaksforening
 Norsk Pensjonistforbund
 Norske Kvinnelige juristers forening
 Norske Kvinners Sanitetsforening
 Næringslivets Hovedorganisasjon
 Regjeringsadvokaten
 Rettspolitisk Forening
 Rikstrykdeverket
 Sentralkontoret for folkeregistrering
 Sivilombudsmannen
 Statistisk sentralbyrå
 Universitetet i Bergen, Det juridiske fakultet

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet
Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet

Følgende instanser har hatt realitetsmerknader til forslaget:

Barne- og likestillingsdepartementet
Finansdepartementet
Arbeids- og velferdsdirektoratet
Barneombudet
Domstoladministrasjonen
Drammen tingrett
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Oslo byfogdembete
Skattedirektoratet
Den Norske Advokatforening
Den norske dommerforening
Finansnæringens Hovedorganisasjon
Universitetsstipendiat John Asland på vegne av familie- og arverettsgruppen ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo
Juridisk rådgivning for kvinner
Jussformidlingen
Nettverk for overformynderiene i Norge
Norges Bygdekvinnelag
Norsk Pensjonistforbund
NTL – Skatt
Seniorsaken

Landsorganisasjonen i Norge har, uten å gi ytterligere realitetsmerknader, uttrykt at det er ønskelig at hensynet til nordisk rettsenhet ivaretas.

For øvrig vil høringsinstansenes syn bli omtalt i forbindelse med de enkelte spørsmål som drøftes.

2.5 Skiftelovutvalget

Skiftelovutvalget (ledet av professor dr. juris Peter Lødrup) avga 23. november 2007 sin utredning med forslag til ny skiftelovgivning, jf. NOU 2007: 16. Utvalget foreslår blant annet en ny lov om dødsboskifte. Lovforslaget omfatter flere bestemmelser som vil ha betydning for samboere. Forslagene omtales der de tematisk hører hjemme.

3 Litt om forekomsten av samboere i ulike alderssegmenter

3.1 Innledning

Behovet for å gi et lovfestet vern for gjenlevende samboere henger nøye sammen med utviklingen av samboerskap som samlivsform de siste tiårene. Erfaringen har vist at samboerskap har festet seg

som en alternativ samlivsform for par som ønsker å leve sammen over tid uten å være gift.

3.2 Statistikkgrunnlaget

Statistisk sentralbyrå utarbeider jevnlig statistikk over familier og husholdninger basert på opplysninger fra Folkeregisteret, GAB-registeret og Enhetsregisteret i Brønnøysund (Befolkningsstatistikk for familier og husholdninger). Inntil 1. januar 2005 omfattet disse statistikkene kun samboerpar med felles barn, mens samboerpar uten barn ble holdt utenfor. Opplysninger om sistnevnte gruppe fra tiden før 1. januar 2005 vil derfor måtte baseres på andre kilder. I 2001 ble det imidlertid gjennomført en folke- og bolig telling som også omfattet samboerpar uten barn (Folke- og bolig tellingen 2001). Videre nevnes at det også jevnlig er blitt utarbeidet statistikk over familier basert på omnibusundersøkelser (spørreundersøkelser til et representativt utvalg) som etter hvert også omfattet samboerpar uten barn.

I fremstillingen her er det særlig tatt utgangspunkt i tabellene 11 og 12 i Befolkningsstatistikken for familier og husholdninger 1. januar 2008, samt tabell 25 i Folke- og bolig tellingen fra 2001. I tabellene er par uten barn definert som par som enten er barnløse eller har barn over 18 år. Det vil si at «par med barn» har barn i alderen 0 til 18 år. Videre omfatter gifte par også registrerte partnere, og ekteskap omfatter også registrerte partnerskap. 2001-tallene som det refereres til, vil være basert på folke- og bolig tellingen, mens 2008-tallene er basert på befolkningsstatistikken for familier og husholdninger. De øvrige tallene er hentet fra Statistisk sentralbyrås statistikker basert på omnibusundersøkelser.

Ingen av disse undersøkelsene knytter seg til de kriteriene for samboerskap som foreslås i proposisjonen her. Det betyr at den gruppen samboere som vil omfattes av de reglene som drøftes i dette notatet, vil være mindre enn det antallet som fremkommer i det statistiske materialet som omtales i det følgende. Det legges til grunn at tallene likevel vil gi en nyttig bakgrunn for forslagene.

3.3 Forekomsten av samboere generelt

I dag viser det store bildet at forholdet mellom samboerskap og ekteskap som samlivsform er om lag 1 til 4.¹ For hvert samboerskap er det fire ekte-

¹ Befolkningsstatistikk for familier og husholdninger 1. januar 2008.

skap. I tillegg blir husholdningene mindre og flere er enslige lenger. Grovt sett kan det legges til grunn at samboerskap er den dominerende samlivsformen for personer under 30 år, mens den forholdsvis forekomsten av samboere synker med stigende aldersklasser.²

Samboerskapet som samlivsform ble i Norge markert mer populært i overgangen fra 1980- til 1990-tallet og fremover. I 1987 var det 26 767 samboerpar som hadde felles barn. I 1995 var tallet økt til 74 059. Tallene var videre 117 502³, 107 577⁴ og 136 190⁵ for henholdsvis 2001, 2005 og 2007. I 2008 var det 140 161 samboerpar med barn.⁶

I Befolkningsstatistikk for familier og husholdninger 1. januar 2008, tabell 11 og 12, gis en oversikt over par og personer i par med og uten barn etter samlivsform og antall barn i familien. Oversikten viser at det på dette tidspunktet var 240 389 par som var samboere samtidig som 831 937 par levde i ekteskap. En tilsvarende oversikt ble også utarbeidet i forbindelse med folke- og boligtellingen i 2001. Denne viste til sammenligning at det i 2001 var 204 141 samboerpar og 834 591 ektepar. På grunnlag av denne folke- og boligtellingen skrev Statistisk sentralbyrå en artikkel kalt «Husholdningene blir stadig mindre – men store regionale forskjeller». I denne artikkelen ble funnene i tellingen kommentert på følgende måte:

«Av parene er 80 prosent gift – inkludert registrerte partnere – og 20 prosent samboere. Samboerskap er et relativt nytt fenomen, samtidig som mange bor sammen som samboere før de gifter seg. Derfor finnes det relativt få samboere over 50 år. I alderen 20-29 år er over 60 prosent av alle par samboerpar. For aldersgruppen 30-39 år er 68 prosent av alle par gift.»

3.4 Nærmere om eldre samboere

Befolkningsstatistikken for familier og husholdninger 1. januar 2008, tabell 11 og 12, viser videre at det blir færre samboere sammenlignet med gifte jo høyere man kommer i årsklasse. Det er få eldre samboere. Dette er særlig relevant for utviklingen av regler for arv og uskifte for gjenlevende samboere. Disse reglene vil gjennomgående være

mer aktuelle for de godt voksne samboerne enn de unge.

I aldersgruppen 30-44 år var det om lag 116 700 samboerpar (233 458 enkeltpersoner), i aldersgruppen 45-66 år var det om lag 59 600 samboerpar (119 127 enkeltpersoner), i aldersgruppen 67-79 år var det om lag 4 700 samboerpar (9 310 enkeltpersoner), og blant dem som var 80 år og eldre, var det om lag 800 samboerpar (1 671 enkeltpersoner). Til sammenligning var det om lag 33 300 par (66 690 enkeltpersoner) som var 80 år eller eldre, som levde i ekteskap.

Det er ikke grunnlag for noen sikre antakelser om utviklingen av antall samboere. Tallene kan imidlertid muligens tyde på at veksten i andelen samboerskap er i ferd med å flate ut. Men samtidig er det grunn til å anta at antallet eldre samboere vil øke etter som de aldersgruppene som etablerte samboerskap på 1980- og 1990-tallet, blir eldre. Departementet er ikke kjent med tall som kan si noe sikkert om utviklingen i disse gruppene, annet enn at man må vente både at en andel av de eksisterende samboerskapene oppløses, og at nye samboerskap etableres i mer moden alder, samt at enkelte av samboerskapene går over til å bli ekteskap.

(Tabell 11 og 12 i Befolkningsstatistikk for familier og husholdninger 1. januar 2008 (aldersfordeling for personer i par) viser enkeltpersoner som lever i ekteskap eller samboerskap og ikke par. Dette er naturlig siden personene i et parforhold ikke nødvendigvis tilhører samme aldersgruppe. Antallet par angitt ovenfor er avrundete tall basert på halvparten av individtallet. Dette gir ikke en helt korrekt angivelse av antall par i hver aldersgruppe, men det antas at feilmarginen ikke vil ha praktisk betydning for de rettspolitiske vurderingene i proposisjonen her. Tallene i parentes viser det eksakte antallet enkeltpersoner.)

4 Gjeldende rett

Gjenlevende samboere har i dag et beskjedent arverettslig vern i norsk rett.

Samboere har ikke rett til arv etter hverandre i kraft av loven. Skal en gjenlevende samboer arve sin avdøde samboer, må det ha grunnlag i et testament. Testament til fordel for en samboer må ligge innenfor de alminnelige rammer som arveloven oppstiller. Har testator livsarvinger, kan det følgelig bare disponeres over en tredel av det han eller hun etterlater seg, jf. arveloven § 29.

² Befolkningsstatistikk for familier og husholdninger 1. januar 2008.

³ Folke- og boligtellingen 3. november 2001.

⁴ Statistisk sentralbyrås familiestatistikk, omnibusundersøkelser.

⁵ Befolkningsstatistikk for familier og husholdninger 1. januar 2007.

⁶ Befolkningsstatistikk for familier og husholdninger 1. januar 2008.

Rettspraksis viser imidlertid at det etter norsk rett kan oppstå «samboer-husmorsameie», på samme måte som for ektefeller. Det vil si at en samboer kan bli ansett som medeier basert på et indirekte bidrag under samlivet, jf. Rt. 1978 s. 1352. Det vil typisk være tilfellet hvis vedkommende har bidratt til anskaffelser ved å frigjøre kapital eller tid for den direkte bidragsyteren. Det er imidlertid en forutsetning at ervervet er et fellesprosjekt for samboerne. De dommene som statuerer sameie med grunnlag i indirekte bidrag, har dreid seg om eiendeler til felles personlig bruk som bolig, hytte, innbo, bil og båt. I andre tilfeller er samboere tilkjent, eller vurdert tilkjent, et vederlagskrav i boet basert på alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper eller rimelighetsbetraktninger. Rettsavgjørelser gjengitt i RG 1977 s. 311, RG 1978 s. 85, Rt. 1978 s. 1352, Rt. 1982 s. 1102 og Rt. 1984 s. 497 berører disse problemstillingene.

Husstandsfellesskapsloven gir regler om fordelingen av felles bolig og innbo når et husstandsfellesskap opphører, enten ved at partene flytter fra hverandre, eller ved at den ene dør. Loven har et vidt virkeområde og omfatter alle husstandsfellesskap der to eller flere voksne bor sammen, for eksempel også kollektiv, husstandsfellesskap av søsken osv. Loven gir ikke grunnlag for noen verdioverføring fra den avdødes bo til den eller de gjenlevende partene i husstandsfellesskapet. Den gir dermed for eksempel ikke noen rett til arv for gjenlevende medlemmer av husstanden. Loven regulerer kun retten til naturalutlegg når det gjelder felles bolig og innbo.

5 Rettsstillingen i Danmark, Sverige og Finland

5.1 Danmark

I Danmark trådte en ny arvelov (lov nr. 515 6. juni 2007) i kraft 1. januar 2008. Den nye loven styrker gjenlevende *ektefelles* stilling, særlig i forhold til avdødes livsarvinger. Loven gir ikke gjenlevende *samboer* rett til arv eller uskifte. Etter dansk rett vil ikke samboere arve hverandre, uten at arverett fremgår av et testament. Det danske arvelovutvalget foreslo bestemmelser om arv for samboere (ugifte samlevende), jf. betænkning 1473/2006 s. 150 flg. og lovutkastet § 40, men dette ble ikke tatt med i den endelige arveloven. Ved den nye loven er det imidlertid vedtatt regler som forbedrer samboeres adgang til å opprette testament. Gjennom et utvidet samlevertestament kan samboere bestemme at de skal arve hverandre som om de

var ektefeller. Vilkårene er at samboerne, på tidspunktet for opprettelsen av slikt testament, oppfyller betingelsene for å inngå ekteskap. Ved førstavede samboers bortgang må de ha levd sammen i de siste to årene. Alternativt kreves at samboerne har, har hatt eller venter barn sammen. Det er imidlertid ikke adgang til å bestemme at den gjenlevende skal kunne sitte i uskifte.

5.2 Sverige

I Sverige gjelder en egen lov om samboere, jf. Sambolag 2003:376. Loven inneholder først og fremst regler om deling av det felles hjem når samboerforholdet opphører i levende live eller ved død.

Etter gjeldende svensk rett kreves det at samboere tilgodeser hverandre i testament for at det skal være grunnlag for arverett. Dette innebærer at en gjenlevende samboer etter svensk rett verken har rett til arv eller annen rett til å disponere den avdødes formue videre uten at det foreligger testament. På dette området kan sambolagens vern minne om det vern som følger av husstandsfellesskapslovens regler.

Når det gjelder arv på grunnlag av *ekteskap*, er det en viktig forskjell på norsk og svensk rett. Svensk rett kjenner ikke ordningen med uskiftet bo som vi har i norsk rett. En ektefelle får etter svensk rett «fri förfoganderätt» over det avdøde etterlater seg. Den gjenlevende ektefellen får der ved i sin livstid full bruksrett til det den avdøde etterlater seg, men han eller hun kan likevel ikke disponere over eiendelene ved testament. Motstykket til «fri förfoganderätt» er «full äganderätt». «Full äganderätt» innebærer at den gjenlevende fritt kan testamentere bort også det som utgjør arven etter den førstavede, i den grad dette ikke krenker arvingenes rett til pliktdelsarv («laglott»). Hvorvidt den gjenlevende ektefellen skal ha «full äganderätt» i stedet for «fri förfoganderätt», beror på om den førstavede har bestemt det i testament.

5.3 Finland

Heller ikke gjeldende finsk rett gir samboere arverett eller noen rett til å disponere over det avdøde etterlater seg. Det gjelder imidlertid en særlig regel for avdødes forlovede, som gir denne et krav på bidrag dersom det anses nødvendig. Samboere som ikke har forlovet seg, kan ikke gjøre gjeldende et slikt krav.

En arbeidsgruppe under det finske Justitieministeriet har foreslått at samboere etter en prøvning skal kunne tilkjennes bidrag, jf. Justitieminis-

teriets arbeidsgruppsbetänkande 2004:6. Formålet med en bidragsordning er ifølge en pressemelding til utredningen å «mildra den ekonomiska förändringen som drabbar familjen när arvlåtaren avlider». Arbeidsgruppen anså det ikke mulig å gi samboere arverett etter loven. Det er uttalt i pressemeldingen at «[p]arter som vill ordna lika bra skydd för varandra i händelse av dödsfall som det som äkta makar har, måste alltså fortfarande upprätta testamente».

6 Arverettslige hensyn

6.1 Hensyn bak reglene om rettigheter for gjenlevende ektefelle

De rettigheter arveloven gir den avdødes ektefelle, er en naturlig følge av den nærhet og samhørighet et ekteskap normalt innebærer. Ekteparets økonomi vil som regel være sammenvevd. I tillegg har ektefellene en gjensidig underholdsplikt, jf. ekteskapsloven § 38. Dersom den ene ektefellen dør, og arven skal fordeles mellom arvingene, vil dette føre til at den gjenlevendes økonomi svekkes. Et skifte kan bety at den gjenlevende må flytte og akseptere en lavere levestandard. Dersom den gjenlevende da er gammel eller uten arbeid, kan situasjonen bli ekstra tyngende. De reglene vi har i dag, er blitt til etter en avveining av den gjenlevende ektefellens interesser på den ene siden og hensynet til de øvrige arvingene på den andre siden. Denne avveiningen har resultert i regler der ektefellen i en viss grad gis rettigheter som går foran andre arvingers rettigheter i den avdødes bo.

De viktigste rettighetene for den gjenlevende ektefellen er rett til arv etter loven (som i begrenset grad kan innskrenkes ved testament) og rett til å sitte i uskifte med eiendeler som har vært i felles-eie. Av disse er uskifteretten den praktisk viktigste.

6.2 Bør samboere gis rett til arv og/eller uskifte?

Et overordnet og prinsipielt spørsmål er om samboere i større grad enn etter gjeldende arverett bør likestilles med ektefeller. Langt flere lever som samboere i dag enn da arveloven ble vedtatt i 1972. På flere andre rettsområder har det vært en utvikling i retning av at samboere likestilles med ektepar. *Høringsnotatet* la ikke opp til noen omfattende drøftelse av spørsmålet om samboere bør gis rettigheter i forhold til hverandre etter arveloven. Det ble lagt vekt på at dette spørsmålet var grundig vur-

dert i Samboerutvalgets utredning, og fulgt opp i høringen av utredningen og i stortingsmeldingen, og at det etter behandlingen syntes å være bred enighet om at samboeres rettigheter etter arveloven bør styrkes. *Høringsnotatet* vektla i hovedsak hvordan reglene bør utformes. Enkelte hensyn ble likevel trukket frem i *Høringsnotatet* punkt 6.2. På den ene side ble det fremholdt at rimelighetshensyn og hensynet til samboernes behov for å opprettholde sin levestandard kan tilsi en større grad av likebehandling. En gjenlevende samboer kan ha samme behov for rettigheter etter arveloven som en gjenlevende ektefelle. Også hensynet til felles barn kan tale for noe større grad av likebehandling med ektefeller. På den annen side ble det pekt på at når noen velger samboerskap, kan det nettopp være for å unngå en slik rettslig regulering av arverettigheter og økonomiske rettigheter for øvrig som det som gjelder for ektefeller. Det uttales i *Høringsnotatet*:

«Samtidig er det enkelte viktige hensyn som taler mot å likestille samboere og ektefeller. Lovregulering innebærer et inngrep i en rettslig situasjon som av mange samboere kan være ønsket. Det er grunn til å anta at en del velger samboerskap nettopp for å unngå de rettsvirkningene som følger av ekteskapet, jf. NOU 1999: 25 kap. 11.4.1, s. 113. Lovregulering kan innebære at samboere i noen tilfeller dermed blir fratatt muligheten til å velge andre alternativer enn lovens normalordning, eventuelt at de selv må ta skritt for å unngå å komme inn under normalordningen.

Mot dette igjen kan det, som påpekt av Samboerutvalget i utredningen kap. 11.4, s. 113, være situasjoner der partene har motstridende interesser når det gjelder ekteskapsinngåelse og lovregulering av samlivet. Departementet anser det som ønskelig at reglene først og fremst innrettes med tanke på å verne den svake part.

Enkelte av de hensyn som gjør seg gjeldende ved den arverettslige reguleringen av ektefellers rettigheter, står ikke like sterkt i forhold til samboere. For eksempel gjelder det ikke en gjensidig underholdsplikt for samboere, slik det gjør for ektefeller etter ekteskapsloven § 38. Det kunne tale for at samboere i større grad enn ektefeller har separat økonomi. På den annen side synes det klart at det i mange samboerskap oppstår en blandet økonomi, slik at realiteten likevel ofte vil være at partene bistår hverandre økonomisk i samme grad som det som er vanlig for ektefeller.

Selv om samboere har adgang til å regulere arverettslige spørsmål ved avtale eller testament, vil dette ofte ikke være en fullgod løs-

ning. For det første vil alle med barn bare kunne rå over en tredel av formuen ved testament. For det andre vil mange av forskjellige grunner kunne utsette å skrive testament slik at dette aldri blir gjort, til tross for at man har hatt en intensjon om å gjøre det. Videre er det klart at mange ikke har et bevisst og avklart forhold til sin egen rettsstilling og til hva som skjer når samboerskapet opphører ved den enes død. Det vil i tillegg ofte være de som har minst ressurser, som har vanskeligst for å orientere seg i regelverket. Rimelighetshensyn kan derfor tilsi at deres rettigheter ivaretas gjennom lovgivning. Et annet hensyn som kan tale for lovregering, er at bakgrunnsretten – det vil si de rettsregler man faller tilbake på dersom man ikke foretar seg noe – bør gå ut på det som gir det rimeligste resultatet for flertallet av samboerpar.»

En del av *høringsinstansene* drøfter spørsmålet om samboere innenfor arveretten i større grad bør likebehandles med ektefeller. Av disse gir følgende høringsinstanser uttrykkelig støtte til at det gis regler om arv og uskifte for samboere: *Barne- og likestillingsdepartementet*, *Barneombudet*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet* og *universitetsstipendiat John Asland*, som har skrevet en høringsuttalelse med innspill fra de øvrige medlemmene i familie- og arverettsgruppen ved Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo (Asland/familie- og arverettsgruppen).

Barne- og likestillingsdepartementet uttaler at forslaget til endringer vil styrke samboernes rettsstilling og være en viktig oppfølging av Samboerutvalgets utredning jf. NOU 1999: 25 Samboerne og samfunnet og St. meld. nr. 23 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap.

Likestillings- og diskrimineringsombudet stiller seg i utgangspunktet positivt til forslaget og peker på at lovforslaget særlig vil ha betydning for kvinner. Videre pekes det på at forslaget vil kunne være et bidrag til å sikre kvinners økonomiske rettigheter ved samboerens død. Ombudet mener videre at det er viktig at forslaget omfatter også homofile samboere.

Asland/familie- og arverettsgruppen mener det haster med å få etablert rett til arv og uskifte for samboere:

«Vi ønsker de nye reglene om rett til arv og uskifte for samboere velkommen. Det er stort behov for å styrke gjenlevende samboers rettsstilling, og vi tror at legalarverett og rett til uskifte er hensiktsmessige virkemidler for å imøtekomme samboernes behov. All erfaring viser at svært mange samboere i dag ikke utnytter den mulighet de har for å tilgodese

hverandre gjennom testament. I en del tilfeller vil samboerne dessuten ikke ha mulighet til å sikre hverandre i den grad de ønsker ved testament. Hvor samboerne har barn og det meste av deres formue ligger i felles bolig, ligger pliktreglene i veien for at samboerne kan sikre hverandre muligheten til å beholde felles bolig når en av dem dør. Vi mener det er viktig at vi får regler om rett til arv og uskifte for samboere både av hensyn til de samboere som ikke har opprettet testament, og – ikke minst – for de samboerne som med dagens arveregler ikke kan gis tilstrekkelig beskyttelse gjennom testament. Vi er enige i at det er liten grunn til å vurdere gjenlevende samboer i forhold til felles barn annerledes enn en gjenlevende ektefelle når det gjelder uskifterettens forhold til pliktreglene. Eventuelle avvikende ønsker fra samboerne kan løses ved retten til å eliminere uskifte ved testament.

Fordi samboerskap har blitt en akseptert og utbredt samlivsform, vil nok mange samboerpar som er vant med den nordiske velferdsmodellen, ha forventning om en viss minimumsbeskyttelse for det tilfellet at den ene skulle falle fra. Videre er det grunn til å tro at flertallet av samboere som har levd sammen i en del år (eller som har barn sammen) ikke bevisst har valgt denne samlivsformen for å unngå det arverettslige vern for gjenlevende, som forslaget legger opp til. Derfor er det etter vårt syn naturlig og rimelig at byrden ved å opprette testament legges på det (bevisste) mindretall av samboere, som også presumptivt skulle ha de beste forutsetninger for ved testament å bestemme seg ut av reglene – og ikke omvendt.

Vår oppfatning er at det er viktigere at reglene kommer forholdsvis raskt enn at alle konsekvenser av hver enkelt lovbestemmelse analyseres ned i minste detalj. Det må nok påregnes at lovregler på et område som er hittil upløydd juridisk mark vil lide av enkelte barnesykdommer. Vi mener likevel at behovet for lovregulering på dette området veier så tungt at barnesykdommene heller bør kureres ved kursendring etter at reglene har fått virke en tid, enn at forebyggende tiltak i form av tidkrevende utredninger skal utsette prosessen.»

Følgende høringsinstanser støtter ikke forslaget om arverettigheter for gjenlevende samboere: *Jussformidlingen i Bergen* og *Juridisk rådgivning for kvinner*.

Øvrige høringsinstanser begrenset uttalelsen til merknader knyttet til den nærmere utformingen av reglene eller konsekvensene av dem.

Innvendingene mot forslaget knytter seg blant annet til at samboerskap er en valgt samlivsform, og at større grad av likestilling mellom samboere

og ektefeller representerer et inngrep i samboernes valg. *Juridisk rådgivning for kvinner* uttaler:

«JURK har siden forrige høringsuttalelse ikke endret standpunkt og vi stiller oss derfor negative til høringsforslaget om å gi lovbestemt arverett for samboere. Vi støtter heller ikke forslaget om en begrenset rett til å sitte i uskifte. (...)

I vurderingen av om samboere bør gis rett til arv og uskifte, har JURK tatt utgangspunkt i to hovedhensyn. For det første bør hver enkelt person gis mulighet til å planlegge sitt liv slik hun eller han finner det mest hensiktsmessig. Hensynet til denne selvbestemmelsesretten kan noen ganger kollidere med det andre hovedhensynet; hensynet til samfunnets behov for vern av personer som ikke selv makter å ivareta sine interesser. Det første hovedhensynet bør være utgangspunktet. Lovgivningen bør bare gripe inn i borgernes selvbestemmelsesrett dersom det ikke finnes andre muligheter for å beskytte de minst ressurssterke i samfunnet.

Ved å bevare ulikhetene mellom ekteskap og samboerskap, beskyttes borgernes muligheter. Valget står mellom et i stor grad gjenomregulert ekteskapelig samliv og et papirløst samliv med de mulighetene det gir det enkelte par til å avtale de løsninger som passer dem best. I det ugifte samliv kan partene sikre seg mot de økonomiske følgene av samlivsbrudd ved å inngå samboerkontrakt og gjensidig testament. Dersom partene har eiendeler i sameie, kan disse videre sikres ved egne sameieavtaler og tinglysning av ideelle sameieandeler. Lovgivningen har de siste årene dessuten lagt bedre til rette for ugift samliv. Blant annet husstandsfelleskapsloven har styrket samboeres stilling uten at det har gått på bekostning av deres muligheter til å innrette seg som de ønsker.»

Norges Bygdekvinnelag uttaler blant annet at intensjonen ved et samboerskap er å ikke være bundet av et regelverk. De går imot arverett for samboere, men støtter uskifteadgang.

Enkelte høringsinstanser, blant andre *Drammen tingrett*, påpeker at samboeres rettsstilling heller bør styrkes på andre områder:

«Ønsker man virkelig å forbedre samboeres stilling etter samboers bortgang, bør det ses nærmere på reglene om etterbetaling av lønn, forsikringsrettigheter og pensjonsrettigheter. Ikke minst gjelder dette statens egen pensjonskasse, som overhodet ikke anerkjenner eller tilgodeser samboere. Her er det grunn til å se på en likestilling av ektefeller og samboere.»

En annen innvending mot forslaget er at de foreslåtte reglene vil gjelde for et begrenset antall samboere, i og med at mange vil falle utenfor samboerdefinisjonen. Den foreslåtte samboerdefinisjonen er også skjønnsmessig, slik at det kan det være vanskelig for den enkelte å vite om man oppfyller lovens krav. Det kan lett oppstå situasjoner der folk som selv har oppfattet seg som samboere, og dermed antatt at de var omfattet av reglene, likevel ikke gis rett til arv eller uskifte.

Oslo byfogdembete mener det kan virke konfliktskapende og prosessdrivende at de foreslåtte rettighetene er basert på mindre objektive kriterier enn slektskap, ekteskap og testament. Når det gjelder arv etter loven, er det videre problematisk at det kan skapes inntrykk av at samboere likestilles med ektefeller, mens den lovregulerte retten til arv i virkeligheten normalt vil være mer begrenset (4 G) enn det som følger av hovedregelen for ektefeller. *Oslo byfogdembete* uttaler:

«Man må spørre seg om det er tilstrekkelig grunn til å lovfeste en såvidt beskjedne arverett. Dette sett på bakgrunn også av et annet forhold: Det må kunne antas at de fleste er klar over at samboere ikke har legalarverett etter hverandre, og at man i tilfelle må opprette testament. Ved legalarverett som foreslått, må antas at mange ikke vil oppfatte hvor begrenset denne arveretten i realiteten er. Dette kan føre til at samboere unnlater å opprette testament i den tro at loven ivaretar deres behov.»

En ytterligere innvending er at det – særlig når det gjelder uskifte – er vanskelig å gi regler som det er enkelt å orientere seg i. Flere av høringsinstansene er opptatt av at reglene må være lett tilgjengelige. *Juridisk rådgivning for kvinner* uttaler:

«Arveloven er en lov som angår mange mennesker og som leses av så vel jurister som personer uten kjennskap til lovregler. Det er derfor viktig at loven er enkel å forstå og ikke skaper unødvendig forvirring. JURK mener at lovforslaget ikke i tilstrekkelig grad er gjort enkelt og tilgjengelig for personer uten juridisk kompetanse. Bestemmelsene er omfattende og kronglete formulert. Det er derfor en fare for at det kan oppstå mange misforståelser med hensyn til hvor langt rettighetene til arv og, i særlig grad, uskifte rekker.»

Flere høringsinstanser fremhever at det er viktig med god informasjon om reglene og hvordan de vil virke. *Norges Bygdekvinnelag* uttaler:

«NBK mener generelt at det må i langt større grad enn tidligere gis informasjon om hva det

innebærer å velge samboerskap framfor ekteskap.»

Etter departementets vurdering er innvendingene om at samboerskap er en valgt løsning, og at arverettigheter etter arveloven vil være et inngrep i samboernes frihet, grundig drøftet i prosessen frem mot høringsnotatet. Noen omfattende ny drøftelse synes det ikke å være grunn til å ta opp igjen her. I vurderingen av om samboere bør gis visse arverettslige rettigheter, har departementet lagt vekt på følgende hensyn:

Etter departementets syn kan det ikke lenger forutsettes at de fleste samboerskap beror på et bevisst valg om å unngå rettsvirkningene av ekteskap. Det er rimelig å anta at samboerskap i mange tilfeller består uten tanke på hvilke rettigheter og plikter som gjelder mellom partene. Loven bør etter departementets vurdering innrettes slik at den gir en hensiktsmessig løsning for partene i «normale» samboerskap. Mot hensynet til samboernes valg og frihet står dessuten ofte hensynet til den svakeste parten i forholdet. I tillegg er det grunn til å anta at mange samboere ønsker å tilgodese hverandre, men at de i praksis av ulike grunner ikke gjennomfører det å skrive testament. Endelig synes det å være en del samboere som tror at samboerskap kan gi grunnlag for arv etter arveloven. Uansett kan fravær av arverettigheter representere et alvorlig problem for en gjenlevende samboer, særlig der samboerne hadde felles eller sammenvevd økonomi. Spørsmålet har dermed også en sosial side.

I lovforslaget her er hensynet til samboernes frihet søkt ivaretatt gjennom en adgang til å bestemme i testament at den gjenlevende samboeren ikke skal ha de arverettighetene som etter lovforslaget vil følge av arveloven. Reglene vil med andre ord være fravikelige. Departementet mener hensynet til samboernes frihet og adgangen til å velge andre løsninger dermed oppfylles. *Jussformidlingen* har innvendt at det i praksis kan være vanskelig for den som ikke ønsker å tilgodese sin samboer, å ta aktive skritt for å frata samboeren arverettigheter. Til dette vil departementet bemerke at en viktig grunn til å etablere enkelte arverettigheter som lovens normalordning vil være å fange opp alle de samboerne som på grunn av passivitet ikke får satt opp testament i tide. Hensynet til disse (som antas å utgjøre en større andel av samboerne enn de som har valgt samboerskapet for å unngå rettsvirkninger av ekteskap) veier etter departementets vurdering tyngst.

De hensynene som taler for arverettigheter for en gjenlevende samboer, må avveies mot hensynet

til den avdøde andre arvinger. Prioriteringen av en gjenlevende samboer vil være på bekostning av andre arvinger etter den avdøde. Der den avdøde etterlater seg andre arvinger, er det i den nærmere vurderingen hensiktsmessig å se på hvem de andre arvingene er.

Dersom *den avdøde er uten livsarvinger*, men har foreldre, søsken, nevøer eller nieser, eventuelt personer i tredje arvegangsklasse (besteforeldre, onkler og tanter, fettere og kusiner), vil disse være arvinger etter gjeldende arvelov. Det kan argumenteres for at det kan være rimelig å prioritere en gjenlevende samboer foran disse arvingene. Vurderingen må likevel skje i lys av hvilke krav som stilles til samboerskapet, og hvilke arverettigheter samboerskapet eventuelt skal gi grunnlag for.

Den avdødes særkullsbarn (eller en annen særskilt livsarving) har en større forventning om arv enn arvinger i annen eller tredje arvegangsklasse, og en arv vil normalt ha mer å si for særkullsbarnet enn for slike arvinger. I forholdet mellom en gjenlevende samboer og den avdødes særkullsbarn kan det dermed ligge an til en viss interessemotsetning. Også her må reglene søkes innrettet slik at det blir en rimelig avveining av særkullsbarnets interesser mot den gjenlevende samboerens interesser og behov. Hensynet til særkullsbarnet tilsier at arverettighetene for en gjenlevende samboer er mer begrensede enn i situasjonen der den avdøde ikke hadde slike særskilte livsarvinger.

Vurderingen blir en annen når det gjelder samboernes *felles livsarvinger*. Avveiningen av hensynet til den gjenlevende og hensynet til felles barn vil tilsvare det som gjelder for ektefeller med felles barn. Som for ektefeller med felles barn vil interessene til den gjenlevende samboeren og de felles livsarvingene ofte falle sammen. Livsarvingene er dessuten også arvinger til den gjenlevende samboeren. Rettigheter for en gjenlevende samboer representerer i realiteten bare et utsatt arveoppgjør for livsarvingene. Felles livsarvinger vil normalt ha en interesse i at den gjenlevende forelderen ikke får en anstrengt økonomi som følge av samboerens bortgang. Departementet ser derfor gode grunner til å gi en gjenlevende samboer utvidede rettigheter der de nærmeste øvrige arvingene er samboernes felles livsarvinger.

Forslaget til regler om utvidede arverettigheter for gjenlevende samboere er søkt innrettet slik at hensynene til ulike arvingegrupper er ivaretatt på en fornuftig måte. Det er ikke til å unngå at reglene kan oppfattes som urimelige i gitte situasjoner. Samtidig er det departementets syn at den løsningen som er foreslått, normalt vil gi det rimeligste resultatet, se kapittel 6.3.

Oslo byfogdembete har pekt på at en innvending mot lovforslaget er at det kan skape inntrykk av at samboere skal likestilles med ektefeller. Departementet er enig i at det er en fare for at reglene kan virke som en sovepute. – Samboere kan tro at de er like godt sikret som ektefeller, mens reglene etter forslaget i virkeligheten vil være begrenset, både med hensyn til hvem de gjelder og hvor omfattende rettighetene vil være. Spørsmålet er om denne innvendingen veier så tungt at det likevel ikke bør etableres arverettigheter etter arveloven for samboere, og at det i stedet – som i dag – bør overlates til samboerne selv å regulere hva som skal skje med det de etterlater seg. Et viktig motargument er at den gjeldende ordningen i mange tilfeller har vist seg å være lite tilfredsstillende. Selv om mange – antakelig de fleste – samboere er klar over at samboerskap ikke gir grunnlag for arv, er det få som setter opp testament. Det er rimelig å anta at dette normalt ikke beror på et bevisst valg fra samboernes side, men at det stadig utsettes, inntil det er for sent. Et annet forhold er at samboere i dag ikke har full frihet til å regulere retten til arv og uskifte i testament. Testasjonsfriheten er begrenset på den måten at rett til arv ikke må komme i konflikt med livsarvingenes pliktdelsarv. Departementet viser dessuten til at proposisjonens forslag om arv og uskifte bare omfatter samboere med felles barn. At det bare er samboere med felles barn som omfattes, vil etter departementets syn være enklere å formidle enn om det var forskjellige typer kriterier som kunne gi grunnlag for arverettigheter etter loven. Se nærmere om dette kapittel 8.4 og 9.4.2.

Innvendingene om at de foreslåtte reglene er kompliserte, knytter seg særlig til den foreslåtte uskifteordningen for samboere. Departementet er enig i at det kan være vanskelig å orientere seg i de foreslåtte reglene. På den annen side er heller ikke de gjeldende lovreglene om uskifte for ektefeller lett tilgjengelige. Enten man er samboer eller gift, kan det oppstå behov for juridisk bistand når den gjenlevende skal vurdere å overta boet eller deler av boet uskiftet, eller i forbindelse med et skifte av uskifteboet. Dette kan imidlertid ikke i seg selv være et argument mot å gi en adgang til å sitte i uskifte for den som ønsker det.

Den foreslåtte samboerdefinisjonen kan også reise tolkingsspørsmål, og i enkelte tilfeller kan det være tvil om man kan regnes som samboer i arvelovens forstand. Men for de fleste samboerforhold vil det nok ikke være særlig tvilsomt at kravene er oppfylt. At samboerdefinisjonen i noen tilfeller kan være uklar, er da etter departementets vurdering ikke noe sterkt argument for å la være å gi sambo-

ere rettigheter etter arveloven. Reglene vil medføre at flere sikres enn det som er tilfellet i dag. Det er likevel lagt opp til enkelte presiseringer av definisjonen for å tydeliggjøre hvem som omfattes av de foreslåtte reglene i arveloven, se kapittel 7.

Flere av *høringsinstansene* påpeker at det er viktig at det gis god og omfattende informasjon om nye regler om arv og uskifte for samboere. Departementet slutter seg til dette. Det må særlig informeres om at de nye reglene ikke vil gi like omfattende arverettslige rettigheter som det som følger av normalordningen for ektefeller. For mange samboerpar vil det fortsatt være nødvendig å sette opp testament for å sikre hverandre fullt ut. Det er også avgjørende at det gis god informasjon om hvem som skal regnes som samboere etter loven, og de tilleggskravene som må være oppfylt for at rett til arv eller rett til uskifte gjelder.

6.3 Utfordringer knyttet til lovregulering av arverettigheter for samboere

Arverettigheter for samboere, og da særlig rett til uskifte, reiser flere problemstillinger knyttet til hvordan rettighetene eventuelt skal reguleres. Når to personer inngår ekteskap, får de, hvis de ikke har avtalt noe annet, felleseie. Felleseie er en formuesordning som omfatter det ektefellene samlet sett eier, men slik at den enkelte ektefelle fortsatt har råderett over sine eiendeler – med visse begrensninger. Det er et mindretall av ekteparene som avtaler en avvikende formuesordning med helt eller delvis særeie. I dansk rettslitteratur er uskifte omtalt som en ettervirkning av det ekteskapelige formuesfelleskap. Det er en nær sammenheng mellom det ekteskapelige felleseie og uskifteordningen.

Samboerskap etablerer ikke tilsvarende formuesordninger, og regler om rett til arv og uskifte for samboere må utformes uavhengig av dette. Også andre ulikheter er tydelige.

Ekteskapet innebærer i seg selv et rettsforhold, som også har offentligrettslige virkninger. Samboerskap er på den annen side en faktisk situasjon mellom partene. Det finnes ingen offentligrettslig kontroll med hvorvidt samboerskapet består eller ikke. Dette reiser spørsmål om avgrensningen av hvem reglene skal gjelde for.

Den faktiske situasjonen i et parforhold, enten det har form av ekteskap eller samboerskap, kan variere. Reglene må så vidt mulig innrettes etter «normalsituasjonen». I forarbeidene til arveloven, jf. Innstilling fra arvelovutvalget (1962) s. 74, er denne problemstillingen nærmere omtalt for ektefeller:

«Lovreglene om gjenlevende ektefelles stilling kan ikke formes slik at man får en rimelig og tilfredsstillende ordning i alle tenkelige tilfelle. De tilfelle som reglene skal brukes på, er alt for varierte til at det er mulig. Det vil være ektefellepar med barn (herunder særkullbarn) og uten barn, ekteskap som har vart lenge før den ene ektefelle dør og ekteskap som har vart kort tid, ekteskap hvor ektemannen dør først og ekteskap hvor hustruen dør først, ekteskap hvor det har vært fullstendig formuesfellesskap mellom ektefellene og ekteskap hvor det har vært helt eller delvis særøie, ekteskap hvor ektefellene har hatt formue (som felleøie og/eller særøie) å leve av og ekteskap hvor ektefellene har basert livsførselen bare på en løpende inntekt, ekteskap hvor ektemannen har skaffet pengeinntektene og ekteskap hvor begge ektefeller eller hustruen har skaffet inntektene, og ikke minst kan samlivet mellom ektefellene ha ytret seg høyst forskjellig. De sentrale lovregler om gjenlevende ektefelles stilling må søke å slå fast en til alle sider rimelig ordning i de vanligste tilfelle.»

Tilsvarende betraktninger vil også gjelde for samboere. Et lovforslag bør innrettes slik at det virker rimelig og hensiktsmessig for de «normale» samboerskapene. Det vil samtidig ikke være mulig å hindre at reglene kan slå urimelig ut i gitte tilfeller.

Lovforslaget legger i hovedtrekk opp til at en gjenlevende samboer skal ha noen av de samme rettigheter som en gjenlevende ektefelle. I de fleste tilfeller vil arv og uskifte på grunnlag av samboerskap gi en dårligere ordning for samboeren enn arv og uskifte på grunnlag av ekteskap. For mange samboere vil det fortsatt være fornuftig å regulere retten til arv i testament. Lovforslaget legger for øvrig også opp til at man i testament skal kunne regulere retten til uskifte utover det som etter forslaget vil følge arvelovens normalordning for samboere. Dersom samboere skal oppnå like gode rettigheter som det som følger av normalordningen for ektefeller, må denne muligheten utnyttes. Dette innebærer at mange – også om det innføres regler som foreslått i proposisjonen her – kan ha behov for juridisk bistand.

7 Hvem skal regnes som samboere?

7.1 Innledning

Et hovedspørsmål er hvordan samboerbegrepet skal avgrenses. Spørsmålet er med andre ord hvem som skal ha rett til arv og uskifte etter reglene i lovforslaget. Utformingen av en samboer-

definisjon i arveloven kan reise flere spørsmål, blant annet om partene må være myndige, om det skal kreves at de bor i samme husstand eller har samme folkeregistrerte adresse, om det skal kreves aktiv registrering av samboerskap, om de må ha felles økonomi, om begrepet kan omfatte situasjonen der flere enn to lever sammen, om partene må være av forskjellige kjønn, eller om homofile og lesbiske par også skal omfattes, om partenes egen oppfatning skal være et relevant hensyn, og om det er til hinder for å regnes som samboer at man er gift eller registrert partner på en annen kant. Valget av avgrensning av samboerbegrepet kan tenkes å bero på hvilket rettsområde som skal reguleres, og de særlige hensyn som reglene tar sikte på å fremme.

I kapitlet her behandles grunnkravene som må være oppfylt for å kunne regnes som samboere etter lovforslagets regler om rett til arv og uskifte. Tilleggskrav behandles i kapittel 8 og 9.

7.2 Gjeldende rett

En rekke lovregler legger rettsvirkninger til det å være samboer. Det finnes likevel ikke et entydig samboerbegrep eller en alminnelig definisjon i lovgivningen. Avgrensningen av hvem som skal regnes som samboer, varierer fra rettsområde til rettsområde, avhengig av hvilke hensyn reglene skal ivareta.

Spørsmålet om hvem som regnes som samboer i lovgivningen, kan belyses med noen eksempler. Husstandsfellesskapsloven (lov 4. juli 1991 nr. 45 om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører) regulerer rettigheter for «to eller flere ugifte personer over 18 år [som] har bodd sammen i en husstand» dersom husstandsfellesskapet har vart i minst to år eller partene har, har hatt eller venter barn sammen, jf. § 1. Dette omfatter alle voksne som bor sammen med noen de ikke er gift med, for eksempel kjærester, søsken, foreldre med voksne barn, venner osv.

Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova) § 4 tredje ledd regulerer fars adgang til å vedgå farskap uten at mor medvirker til vedgåelsen. Regelen gjelder når «sambuarar er folkeregistrerte på same adresse eller erklærer i melding til folkeregisteret at dei bur saman». Det følger av forarbeidene at det ikke er meningen å oppstille faste kriterier for hvem som skal regnes som «sambuarar». Derimot er det i Ot.prp. nr. 82 (2003-2004) kapittel 1, s. 1 uttalt at «[d]epartementet [ikke har] villet gå inn for foreldreansvar som en direkte følge av samboerskapet, fordi dette nødvendiggjør en

nærmere definisjon av samboerskap og en kontrollordning».

Videre er det uttalt i kap. 8, s. 7:

«Samboerskapets uformelle karakter gjør det vanskeligere å ha oversikt over denne gruppen enn ektepar. Samboerskap kan ikke konstateres med enkle og formelt observerbare kjennetegn slik tilfellet er med ekteskap. I motsetning til hva som gjelder for ektepar, må det bringes på det rene om ugifte foreldre er samboende eller ikke, før felles foreldreansvar for samboere kan utløse rettsvirkninger fullt ut.»

Regler om hvem som skal regnes som samboere etter folketrygdloven (lov 28. februar 1997 nr. 19), følger av § 1-5, der tredje og fjerde ledd lyder:

«Bestemmelsene for ektefeller i denne loven skal også gjelde for to ugifte personer som lever sammen (samboerpar), dersom paret

- a) har eller har hatt felles barn, eller
- b) tidligere har vært gift med hverandre.

To personer som bor i samme hus, regnes som samboerpar selv om de bor i hver sin del av huset. Det kan gjøres unntak for personer som bor i hver sin boenhet i et hus med mer enn fire selvstendige og klart atskilte boenheter. To personer som vanligvis har felles bolig, regnes som samboerpar selv om de midlertidig bor atskilt.»

Et avgjørende kriterium er her om partene «lever sammen» i tillegg til krav om felles barn eller tidligere ekteskap.

Arveavgiftsloven (lov 19. juni 1964 nr. 14) § 47 A regner som samboere personer som omfattes av folketrygdloven § 1-5 (se foran), eller «to ugifte personer som bor sammen og har bodd sammen sammenhengende i minst to år i et ekteskapslignende eller partnerskapslignende forhold. Ved beregningen av botid tas med opphold utenfor felles bopel på grunn av utdanning, arbeid, sykdom, institusjonsopphold eller andre lignende forhold».

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) har regler om fritak fra vitneplikt for personer som står nær en siktet i en straffesak. Straffeprosessloven § 122 annet ledd likestiller «personer som lever eller har levd sammen i et ekteskapslignende forhold» med ektefeller, jf. første ledd. Loven stiller ikke uttrykkelige krav til hvor lenge partene må ha levd sammen på denne måten, men uttrykket «ekteskapslignende forhold» og de hensyn regelen bygger på, tilsier at forholdet må ha hatt en viss varighet og stabilitet. Vurderingen vil være skjønnsmessig, jf. Bjerke/Keiserud, Straffeprosessloven (3. utg., Oslo 2001), s. 494: «Det må i

alminnelighet kreves at forholdet har vært forholdsviss stabilt en viss periode, jf. Ot.prp. nr. 35 (1978-79) s. 146-147.» Et par måneders samliv anses ikke nok, jf. Rt. 1985 s. 375.

I tvisteloven 17. juni 2005 nr. 90 § 22-8 første ledd er en parts «samboer» gitt samme rett til å nekte å gi tilgang til bevis som en ektefelle. Tvisteloven gir ikke noen nærmere definisjon av hvem som regnes som samboer, men bestemmelsen vil også gjelde homofiles samboerforhold, jf. NOU 2001: 32 bind B s. 962.

7.3 Høringsnotatet

Samboerdefinisjonen er drøftet i høringsnotatet punkt 7 og forslaget fremgår av punkt 7.4. Høringsnotatet tok utgangspunkt i Samboerutvalgets drøftelser i NOU 1999: 25, høringsrunden etter denne utredningen og St.meld. nr. 29 (2002-2003).

I høringsnotatet ble det reist en rekke problemstillinger om avgrensningen av samboerbegrepet. Departementet gikk ikke inn for å etablere en felles alminnelig samboerdefinisjon for alle rettsområder, og ga følgende begrunnelse i punkt 7.4:

«Justisdepartementet viser til synspunktet i St.meld. nr. 29 (2002-2003) kap. 7.3 s. 67 om at en fullstendig samordning av samboerbegrepet vil være vanskelig. Det bør derfor fortsatt være slik at samboerdefinisjonene er tilpasset hensynene som gjør seg gjeldende på de enkelte rettsområdene. Samboere er en lite ensartet gruppe, og det kan være gode grunner for en videre definisjon på enkelte områder og en noe snevrere definisjon på andre områder.»

I den nærmere vurderingen av hvilke kriterier som bør være avgjørende ved avgrensningen av samboerbegrepet i arveloven, ble det uttalt samme sted:

«Regler om rett til arv og til å sitte i uskifte innebærer at en gjenlevende samboer prioriteres på bekostning av andre arvinger, og bør baseres på egnede kriterier. Et hovedkriterium ellers i lovverket har vært at forholdet skal være 'ekteskapslignende'. I mandatet til samboerutvalget ble det tatt utgangspunkt i at samboere 'forstås som personer som lever i stabile ekteskapslignende forhold'. Samboerutvalget tok utgangspunktet i at 'samboere [som] lever som par i felles husholdning' skal omfattes.

Til tross for noe ulike formuleringer er det visse hovedprinsipper som her meisles ut. For det første må det dreie seg om et parforhold. For det andre må paret ha felles husholdning og felles faktisk bosted. For det tredje må det være et samliv som viser eller tar sikte på en

viss stabilitet. Alle disse kriteriene kan rommes av begrepet 'ekteskapslignende'.

På arverettens område er det etter departementets syn grunn til å vurdere også mer formelle krav. Slike krav kan være at personene skal være myndige, det vil si over 18 år, og ikke være gift, partner eller samboer med noen annen. Det er større grunn til å ha slike krav som vilkår for rett til arv og uskifte enn i mange andre relasjoner. Det er av betydning å unngå at personer kan ha samtidige retter etter flere personer. Det er for eksempel neppe ønskelig at en person kan ha rett til arv og uskifte etter sin tidligere samboer og sin tidligere ektefelle samtidig.

Departementet foreslår at samboeres rett til arv og uskifte skal være avhengig av at de faktisk lever sammen. Et parforhold hvor partene bor hver for seg ('særboere'), bør altså ikke utløse lovfestet rett til arv eller uskifte. Hvorvidt kravet om faktisk samliv – som i lovforslaget nedenfor kommer til uttrykk ved ordene 'lever sammen' – er oppfylt, må bero på en alminnelig bevisvurdering. Partenes folkeregistrerte adresse vil være et viktig moment. At partene har felles folkeregistrert adresse, er likevel ikke gjort til et krav etter lovforslaget. Hensynet til klarhet og forutberegnelighet både for partene selv og særlig for ulike tredjeparter kunne riktignok tale for å stille et slikt krav. Men et hensyn som taler mot et slikt krav, er at ikke alle har korrekt folkeregistrert adresse, og at ytterligere andre kanskje ikke har noen interesse i å rette opp en feil eller også ser seg tjent med å være feilregistrert.

Et særlig spørsmål er på hvilket tidspunkt samboerskapet må bestå. Ektefeller har rett til arv eller uskifte selv om paret ikke bor sammen når den første av dem dør. En slik løsning passer ikke for samboere. Det er her nettopp det at partene bor sammen, som er grunnlaget for at den gjenlevende får arverettigheter i den avdøde bo. For at arverettslige rettigheter skal kunne gjøres gjeldende, må samboerne etter lovforslaget her faktisk bo sammen når arven faller, det vil si på det tidspunktet den første av samboerne dør. Et tidligere (avsluttet) samboerforhold kan følgelig ikke gi grunnlag for de arverettigheter som lovforslaget omfatter. Hvorvidt samboerskapet består ved arvefallet, vil bero på en helhetlig vurdering. Vurderingstemaet bør antakelig være om det etter partenes livssituasjon samlet sett er rimelig å anse partene som samboere.

Det neste spørsmålet som reiser seg, er hvorvidt samboerbegrepet bare skal omfatte personer av motsatt kjønn eller også personer av samme kjønn. Når det gjelder gjenlevendes rett til arv og uskifte etter gjeldende rett, er det

full likestilling mellom gjenlevende partnere og gjenlevende ektefeller, jf. lov 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap § 3. Det fremgår også av St. meld. nr. 25 (2000-2001) kap. 3.11 s. 27 Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge at homofile samboere bør inkluderes i det videre arbeidet med oppfølgingen av NOU 1999: 25 Samboerne og samfunnet. Under stortingsbehandlingen sluttet flertallet i komiteen seg til dette, jf. Innst. S. nr. 254 (2000-2001) s. 25.

På bakgrunn av dette finner Justisdepartementet det naturlig å foreslå at arvelovgivningens samboerdefinisjon omfatter både heterofile og homofile par. Den foreslåtte definisjonen er således ment å være kjønnsnøytral. »

Departementet foreslo en samboerdefinisjon i en ny § 28 a i arveloven.

Høringsnotatet drøftet ikke muligheten for å etablere et samboerregister. Spørsmålet om det bør etableres et samboerregister, ble reist av Samboerutvalget i NOU 1999: 25, se kapittel 12.2 s. 125 flg., men utvalget konkluderte med at det ikke var ønskelig med et slikt register. Konklusjonen ble fulgt opp i St.meld. nr. 29 (2002-2003), jf. kapittel 7.4.3.1 s. 68 og i Stortingets behandling av meldingen.

7.4 Høringsinstansenes syn

7.4.1 Innledning

Følgende høringsinstanser kommenterer den nærmere avgrensningen av samboerbegrepet: *Barne- og likestillingsdepartementet, Finansdepartementet, Arbeids- og velferdsdirektoratet, Barneombudet, Domstoladministrasjonen, Drammen tingrett, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Oslo byfogdembete, Skattedirektoratet/Avdeling innkreving, Skattedirektoratet/Sentralkontoret for folkeregistrering, Den norske Advokatforening, Finansnæringens Hovedorganisasjon, Jussformidlingen, Norsk pensjonistforbund og Universitetsstipendiat John Asland med innspill fra familie- og arverettsgruppen ved Det juridiske fakultet i Oslo (Asland/familie- og arverettsgruppen).*

7.4.2 Om samordning av samboerdefinisjoner på ulike rettsområder

De av høringsinstansene som uttaler seg om en mulig samordning av samboerbegrepet i forskjellige lover, fremmer noe ulike syn.

Universitetsstipendiat John Asland med innspill fra familie- og arverettsgruppen ved Det juridiske fakultet i Oslo mener det ikke er mulig eller ønske-

lig å etablere en generell samboerdefinisjon som kan gjelde på alle områder der samboerskap tillegges rettsvirkninger. De mener likevel en harmonisering med definisjonen på enkelte andre rettsområder bør vurderes nærmere og nevner arveavgiftsloven § 47 A, folketrygdloven § 1-5 og husstands-fellesskapsloven § 1.

Arbeids- og velferdsdirektoratet støtter vurderingen i høringsnotatet om at en fullstendig samordning vil være vanskelig, og at samboerdefinisjonene fortsatt bør tilpasses de hensynene som gjelder på ulike rettsområder.

Finansdepartementet mener det kan være gode grunner til at ulike lover har ulike definisjoner.

Drammen tingrett påpeker at samboerdefinisjonen bør ha samme innhold når det gjelder arv og skifte, forsikringsavtaler og pensjonsrettigheter, og mener at definisjonen bør være enkel.

Finansnæringsens Hovedorganisasjon synes å være enig i at det kan være behov for ulike avgrensninger på ulike rettsområder, men savner en gjennomgåelse av samboerdefinisjonene på tilgrensende rettsområder og bakgrunnen for kravene som stilles til samboerskapet. Også *Den norske Advokatforening* ønsker en vurdering av de ulike definisjonene i enkelte lover, slik at definisjonene kan samordnes i noe større grad enn det som er tilfellet i dag.

7.4.3 Nærmere om hvem som skal regnes som samboere

Flere høringsinstanser kommenterer den nærmere avgrensningen av hvem som skal regnes som samboere. Det synes ikke å være innvendinger mot kravet om at begge samboerne må være over 18 år.

Videre er det få merknader til kravet om at samboerne ikke må være gift, registrert partner eller samboer på annet hold. *Asland/familie- og arverettsgruppen* reiser imidlertid spørsmål om dette kravet bør gjelde fullt ut. De påpeker for det første at der det er tatt ut legalseparasjon, vil ikke den avdøde gjenlevende ektefelle ha rett til arv eller uskifte, jf. arveloven § 8. Videre pekes det på at der den avdøde ikke har tatt ut separasjon, kan det ramme en gjenlevende samboer hardt om dette medfører at han eller hun mister retten til arv eller uskifte etter sin samboer. Den gjenlevende samboeren kan ikke klandres for at det ikke er tatt ut legalseparasjon. *Asland/familie- og arverettsgruppen* foreslår imidlertid ikke endringer, fordi det vil være vanskelig å finne en hensiktsmessig regulering, og fordi det dessuten vil gjelde et fåtall tilfeller.

To høringsinstanser, *Asland/familie- og arverettsgruppen* og *Den norske Advokatforening*, ønsker en presisering av lovforslaget for å sikre at personer som på grunn av slektskap ikke kan gifte seg, sml. ekteskapsloven § 3, heller ikke kan regnes som samboere etter arveloven.

Flere av høringsinstansene kommenterer kravet om at samboerne «lever saman i eit ekteskapsliknande forhold». Herunder er det flere som har synspunkter på om det bør gjelde et krav om folkeregistrert adresse som vilkår for å regnes som samboer i arvelovens forstand.

Barne- og likestillingsdepartementet støtter de prinsipielle vurderingene og forslaget til avgrensning av samboerbegrepet i høringsnotatet.

Jussformidlingen og *Nettverk for overformynderiene i Norge* mener samboerdefinisjonen er så skjønnsmessig at det kan være vanskelig å avgjøre i hvert enkelt tilfelle om et forhold faller inn under definisjonen eller ikke. *Jussformidlingen* peker på at det er behov for klare, avgrensede kriterier, og mener henvisningen til «ekteskapsliknende forhold» er dårlig egnet. Høringsinstansen mener at personer som regner seg som samboere, uansett må opprette testament.

Oslo byfogdembete uttaler:

«De problemer som oppstår fordi samboerbegrepet i vanlig tale har et diffust innhold, har man i utkastet forsøkt å løse ved å la rettsvirkningene være avhengige av tilleggsvilkår, knyttet til varighet eller felles barn. Hvor varighetsvilkåret (fem år for arverett og to år for tap av rett til tidligere uskifte) er oppfylt, vil man sjelden være i tvil om at det foreligger et samboerforhold. Dette kan stille seg annerledes hvor for eksempel den ene har bodd hos den annen i kortere tid, hvoretter sistnevnte dør, og gjenlevende deretter oppdager at hun er gravid. Barnet har da arverett etter avdøde, noe den gjenlevende indirekte kan nyte godt av. Hvis hun også skal få selvstendige rettigheter i kraft av samboerskapet, uavhengig av varigheten, synes en nærmere presisering av samboerbegrepet ønskelig.»

Arbeids- og velferdsdirektoratet, *Finansnæringsens Hovedorganisasjon* og *Norsk pensjonistforbund* mener at det bør gjelde et krav om at samboerne har samme folkeregistrerte adresse for at kravet om at partene «lever saman i eit ekteskapsliknande forhold» skal anses oppfylt.

Finansnæringsens Hovedorganisasjon uttaler:

«Registrering av felles adresse i folkeregisteret er behandlet i St.meld. nr. 29 (2002-2003) under punkt 7.4.3.2. Det fremgår der at folkeregisteret er forbedret og at folkeregisteret nå frem-

står som 'langt på vei egnet til å kontrollere at par som erklærer at de er samboere faktisk er registrert bosatt på samme adresse'. Videre heter det at 'felles adresse i folkeregisteret gir likevel de beste registeropplysninger om samboerskap. Bevisbyrden vil ligge på samboerne.'

Hensyn som taler mot krav om registrering i folkeregisteret er at ikke alle har korrekt folkeregistrert adresse, eller at vedkommende ser seg tjent med å være feilregistrert. Etter FNHs oppfatning er det ikke slike hensyn som bør være styrende. Det viktigste hensyn ved praktiseringen av reglene vil være å kunne etterprøve at paret faktisk har levet sammen. Det at paret er registrert bosatt på samme adresse vil være en svært enkel måte å vurdere sannsynligheten av at egenerklæringen om samliv er i samsvar med at paret faktisk 'levde sammen'.

Når det gjelder selve bevisvurderingen har forsikringsnæringen mange års erfaring med hensyn til utbetaling av forsikringsytelser til samboer. Det har vært mange tvister rundt samboerbegrepet hvorav flere er behandlet i Forsikringsklagenemnda. Erfaringen er at dersom samboerne ikke hadde felles folkeregistrert adresse, har det vært vanskelig å dokumentere og stadfeste om det har vært et samboerforhold eller hvor lenge samboerforholdet har vart.

Vi mener derfor at det bør være krav om felles folkeregistrert adresse for å unngå unødige og opprivende tvister på dette området. Det vises videre til at departementet i pkt. 7.4 i høringsnotatet foreslår at 'særboere' ikke skal omfattes av arveretten. Dersom det ikke stilles krav om felles folkeregistrert adresse, mener vi at det vil være vanskelig å skille ut denne gruppen.»

Finansnæringens Hovedorganisasjon peker for øvrig på at det gjelder en plikt til å melde adresseendring til folkeregistermyndigheten.

Oslo byfogdembete nevner plikten til å melde adresseendring, men tar ikke uttrykkelig stilling til om felles folkeregistrert adresse bør være et vilkår for å anses som samboer.

Jussformidlingen kommenterer ikke spørsmålet om felles folkeregistrert adresse, men fremholder at et samboerregister kunne avhjelpe de problemene som oppstår ved tolkingen av «ekteskapsliknende forhold».

Av de høringsinstansene som uttrykkelig kommenterer spørsmålet om det skal kreves samme folkeregistrerte, adresse går *Barne- og likestillingsdepartementet*, *Skattedirektoratet/sentralkontoret for folkeregistrering*, *Asland/familie- og arveretts-*

gruppen og *Den norske Advokatforening* mot et slikt krav.

Barneombudet og *Domstoladministrasjonen* nevner ikke spørsmålet om folkeregistrert adresse uttrykkelig, men uttaler at de støtter forslaget i høringsnotatet om at det avgjørende bør være om partene faktisk lever sammen.

Asland/familie- og arverettsgruppen uttaler:

«Vi er enige i at det ikke bør være noe absolutt krav for å anses som samboer etter arveloven at man er folkeregisterregistrert på samme adresse. Selv om et slikt krav vil være retts teknisk enklere å håndtere enn departementets forslag, vil det også by på ulemper. Mennesker som faktisk bor sammen, og som vil ha behov for rett til arv eller uskifte, vil kunne falle utenfor ved et slikt kriterium. Det er bedre at domstolene tar stilling til om det eksisterer et samboerskap ut i fra en bredere vurdering i de tilfeller hvor partene er registrert på forskjellig adresse. Folkeregisteradressen vil nok i en del tilfeller være et tungt argument mot at det eksisterer et samboerforhold. Men det er også lett å tenke seg omstendigheter som kan trekke i en annen retning, for eksempel felles postadresse, vitnemål fra naboer, venner og familie og omstendigheter som hvor partene har hatt det vesentlige av sine personlige eiendeler. Det kan innvendes at manglende flyttemelding er straffbart etter folkeregisterloven og at unnløstelse av å registrere flytting kan være ledd i et forsøk på å unndra skatt (gevinstbeskatning ved boligsalg). Vi mener imidlertid at arveloven ikke er det rette virkemiddel for å straffe brudd på folkeregisterloven og skattelovgivningen.»

Asland/familie- og arverettsgruppen er for øvrig imot etablering av et samboerregister.

Skattedirektoratet/sentralkontoret for folkeregistrering peker på at et krav om folkeregistrering kan føre til flere pro forma eller «taktiske» flyttemeldinger. Samtidig er det etter deres syn ønskelig med strenge krav til dokumentasjon av samboerskapet.

Barne- og likestillingsdepartementet viser til at studenter kan velge om de vil være folkeregistrert i hjemkommunen eller studiekommunen. Stilles det krav om samme folkeregistrerte adresse for å kunne regnes som samboere, vil studentsamboere kunne falle utenfor ordningen.

Flere høringsinstanser, blant andre *Den norske Advokatforening*, *Jussformidlingen* og *Norsk Pensjonistforbund* reiser spørsmål om situasjonen der en av samboerne midlertidig bor utenfor det felles hjemmet.

Norsk Pensjonistforbund mener man fortsatt bør kunne regnes som samboer selv om den ene parten flytter på institusjon.

Den norske Advokatforening påpeker at lovteksten i arveloven her bør samordnes med arveavgiftslovens samboerdefinisjon, se foran i kapittel 7.2.

Når det gjelder spørsmålet om homofile par skal omfattes av reglene om rett til arv og uskifte, er det få av instansene som uttaler seg. *Barneombudet*, *Domstoladministrasjonen* og *Likestillings- og diskrimineringsombudet* fremhever at lovforslaget bør være kjønnsnøytralt, slik at homofile par omfattes av samboerdefinisjonen.

7.5 Departementets vurderinger

Departementet går ikke inn for en generell samordning av ulike samboerdefinisjoner i lovverket. Til det er behovene og hensynene på ulike rettsområder for forskjellige. Samtidig er det god grunn til å vurdere om det på noen områder kan lages definisjoner som er tilpasset hverandre, især på rettsområder som ligger nær opp til hverandre. Enkelte *høringsinstanser* har fremholdt at arvelovens samboerdefinisjon bør tilpasses definisjonen i arveavgiftsloven. Dette gjelder særlig angivelsen av hvilke momenter som kan vektlegges når det vurderes om partene «lever saman i eit ekteskapsliknande forhold» selv om den ene (eller begge) har midlertidige opphold utenfor det felles hjem. Departementet er enig i at samboerdefinisjonen i lovforslaget her delvis bør tilpasses arveavgiftsloven. Det vises til lovforslaget § 28 a og merknadene til dette.

I lovforslaget opprettholdes kravet om at samboerne må være minst 18 år. Det vises til merkningene til § 28 a for en nærmere begrunnelse.

Departementet går også inn for et krav om at man ikke kan være gift, registrert partner eller samboer på en annen kant. Ekteskapsloven § 4 hindrer inngåelse av ekteskap dersom en av partene allerede er gift eller registrert partner. Det samme gjelder for inngåelse av partnerskap, jf. lov 30. april 1993 nr. 40 § 2 første ledd. Når det gjelder spørsmålet om mulige unntak fra dette utgangspunktet, jf. høringsuttalelsen fra *Asland/familie- og arverettsgruppen*, er departementet enig i at reelle hensyn kan tale for at man bør kunne regnes som samboer der ektefellene er formelt separert, og den fraseparerte ektefellen ikke kan gjøre arverett gjeldende, jf. arveloven § 8. Samtidig er det ønskelig å gjøre reglene så klare og lite omstendelige som mulig. Departementet viser ellers til at det for-

hold at den ene samboeren ikke har sørget for skilsmisse fra sin forrige partner, kan være et forhold som taler mot at det nye samboerforholdet har den stabilitet og faste ramme som bør kreves for at samboerne skal ha arverett etter hverandre i kraft av loven. Som det er påpekt av *Asland/familie- og arverettsgruppen*, må man dessuten kunne legge til grunn at denne situasjonen vil gjelde nokså få tilfeller. Departementet går etter dette ikke inn for at det gjøres unntak fra prinsippet om at partene ikke kan være gift eller registrert partner med en annen.

Under høringen har det vært bedt om at det presiseres at personer som ikke kan gifte seg, jf. ekteskapsloven § 3, heller ikke skal regnes som samboere. Etter departementets syn følger det av en tolkning av begrepet «ekteskapsliknande forhold» at for eksempel søsken ikke kan regnes som samboere. Departementet har likevel tatt inn en presisering av definisjonen i lovforslaget.

Etter departementets vurdering er det ikke hensiktsmessig eller ønskelig å stille krav om at samboerne må ha samme folkeregistrerte adresse. Det kan være mange grunner til at samboerne ikke er registrert på samme adresse. Selv om det i utgangspunktet gjelder en plikt til å registrere riktig adresse i folkeregisteret, kan det i gitte situasjoner være grunnlag for en annen folkeregistrert adresse enn det faktiske bostedet. *Barne- og likestillingsdepartementet* har som eksempel pekt på studenter som lovlig kan ha en annen folkeregistrert adresse enn den adressen de faktisk bor på mens de studerer. Departementet er videre enig i at bortfall av rettigheter etter arveloven ikke er et egnet sanksjonsmiddel mot brudd på plikter etter folkeregisterloven.

I utgangspunktet vil det være den som krever en arverett, som må godtgjøre at han eller hun oppfyller kravene som gjelder for samboerskap. Partenes folkeregistrerte adresse vil rimeligvis være et viktig moment i vurderingen av om den gjenlevende og den avdøde kunne regnes som samboere. Dette innebærer at det vil være i samboernes interesse å sørge for at de har felles folkeregistrert adresse. Dette vil gjøre det enklere å slå fast at samboerforholdet eksisterte, og at det har hatt den nødvendige lengden. I så måte vil en felles folkeregistrert adresse ville kunne virke konfliktforebyggende.

En høringsinstans – *Jussformidlingen* – har tatt opp spørsmålet om et samboerregister kan avhjelpe de problemene en skjønnsmessig definisjon reiser. Etter departementets vurdering vil det ikke være hensiktsmessig å etablere et slikt register. Innvendingene mot å kreve at sambo-

erne skal ha samme folkeregistrerte adresse, vil gjelde også for et samboerregister. Etter behandlingen av Samboerutvalgets utredning og stortingsmeldingen synes det dessuten å være liten støtte for etablering av et eget samboerregister.

I høringsnotatet er det lagt til grunn at «ekteskapsliknende forhold» innebærer at partene lever sammen i et stabilt parforhold, og at de må ha felles bosted og husholdning. Innvendingene fra høringsinstansene knytter seg i hovedsak til hvorvidt det skal kreves folkeregistrert adresse, men for øvrig synes det å være enighet om hovedelementene i samboerdefinisjonen. For en nærmere drøftelse av hva som skal regnes som «ekteskapsliknende», vises det til merknadene til § 28 a.

Departementet følger opp forslaget fra *høringsnotatet* om at samboerskapet må bestå ved den førstavedes bortgang. Det var lagt til grunn i høringsnotatet at partene kan anses som samboere selv med midlertidige avbrudd i felles bosted, for eksempel på grunn av studier, arbeidsforhold, sykehus- eller institusjonsopphold. Enkelte *høringsinstanser* har foreslått å presisere dette i lovteksten og samtidig samordne arvelovens definisjon med det som følger av arveavgiftsloven. D e p a r t e m e n t e t er enig i dette og viser til merknadene til § 28 a.

I forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 29 (2002-2003) ble det lagt til grunn at lovarbeidet skulle omfattes homofile samboere. Ingen av *høringsinstansene* synes å ha innvendinger mot at homofile samboere gis de samme rettighetene som heterofile samboere etter lovforslaget. I d e p a r t e m e n t e t s lovforslag er det ikke lagt opp til noen forskjell mellom heterofile og homofile samboerskap. Kravet om felles barn, jf. kapittel 8.4 og 9.4.2, innebærer imidlertid at reglene i mindre grad vil være aktuelle for homofile samboere. I den forbindelse vises det likevel til at etter de foreslåtte endringene i bioteknologiloven og barneloven i Ot.prp. nr. 33 (2007-2008) Om lov om endringer i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonsloven, bioteknologiloven mv. (felles ekteskapslov for heterofile og homofile par) vil også homofile samboere kunne ha felles barn.

Det vises for øvrig til lovforslaget § 28 a og spesialmerknadene.

7.6 Forslag om endring av samboerdefinisjonen i tvangsfullbyrdelsesloven

I *høringsnotatet* ble det foreslått en ny samboerdefinisjon i tvangsfullbyrdelsesloven. Bakgrunnen var forslag fremsatt i St.meld. nr. 29 (2002-2003)

kapittel 7.5.10 s. 77. I hovedtrekk gikk forslaget ut på å presisere «ekteskapsliknende forhold» i tvangsfullbyrdelsesloven § 7-13 tredje ledd, slik at samboere med felles barn og samboere som har levd sammen i minst to år, omfattes. Bestemmelsen i § 7-13 tredje ledd angir et utgangspunkt for når en kreditor kan få utlegg for krav mot skyldneren i (en ideell halvpart av) en felles bolig som skyldneren eier sammen med sin ektefelle eller partner.

I *høringsrunden* har *Oslo byfogdembete* innvendt at det ikke synes å være behov for å endre ordlyden, fordi § 7-13 tredje ledd er en presumsjonsregel med begrenset rekkevidde:

«I rettspraksis er slått fast at presumsjonsregelen bare gjelder under selve utleggsforretningen. Ved senere tvist om hvorvidt utlegget skal opprettholdes, skal spørsmålet avgjøres på fritt grunnlag, jfr. Retstidende 2005 s. 491, særlig s. 493-494, med henvisning til tidligere avgjørelser. Det er delte meninger om presumsjonen gjelder begge veier, eller om den bare utvider adgangen til å ta utlegg i forhold til hva som ellers ville følge av fri bevisvurdering. Bestemmelsens ordlyd taler for at presumsjonen gjelder begge veier, slik at det ikke er adgang til å ta utlegg for mer enn en halvdel, selv om debitor er registrert eier av det hele, med mindre det allerede er sannsynliggjort at debitor også er reell eier av mer enn en halvdel. Derimot tilsier både reelle hensyn og forholdet til den tidligere regulering at § 7-13 bare tar sikte på å utvide namsmannens adgang til utlegg.»

Etter d e p a r t e m e n t e t s syn kan det være hensiktsmessig å klargjøre «ekteskapsliknende», selv om regelen i § 7-13 tredje ledd har begrenset rekkevidde. Det fremgår tydeligere når presumsjonsregelen gjelder. Departementet viser også til at forslaget innebærer en kodifisering av den praksis som har utviklet seg. Departementet viderefører derfor forslaget i høringsnotatet.

8 Rett til arv etter loven

8.1 Gjeldende rett

Samboere har ingen rett til arv etter hverandre direkte i kraft av loven. Arverett forutsetter her som ellers i Norden at den avdøde har tilgodesett sin samboer i testament. Testasjonsfriheten er begrenset når testator har livsarvinger, jf. arveloven § 29, som går ut på at to tredeler av formuen etter den avdøde er pliktdelsarv for livsarvingene. Pliktdelsarven er likevel aldri større enn 1 000 000

kroner til hvert av barna eller hvert barns linje. (Men grensen for en fjernere livsarving enn barn er 200 000 kroner for hver enkelt.)

Regler om en gjenlevende *ektefelles* arverett fremgår av arveloven kapittel II. En gjenlevende ektefelle har etter § 6 som hovedregel krav på en fjerdedel av det den avdøde etterlater seg dersom den avdøde etterlater seg livsarvinger. Minste-arven skal likevel tilsvare fire ganger grunnbeløpet i folketrygden ved dødsfallet. Grunnbeløpet er pr. 1. mai 2008 70 256 kroner. Er de nærmeste slektsarvingene til arvelateren foreldrene eller avkom etter disse, har ektefellen rett til halvparten av arven, men likevel minst seks ganger grunnbeløpet i folketrygden. Har den avdøde ikke slike arvinger, arven ektefellen alt. Ektefellens rett til arv etter loven kan begrenses i testament, men retten til minste arv på fire eller seks ganger grunnbeløpet kan ikke begrenses, jf. arveloven § 7 tredje punktum. Ektefellens arv kan altså fortrenge arv for andre arvinger, inkludert livsarvingenes pliktdelsarv. Dette innebærer en bevisst prioritering av lengstlevende ektefelle på bekostning av den avdødes øvrige arvinger.

8.2 Høringsnotatet

Høringsnotatet fulgte opp forslaget i St.meld. nr. 29 (2002-2003) om å gi gjenlevende samboer rett til minste arv på fire ganger grunnbeløpet. Retten til minste arv ble foreslått å gjelde for gjenlevende samboere som har, har hatt eller venter felles barn med avdøde, eller dersom samboerskapet har vart i minst de siste fem årene før dødsfallet. Arv til en gjenlevende samboer vil gå foran øvrige arvingers rett etter arveloven. Høringsnotatet drøftet de motstridende interessene som gjelder dersom en gjenlevende samboer skal gis arverett:

«Samboeres arverett vil innebære en prioritering på bekostning av andre arvingers arverett, og ved utformingen av forslaget må man veie de ulike interesser mot hverandre. Den mest praktiske interesse motsetningen vil være mellom gjenlevende samboer og den avdødes barn. Fra et lovgivningssynspunkt vil det sentrale spørsmålet være når den formuesmessige tilknytningen mellom samboerne vanligvis er av en slik art at det fremstår som rimelig og rettferdig å prioritere den gjenlevende samboeren foran avdødes øvrige arvinger. Bakgrunnen for kravet etter lovforslaget om minst fem års samboerskap eller felles barn er at samboerskapet da kan regnes som så stabilt og varig at det er rimelig å gi samboerne en rett som ellers bare tilkommer ektefeller. I samboerskap av kortere varighet der det ikke er felles barn,

vil det kanskje ikke ha utviklet seg en felles økonomi i samme grad som i langvarige forhold eller forhold med felles barn.»

Departementet uttrykte tvil i høringsnotatet om hvordan kravet om felles barn bør utformes. Det ble som et utgangspunkt lagt til grunn at ordningen bør gjelde par som har, har hatt eller venter barn sammen. Høringsnotatet drøftet særlig kriteriene om at samboerne har hatt barn sammen, eller at de venter barn sammen på det tidspunktet den første av samboerne dør. Det ble lagt vekt på at det kan virke støtende å avskjære rett til arv der samboerne har hatt barn sammen. Videre mente departementet at det kan være rimelig å gi arverett når samboerne venter barn sammen, blant annet av hensyn til barnet.

I høringsnotatet ble det foreslått en adgang til å fravike legalarveretten ved testament:

«Selv om man går inn for at samboere skal ha rett til arv etter hverandre etter loven, er det ikke gitt at en slik arverett skal være obligatorisk. Man kan tenke seg en ordning der det er adgang til ved testament å bestemme at den andre samboeren likevel ikke skal ha den rett til arv som følger av lovens normalordning. En slik lovregulering innebærer at samboere får rett til arv etter hverandre uten å måtte opprette testament. Samtidig gis den enkelte samboer anledning til å bestemme noe annet for arv etter seg dersom dette er mer ønskelig. Bestemmelsen vil i så fall først og fremst ha en praktisk betydning ved at den tar hensyn til det som må antas å være normalsituasjonen for de fleste etablerte samboerforhold: det vil si at samboere rent faktisk ikke oppretter testament til fordel for hverandre selv om de egentlig ville ønske at den andre tilgodeses med arv ved et dødsfall. En slik lovbestemmelse vil med andre ord overføre byrden med å opprette testament fra de samboerparene som ønsker å ha arverett etter hverandre, til de samboere som ikke ønsker å begunstige hverandre med arv.»

Det ble i høringsnotatet pekt på at samboerne ved testament derved kan frata hverandre all arv. For ektefeller gjelder at de uansett har krav på fire eller seks ganger grunnbeløpet, avhengig av om den avdøde har livsarvinger eller ikke. Hensynet til den svakeste parten kunne tilsi at gjenlevende samboere sikres et minimum. Mot dette står hensynet til samboernes rett til å velge. Departementet la vekt på at det bør være mulig å velge en samlivsform som gir partene adgang til å være fullt ut økonomisk selvstendige. Konklusjonen i høringsnotatet ble at departementet under tvil gikk inn for at legalarveretten skal være fravikelig.

Høringsnotatet la i forlengelsen av dette opp til at en som ønsker å innskrenke samboerens rett til arv ved testament, må varsle samboeren om testamentsdisposisjonen for at testamentet skal være gyldig. Kunnskapskravet som gjelder der ektefeller vil innskrenke hverandres arverettigheter, jf. arveloven § 7 første og annet punktum, ble foreslått å gjelde tilsvarende. Det heter i høringsnotatet:

«Rimelighetshensyn taler imidlertid for at den andre parten bør være varslet om en slik testamentsbestemmelse, blant annet for å unngå at den manglende retten til arv kommer som en ubehagelig overraskelse ved dødsfallet, og for at den andre parten kan vurdere å opprette et tilsvarende testament for arv etter seg. Det foreslås derfor en regel tilsvarende arveloven § 7 første og annet punktum om at et testament som fratar en samboer rett til arv, som utgangspunkt bare er gyldig hvis samboeren har fått kunnskap om testamentet.»

8.3 Høringsinstansenes syn

Følgende høringsinstanser uttaler seg særskilt om forslaget om legalarverett for samboere: *Barne- og likestillingsdepartementet, Barneombudet, Den Norske Advokatforening, Den norske dommerforening, Juridisk rådgivning for kvinner, Jussformidlingen, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Nettverk for overformynderiene i Norge, Norges Bygdekvinnelag, Norsk pensjonistforbund, Oslo Byfogdembete og universitetsstipendiat John Asland (med innspill fra familie- og arverettsgruppen ved Det juridiske fakultet (Universitetet i Oslo)).*

Om det prinsipielle spørsmålet om gjenlevende samboer skal gis legalarverett, uttrykker *Barne- og likestillingsdepartementet, Barneombudet, Den Norske Advokatforening, Likestillings- og diskrimineringsombudet og universitetsstipendiat Asland/familie- og arverettsgruppen* støtte til forslaget i høringsnotatet. Disse høringsinstansene støtter også i hovedsak vilkårene for legalarverett. *Barneombudet* fremholder at det ofte vil være i barnas interesse at gjenlevende mor eller far arver, selv om det økonomisk sett går på bekostning av barna. Samtidig påpekes det at den gjenlevende samboers arverett kan slå uheldig ut for eventuelle særkullsbarn. Etter *Barneombudets* vurdering er det derfor viktig at arveretten gjøres fravikelig. En samboer kan i testament la særkullsbarnets interesser gå foran samboerens. *Barneombudet* støtter at det stilles krav om at samboeren får kunnskap om et testament som innskrenker legalarveretten.

Juridisk rådgivning for kvinner, Jussformidlingen og Norges Bygdekvinnelag går imot legalarverett for samboere. *Oslo byfogdembete* reiser også innvendinger mot forslaget.

Jussformidlingen begrunner sin motstand mot arverett for samboere med at en slik ordning er i strid med samboernes valgfrihet. *Jussformidlingen* foreslår som en mellomløsning at det kan innføres en enklere godkjennelse av at arv går til gjenlevende samboer, enn det som følger av reglene om testament. Dersom det skal innføres en arverett for samboere, bør ordningen gjøres fravikelig. *Jussformidlingen* peker videre på at kravet om fem års samboerskap kan reise tvil hos det enkelte samboerpar om det er nødvendig å opprette testament eller ikke.

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) mener forslaget strider mot individuell frihet og selvbestemmelsesrett. De peker også på at når arveretten begrenses til fire ganger grunnbeløpet, vil det gi samboerne falsk trygghet. Dersom det skal innføres arverett for samboere, ønsker *JURK* at kravet om fem års samboerskap må være oppfylt. Felles barn bør ikke alene være nok til å gi en gjenlevende samboer arverett etter førstavede. *JURK* støtter forslaget om at arveretten skal kunne fravikes ved testament, og at den andre samboeren må få kunnskap om testamentet.

Norges Bygdekvinnelag oppgir flere grunner for at de er imot arverett for samboere: samboerskapets uformelle karakter gjør det vanskelig å avgjøre hvem som skal omfattes, intensjonen ved samboerskap er at man ikke skal være bundet av et regelverk, og det er enkelt å gifte seg eller ivareta interessen for arv gjennom testament.

Oslo byfogdembete reiser spørsmål om det er tilstrekkelig grunn til å lovfeste en legalarverett på fire ganger grunnbeløpet. *Oslo byfogdembete* frykter at mange ikke vil oppfatte hvor begrenset arveretten er. Dersom noen unnlater å opprette testament i den tro at de er godt sikret ved arveloven, kan det oppstå uheldige situasjoner.

Norsk pensjonistforbund uttrykker tvil om det bør etableres legalarverett og anfører at det er en rekke forhold som taler mot slik arverett. *Drammen tingrett* begrenser uttalelsen til økonomiske og administrative konsekvenser av forslaget. *Den norske dommerforening* uttaler seg bare om lovtekniske spørsmål i tilknytning til en legalarverett for gjenlevende samboer, og anser spørsmålet om samboere bør gis arverett, som et politisk spørsmål. Samtidig uttaler *Dommerforeningen* at forslaget om å knytte arven opp til fire ganger grunnbeløpet synes å etablere en enkel og praktikabel ordning.

De av høringsinstansene som uttaler seg om spørsmålet, støtter forslaget om at arveretten skal kunne fravikes ved testament. *Nettverk for overformynderiene i Norge og Juridisk Rådgivning for kvinner* understreker at samboerne må kunne reservere seg mot ordningen med arverett for samboere. Også *Den Norske Advokatforeningen* og *Oslo byfogdembete* støtter forslaget om å gjøre legalarveretten fravikelig.

Asland/familie- og arverettsgruppen uttaler:

«Vi ser det som prinsipielt viktig at samboerne ikke påtvinges gjensidig arverett. For noen er samboerskap valgt bevisst fremfor ekteskap blant annet for å unngå rettsvirkninger som arv. Trolig utgjør gruppen av samboere som oppfyller kravene i § 28 b første ledd, men som ikke ønsker å tilgodese hverandre med arv en marginal gruppe. Vi mener derfor at det ikke er urimelig å pålegge denne marginale gruppen testamentsbyrden fremfor å legge testamentsbyrden på alle de samboere som ønsker å gi hverandre arverett eller ville ha ønsket det dersom de hadde tatt stilling til spørsmålet.»

Asland/familie- og arverettsgruppen støtter forslaget om at innskrenkninger i arveretten ved testament må komme den andre samboeren til kunnskap for at testamentet skal være gyldig, men reiser spørsmål om en kunnskapsregel etter mønster av arveloven § 7 gir tilstrekkelig vern av den gjenlevende samboers interesser. Dersom varslingen skjer på testators dødsleie, kan det være vanskelig for den gjenlevende å områ seg.

Også *Den Norske Advokatforening* har innvendinger når det gjelder utformingen av regelen om at en samboer må få kunnskap om et testament som innskrenker vedkommendes legalarverett:

«Det sentrale hensyn bak arvelovens bestemmelser [i arveloven §§ 7 og 57 tredje ledd] og forslagets § 28 b annet ledd, er at den annen part får kunnskap om testamentet. Etter arveloven § 7 og § 57 tredje ledd er det ikke noe krav om formell varslings, og hvordan kunnskapen tilflyter den annen part, er i prinsippet uten betydning. Men i praksis – og særlig av bevismessige årsaker – blir normalt den annen part varslet, noe som for så vidt fremgår indirekte av ordlyden i bestemmelsene. Derfor bør varslings uttrykkelig innføres i loven som et krav.»

8.4 Departementets vurderinger

Departementet ser grunn til å følge opp forslaget i høringsnotatet om at samboere på visse vilkår skal ha rett til arv etter hverandre i kraft av loven. Vilka-

rene for å regnes som samboere er behandlet i kapittel 7 og i merknadene til § 28 a.

I høringsnotatet var det foreslått at reglene om arverett skulle gjelde for den som hadde vært samboer med den avdøde i minst de siste fem årene før dødsfallet, og for samboer som har, har hatt eller venter barn med den avdøde.

Departementet følger opp forslaget om at felles barn kan gi den gjenlevende samboeren arverett etter loven, opp til fire ganger folketrygdens grunnbeløp. For samboere som har, har hatt eller venter barn sammen, bærer samboerskapet gjerne preg av å være et livsfellesskap. På den bakgrunn vil det etter departementets syn normalt gi en rimelig løsning at den gjenlevende samboerens interesser til en viss grad prioriteres foran andre arvinger. Det vises her til de mer prinsipielle vurderingene av spørsmålet om arverettigheter for samboere i kapittel 6.2. Forslaget innebærer at samboere med felles barn vil ha rett til arv etter hverandre uten at dette må fastsettes i testament, og at arven vil gå foran livsarvingenes pliktdelelsarv, uansett om livsarvingene er felles barn eller avdødes særkullsbarn. Enkelte spørsmål knyttet til vilkåret om felles barn er nærmere behandlet i spesialmerknaden til § 28 b.

Når det gjelder forslaget om at også fem års samboerskap skal kunne gi grunnlag for arv, er departementet mer i tvil. For samboerskap som har vart i fem år eller mer, men der partene ikke har felles barn, antar departementet at det i større grad kan variere i hvilken grad samboerskapet har et slikt preg at det er rimelig å gi samboerne arverett etter hverandre direkte i kraft av loven. I denne gruppen finner man samboerskap der partene er for unge til at det har vært aktuelt med barn, samboerskap som er å anse som livsfellesskap, men der partene av ulike grunner ikke har fått barn sammen, og samboerskap som er etablert i moden – kanskje høy – alder. Etter departementets syn er det for denne gruppen samboerskap i mindre grad enn for samboerskap med felles barn grunnlag for en presumsjon om at partene ville ha ønsket å tilgodese hverandre på bekostning av andre arvinger. For unge samboende kan det være at tilknytningen til foreldrehjemmet fortsatt er så sterk at de vil ønske at arven etter dem skal gå til mor og far. For samboerskap som er etablert i moden alder, vil partene i mange tilfelle ha særkullsbarn fra tidligere forhold, og i så fall kan det godt være at de ikke ønsker at samboerskapet skal medføre at barna taper arverett.

Synspunktet om at arverett for den gjenlevende samboeren normalt vil fremstå som den rimeligste løsningen for partene, og mest i tråd med deres

egne ønsker, slår dermed neppe til i samme grad for samboere i denne gruppen som for samboere med felles barn. Det kan tilsi at det ikke bør gis regler som gir samboerne rett til arv etter hverandre direkte i kraft av loven. Til dette kommer at det kan være uheldig å knytte denne typen rettsvirkninger til et faktisk forhold som kan bære preg av å være noe «som bare skjer». Samboerne har ikke den samme oppfordringen til å være seg bevisst hvilke rettsvirkninger som inntreffer som følge av at de har bodd sammen i fem år, som det man kanskje har når man får barn sammen.

Departementet ser det dessuten som et selvstendig poeng at kriteriet for rett til arv etter loven blir det samme som kriteriet for rett til uskifte (der fem års samboerskap ikke er noe alternativ). Som det er påpekt i kapittel 6.2, kan det reises som en innvending mot regler om arverettigheter for samboende at slike regler kan gi inntrykk av at samboerne er bedre sikret gjennom arveloven enn det de egentlig er. Pedagogisk er det imidlertid enklere å få frem hvilke samboere som omfattes av arvelovens regler, og hvilke samboere som ikke er det, når kriteriene er de samme. Det er enklere å formidle at det bare er samboere med felles barn som har rettigheter etter hverandre i kraft av arveloven, enn det som var forslaget etter høringsnotatet.

Departementet følger etter dette ikke opp forslaget i høringsnotatet om at samboere som har bodd sammen i fem år eller mer, skal ha rett til arv etter hverandre direkte i kraft av loven. Etter departementets syn gir det i disse tilfellene en rimeligere løsning å overlate til samboerne selv å fastsette i testament om de skal ha arverett etter hverandre.

Fem års samboerskap bør etter departementets syn likevel gi grunnlag for at partene kan fastsette at den gjenlevende samboeren skal prioriteres foran de særskilte livsarvingene opp til fire ganger folketrygdens grunnbeløp. En regel om at arveretten må fastsettes i testament, men at den gjenlevendes arverett i så fall kan gå foran pliktdelsarven, gir en fleksibel regel og mulighet for samboere i denne gruppen til å finne frem til den løsningen som passer best for seg.

Når et slikt testament prioriterer samboeren foran særkullsbarn opp til 4 G, vil det bety at i helt små boer – der avdødes netto formue er mindre enn 4 G – vil samboeren arve alt. Det vil også gi samboeren fremfor særkullsbarn rett til avdødes personlige gjenstander som skriver seg fra tiden før samboerskapet og kanskje fra livsfellesskapet med særkullsbarna, og det selv om gjenstandene bare har affeksjonsverdi. Dette kan nok oppleves hardt for særkullsbarna, som kan miste retten til

verdifulle minner om sin avdøde forelder på grunn av samboerskapet. En tolking av den avdøde samboerens testament kan likevel føre til at de har en slik rett i behold. Spørsmålet kommer sterkere på spissen ved nytt ekteskap, hvor den nye ektefellens minste arv på 4 G følger direkte av loven og ikke kan begrenses ved testament, jf. arveloven §§ 6 og 7. Departementet tar derfor sikte på å komme tilbake til dette spørsmålet i samband med oppfølgingen av Skiftelovutvalgets utredning NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning.

En slik adgang til å tilgodese den andre samboeren i testament på bekostning av livsarvingenes pliktdelsarv vil bare ha betydning for samboere med særkullsbarn (og uten felles barn). For samboere uten barn gjelder det ingen begrensninger i testasjonskompetansen, og de kan uavhengig av lovforslaget her sikre hverandre fullt ut ved testament. For samboere med barn setter imidlertid reglene om livsarvingenes pliktdelsarv i dag grenser for hvor langt de kan gå i å tilgodese hverandre i testament.

I samsvar med forslaget i høringsnotatet foreslår departementet at arveretten begrenses til fire ganger grunnbeløpet (4 G). Forslaget innebærer at for samboere med felles barn, vil den gjenlevende samboeren ha rett til en arv som tilsvarer 4 G direkte i kraft av loven. Samboere som har bodd sammen i minst fem år, og som ikke har felles barn (men særkullsbarn), vil kunne begunstige hverandre i testament med en arv på opp til 4 G som går foran livsarvingenes pliktdelsarv.

Fire ganger grunnbeløpet tilsvarer minste arven for gjenlevende ektefelle, der ektefellene har felles barn. 4 G utgjør pr. 1. mai 2008 281 024 kroner. Det kan anføres at dette er et nokså beskjent beløp, og det vil være uheldig om samboere som ellers ville ha opprettet testament, unnlater å gjøre dette fordi de er i den tro at de nå vil være godt sikret gjennom arveloven. Samtidig vil en arv på 4 G være betydelig bedre enn ingenting. Departementet antar dessuten at samboere som ellers ville ha opprettet testament, ofte vil være så bevisste at de vil oppfatte at arveloven bare gir begrensede arverettigheter. Dette forutsetter imidlertid et godt informasjonsarbeid om hva de eventuelle endringene i arveloven innebærer.

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om at en samboer i testament kan innskrenke legalarveretten for den annen samboer. Alle høringsinstansene som har uttalt seg om dette, støtter forslaget. Departementet viser til begrunnelsen i høringsnotatet. Departementet legger særlig vekt på at partene kan ha ønske om å

inngå samboerskap uten at dette skal ha betydning for andre slektningers arverett etter dem.

Departementet foreslår imidlertid – som i høringsnotatet – et krav om at testamentet må ha kommet til samboerens kunnskap for å være gyldig. Til innspillet i høringen om at den gjenlevende kan komme i en vanskelig situasjon hvis samboeren først informerer om testamentet på dødsleiet, vil departementet bemerke at det synes vanskelig å gi en lovteknisk god regel som fanger opp uheldige konsekvenser av en slik handling. Departementet antar dessuten at det vil være nokså sjelden at en samboer vil spekulere i å informere om et testament som begrenser den andre samboerens arverett, først rett før sin egen død. Når det gjelder innspillet fra Den norske Advokatforening om å innføre et krav om varsel, er departementet enig i at det kan være hensiktsmessig å sikre en dokumentasjon om at samboeren har fått kunnskap om testamentet, i hvert fall i de tilfeller der forholdene ligger slik an at det kan tenkes å bli tvist om spørsmålet. Om det etter loven bør stilles formkrav til hvordan den andre samboeren skal informeres, er departementet imidlertid mer i tvil om. En slik endring må i så fall også gjøres i arveloven § 7 første punktum om minstearv for ektefeller. Departementet foreslår i denne omgang ikke å ta inn et krav til hvordan samboeren eller ektefellen skal informeres.

En samboer vil også ha adgang til å utvide gjenlevende samboers arverett ved testament. Men da gjelder begrensningene som følger av reglene om livsarvingenes pliktdelsarv, jf. arveloven § 29.

For øvrig vises til lovforslaget § 28 b og spesialmerknaden til bestemmelsen.

9 Uskifte

9.1 Gjeldende rett

Samboere har i dag ingen lovfestet rett til å sitte i uskiftet bo.

Ektefeller har derimot rett til å sitte i uskifte etter reglene i arveloven kapittel III. Uskifte innebærer at skifteoppgjøret etter en avdød ektefelle utsettes, oftest frem til den gjenlevende ektefellen dør. Under uskiftet inngår den avdødes og den gjenlevende ektefellens eiendeler i et felles uskiftebo. Retten til å sitte i uskifte avhenger av om ektefellene har særkullsbarn og om de har felleseie eller særeie.

For ektefeller som har *felleseie* og kun felles barn eller ingen barn, gjelder følgende: Når den ene ektefellen dør, har den gjenlevende ektefellen

rett til å overta felleseiet uskiftet med den førstavedes andre arvinger etter loven jf. arveloven § 9 første ledd.

For ektefeller som har *særeie*, gjelder litt andre regler, jf. arveloven § 9 annet ledd. Om den gjenlevende skal kunne sitte i uskifte med særeiemidler, må dette ha vært fastsatt i en ektepakt, jf. ekteskapsloven § 43. Retten til å sitte i uskifte må altså være avtalt på en klar og betryggende måte mens ekteskapet fortsatt besto. Om det ikke foreligger slik ektepakt, kan den gjenlevende bare sitte i uskifte med den avdødes særeie dersom samtlige arvinger samtykker til dette.

Uskifteordningen er på denne måten knyttet direkte til en formuesordning som er karakteristisk for ekteskapet, og som reguleres av ekteskapsloven. På denne bakgrunn fremstår uskifte som en arverettslig særordning for ektefeller.

Uskifte kan nektes etter arveloven § 13 dersom det er sannsynlig at den avdødes kreditorer eller øvrige arvinger får vesentlig dårligere utsikter til dekning eller arv på grunn av den gjenlevendes forhold. Bakgrunnen for denne bestemmelsen er den store frihet den gjenlevende har til å råde over de eiendeler som inngår i uskifteboet.

I utgangspunktet har den lengstlevende rett til å sitte i uskifte livet ut, slik at boet skiftes ved den lengstlevendes død. Den lengstlevende kan likevel når som helst velge å skifte boet med de øvrige arvingene. Retten til uskifte faller bort dersom han eller hun gifter seg på nytt eller blir umyndiggjort. På visse vilkår kan de øvrige arvingene kreve at boet skiftes.

Dersom det skiftes mens den lengstlevende fortsatt er i live, skal skiftet i utgangspunktet foregå som om den lengstlevende ikke hadde sittet i uskifte. Ektefellenes bo deles først, deretter fordeles arven etter den førstavede. Lengstlevende ektefelle er da arving i avdødes bo. Det skal likevel ikke skje noen skjevdeling av verdiene i boet.

Dersom uskifteboet først skiftes når også den lengstlevende er død, skal felleseiemidler i utgangspunktet deles likt mellom arvingene etter den førstavede og arvingene etter den lengstlevende. Det skal ikke beregnes arv fra den førstavede til lengstlevende ektefelle. Består uskifteboet av særeiemidler etter at ektefellene hadde fullstendig særeie, skal midlene i utgangspunktet fordeles på grunnlag av verdiforholdet mellom ektefellenes særeiemidler da uskiftet tok til, jf. arveloven § 26 annet ledd første punktum. Hadde de delvis særeie, skal halvparten av felleseiet legges til hver part før verdiforholdet bestemmes, jf. § 26 annet ledd annet punktum.

9.2 Høringsnotatet

9.2.1 Rett til å sitte i uskifte for samboere

Høringsnotatet fulgte opp drøftelsen i St.meld. nr. 29 (2002–2003) kapittel 7.5.1.1. s. 71, og det ble foreslått at samboere med felles barn skal ha adgang til å sitte i uskifte med felles bolig og innbo.

9.2.2 Vilkår for rett til å sitte i uskifte

I høringsnotatet ble det foreslått at retten til å sitte i uskifte skulle gjelde samboere som har, har hatt eller venter barn med den avdøde. Det ble uttalt i høringsnotatet punkt 9.3.1:

«Når forslaget er avgrenset til samboere med felles barn, har departementet lagt særlig vekt på at samboere uten barn står fritt til å regulere spørsmål om arv i testament. Samboerne står også fritt til å foreta formuesoverføringer seg imellom i levende live i form av gaver.»

I høringsnotatet ble det drøftet om kravet om felles barn bør utformes likt med det som ble foreslått som vilkår for legalarverett, jf. kapittel 8. Det ble fremholdt at hensynene kan gjøre seg gjeldende på noe forskjellig måte. I høringsnotatet ble det likevel foreslått at kriteriene skulle være de samme, det vil si at partene har, har hatt eller venter barn sammen. Det uttales i punkt 9.3.1 i høringsnotatet:

«De hensyn som gjør seg gjeldende i vurderingen av om det er tilstrekkelig at partene har, hatt barn eller venter barn sammen, kan imidlertid ha ulik vekt avhengig av om det er spørsmål om rett til arv eller spørsmål om rett til uskifte. Et viktig hensyn bak regler om rett til uskifte, er oppføstringen av felles barn. Dette hensynet slår ikke til for det tilfellet at barnet ikke lever lenger når retten til uskifte gjøres gjeldende. På den annen side vil det kunne virke urimelig å nekte uskifte der en av samboerne og felles barn for eksempel omkommer i en ulykke. At barnets død skal føre til rettighetstap for den gjenlevende, kan ramme hardt. Når det gjelder spørsmålet om det er tilstrekkelig at partene venter barn sammen, tilsier hensynet til det ufødte barnet at det gis adgang for den gjenlevende til å overta felles bolig og innbo uskiftet. Justisdepartementet antar derfor at en gjenlevende samboer som har eller har hatt barn med avdøde, eller som venter barn med avdøde, bør kunne sitte i uskifte. Hensynet til oversiktighet i regelverket taler også for at reglene om arv og uskifte utformes likt på dette punktet. Det bes om høringsinstansenes syn på disse spørsmålene.»

Dersom den avdøde har hatt særkullsbarn, ville uskifteretten etter forslaget – i likhet med hva som gjelder for ektefeller – være betinget av samtykke fra særkullsbarna.

9.2.3 Uskifteboet

9.2.3.1 Omfanget av uskifteboet

For ektefeller er formuesordningen dem imellom avgjørende for omfanget av uskifteboet. Arvelovens utgangspunkt er at uskifteboet omfatter eiendeler i felleseie mellom ektefellene. Et uskiftebo for en gjenlevende samboer må avgrenses etter andre kriterier. I høringsnotatet ble det foreslått en adgang til uskifte med felles bolig og innbo. Det heter i høringsnotatet:

«For ektefeller bestemmes omfanget av uskifteboet som utgangspunkt av formuesordningen mellom ektefellene. Som hovedregel er det bare anledning til å overta uskiftet eiendeler som er i felleseie mellom ektefellene. For at eiendeler som var den avdødes særeie skal gå inn i boet, må det være bestemt i ektepakt. Disse reglene er positivrettslige, og det vil ikke være grunnlag for noen analogisk anvendelse på samboerforhold. Å sitte i uskifte uten at det eksisterer et felleseie som senere skal skiftes, er i en viss forstand selvmotsigende. For å muliggjøre en rett for samboere til å sitte i uskifte, er man derfor avhengig av å definere en formuesmasse som skal forbli «uskiftet» etter den ene samboerens død. At formuesmassen skal forbli «uskiftet», vil for samboere i realiteten innebære at den gjenlevende samboeren gis rett til å råde over den, disponere den, så lenge uskiftet består. Med andre ord er det tale om å utsette arveoppgjøret for disse verdiene og gi den gjenlevende en temmelig fri råderett over gjenstandene i mellomtiden.

Departementet foreslår at retten til å sitte i uskifte for samboere begrenses til felles bolig og innbo. Ved å definere «uskifte-formuesmassen» til bolig og innbo vil den gjenlevende normalt bli sikret en vesentlig del av formuesmassen samboerne rådet over.»

Høringsnotatet drøftet den nærmere avgrensningen av «felles bolig og innbo»:

«I ekteskapsloven § 31 benyttes uttrykket 'eiendeler som har tjent til ektefellenes felles personlige bruk, som felles bolig og vanlig innbo'. I forarbeidene er det forutsatt at det kan være aktuelt å la fritidsbolig falle inn under denne bestemmelsen. Justisdepartementet foreslår imidlertid at uskifte for samboere begrenses til samboernes faste felles bolig (med innbo). Boligen vil i de ordinære tilfellene utgjøre den

vesentligste formuesmassen etter avdøde, og det er den som er det vesentligste formuesobjektet for gjenlevende å overta med tanke på å opprettholde en akseptabel levestandard mv. Fritidsbolig vil dermed etter lovforslaget falle utenfor det som en gjenlevende samboer kan overta uskiftet uten at det er bestemt i testament eller i avtale med arvingene.

Etter ekteskapsloven § 31 tredje ledd er det forutsatt at mer ekstraordinært innbo, som antikviteter og kunstverk, ikke faller innenfor begrepet 'innbo'. På den ene siden kan det vurderes slik at en gjenlevende samboer fullt ut får dekket sitt behov for bolig og innbo uten at boligen inneholder antikviteter og kunstverk. På den annen side kan det tenkes å virke støtende om slike eiendeler skal fjernes fra boligen som følge av etableringen av et uskifte. Departementet ber om synspunkter på om 'innbo' i arveloven, i motsetning til ekteskapslovens 'vanlig innbo', bør omfatte boligens faktiske og normale innbo også der dette har høy verdi.»

Departementet gikk i høringsnotatet inn for at uskifteadgangen burde gjelde enhver bolig som har tjent til samboernes felles bruk, uavhengig av når boligen ble anskaffet. Det vil si at uskifteboet etter forslaget vil omfatte også bolig som ble ervervet av den ene samboeren før samboerforholdet ble etablert.

Det ble foreslått at arvingene kan samtykke til en utvidelse av uskifteboet.

9.2.3.2 *Eiendeler som erverves etter at uskifteboet er opprettet*

I høringsnotatet ble det lagt til grunn at et samboer-uskiftebo må anses som en felles eiendoms masse som det vil gjelde særlige regler for. Det heter i høringsnotatet punkt 9.3.5.1:

«Som nevnt (...) har uskifteboet for ektefeller nær sammenheng med formuesordningen. Uskifteboet er som normalordning et felles-eiebo som ikke er skiftet, og kan dermed ses som en forlengelse av dette. For samboere blir forholdet et annet. Rettslig sett har man ikke å gjøre med noen felles formuesmasse som det som sådan er knyttet rettsvirkninger til, selv om samboernes eiendomsforhold og økonomi rent faktisk ofte vil være sammenblandet. For samboere innebærer alminnelige rettsregler at fordelingen ved opphør av samboerskapet skal skje på grunnlag av eierforholdet til den enkelte eiendel (som riktignok kan være i sameie), og det er ingen særlige regler om verdime ssige overføringer mellom samboerne som en konsekvens av at samboerskapet opphører. Alminnelige berikelsessynspunkter kan imid-

lertid gi rom for korreksjoner i form av vederlagskrav (jf. Rt. 1984 s. 497 og 2000 s. 1089).

For å få til en hensiktsmessig regulering av uskifte for samboere antar departementet at mye taler for å konstruere uskifteboet som en felles eiendoms masse som det som sådan gjelder enkelte særlige rettsregler for. Dette vil svare til det som gjelder for uskifte, når et ekteskap oppløses ved den ene ektefellens død. Under uskiftet bør for eksempel reglene i arveloven §§ 18 og 19 om den gjenlevendes rådgighet gjelde tilsvarende. I lovforslaget følger dette av § 28 f, som generelt henviser til reglene i arveloven kapittel III. Når uskifteboet skal skiftes, antar departementet at det bør gjelde særlige regler om delingen som avviker noe fra det som ellers ville være løsningen når fordelingen kun baseres på eiendomsretten til den enkelte eiendel, se nedenfor.»

Et viktig spørsmål er da hva som skal anses å tilhøre uskifteboet når den gjenlevende erverver eiendeler etter at uskifteboet er opprettet. Departementet foreslo en ordning der eiendeler som naturlig hører sammen med eiendelene i uskifteboet, går inn i uskifteboet, selv om de er ervervet etter at uskifteboet ble opprettet. Det ble uttalt i høringsnotatets punkt 9.5.3.2:

«Utgangspunktet etter lovforslaget er at uskifteboet omfatter felles bolig og innbo, uavhengig av eierforholdene samboerne imellom (...). Dette innebærer at i den grad den gjenlevende var deleier i bolig og innbo vil også hans eller hennes del omfattes av uskifteboet, med de rettsvirkninger det får. På samme måte vil det den gjenlevende senere erverver som naturlig faller inn under 'felles bolig og innbo', høre med til uskifteboet. Verdiøkninger som følge av oppussing av boligen vil gå inn i uskifteboet. En generell verdistigning for eiendommen vil på samme måte bli en del av boet. Tilsvarende vil nye tilskudd til innboet inngå som en del av uskifteboet.»

9.2.3.3 *Gjeldsansvaret*

For en gjenlevende ektefelle er det et vilkår for retten til å overta boet uskiftet at man samtidig overtar ansvaret for den avdødes gjeld, jf. arveloven § 20. I høringsnotatet ble det lagt til grunn at en regel om overtakelse av gjeld også må gjelde ved uskifte som har grunnlag i samboerskap. Denne løsningen vil også virke rimelig, i og med at gjeld normalt er knyttet til bolig.

Høringsnotatet angir tre alternativer til hvordan gjelden kan fordeles:

«Utgangspunktet for ektefeller er som nevnt at den gjenlevende overtar all gjeld. Denne løsningen er også mulig overfor samboere. I større bo der det er en betydelig formuesmasse utover boligen, kan imidlertid en slik regel få urimelige utslag. Er gjelden tilsvarende høy, vil en slik regel ikke sjelden kunne innebære at samboeren ikke vil ha mulighet til å ta over felles bolig og innbo som uskiftet.

Et annet alternativ er at de andre arvingene overtar den delen av den avdødes gjeld som er påheftet eiendeler som ikke hører til uskifteboet. Denne løsningen vil innebære at den gjenlevende blir ansvarlig for gjeld med sikkerhet i den felles bolig eller innboet og for usikret gjeld. En slik avgrensning kan virke rimelig i mange situasjoner. På den annen side vil det ofte være slik at det ikke er noen sammenheng mellom gjeldspostens opprinnelse og hvilken eiendel som er stilt som sikkerhet, jf. for eksempel at kjøpet av en bil kan være finansiert med sikkerhet i boligen. Regelen kan også åpne for en viss grad av tilpasning fra partenes side ved at det er den gjenlevendes mulige gjeldsansvar som blir bestemmende for hvilken eiendel som stilles som sikkerhet.

Et tredje alternativ vil være en plikt til å overta en gjeldsandel som tilsvarer den verdiandelen man overtar i og med uskiftet. Dette kan imidlertid gi andre praktiske ulemper som for eksempel behov for refinansiering av gjelden i boet – uten at det nødvendigvis finnes andre objekter som er egnet som sikkerhet mv.»

Departementet uttrykte i høringsnotatet tvil om hva som ville gi den mest fornuftige reguleringen, og pekte på at dette er et område der det kan være vanskelig å utforme regler som vil slå rimelig ut i alle tilfeller:

«Ved utformingen bør man ta sikte på at reglene skal være mest mulig praktikable for flertallet av samboerskap, samtidig som at de bør lede til et mest mulig rimelig resultat. Departementet foreslår at det tas utgangspunkt i en regel som den som gjelder for ektefeller etter arveloven § 20 om at den gjenlevende overtar all gjeld. Departementet legger som nevnt til grunn at i de fleste samboerskap vil samboernes gjeldsforpliktelser i all hovedsak være boliggjeld. Det antas derfor at det i slike bo ikke vil fremstå som urimelig at den som overtar boligen uskiftet, også må overta ansvaret for gjelden.

For til en viss grad å kunne få til en rimelig løsning også for samboerskap der det er eiendeler av ikke ubetydelig verdi utover de eiendeler som omfattes av uskifteboet, og der det er tatt opp lån for å finansiere disse eiendelene

eller de er brukt som finansieringsgrunnlag for annen virksomhet, er det i lovforslaget gjort unntak for gjeld som er sikret med pant i eiendeler som ikke hører til uskifteboet. Dette kan avgrense mot gjeldsforpliktelser som nokså klart knytter seg til andre eiendeler enn de eiendeler som inngår i uskifteboet. Bestemmelsen kan likevel komme til å gi tilfeldige utslag, siden det ikke behøver å være noen sammenheng mellom hvilke erverv gjelden er stiftet for og hvilken eiendel som er stilt som sikkerhet. Departementet antar imidlertid at en regel om gjenlevendes gjeldsansvar ved uskifte avgrenset på denne måten ofte vil føre til et resultat som fremstår som rimelig for både den gjenlevende samboeren og arvingene. I lovforslaget er derfor en slik regel tatt inn som lovens utgangspunkt i § 28 d første punktum.

Departementet foreslår samtidig en regel om at den gjenlevende samboeren kan kreve at gjelden skal fordeles forholdsmessig, slik at den gjenlevende samboeren bare overtar en så stor del av gjelden som den avdødes andel av uskifteboet utgjør i forhold til de verdier han eller hun etterlater seg for øvrig. En slik gjeldsfordeling må i så fall fastsettes av tingretten, og departementet legger til grunn at den praktiske gjennomføringen må avklares i den forbindelse. Bestemmelsen er tatt inn i lovforslaget § 28 d tredje punktum.

Et særskilt spørsmål er om tingretten bør ha adgang til å nekte å ta et slikt krav til følge dersom løsningen om forholdsmessig gjeldsovertakelse vil virke urimelig overfor de andre arvingene. En slik adgang er ikke tatt inn i lovforslaget. Departementet har for det første vanskelig for å se at en ordning der ansvaret for gjelden fordeles forholdsmessig, prinsipielt skulle kunne lede til et resultat som virker urimelig overfor de andre arvingene. En slik delvis gjeldsovertakelse kan riktignok sette de andre arvingene i en vanskelig situasjon fordi det kan medføre at de ikke vil være i stand til å overta arveobjektet, men i stedet må selge det for å dekke gjeld. Men dette vil ha bakgrunn i arvingenes økonomiske situasjon, muligheter for refinansiering osv., som er vurderingste maer som det neppe er nærliggende at tingretten involveres i. En regel som nevnt, vil også øke muligheten for tvister i forbindelse med at et bo skal overtas uskiftet. Departementet ber særskilt om høringsinstansenes synspunkter på hvordan gjeldsansvaret bør reguleres.

Gjenlevende samboer vil etter lovforslaget også ha adgang til å utferdige proklama i samsvar med skifteloven, jf. lovforslaget § 28 d annet punktum.»

9.2.3.4 Deling av uskifteboet

Høringsnotatet drøfter deling av uskifteboet i punkt 9.3.5.4:

«Som nevnt antar departementet at det med en regel om rett til å sitte i uskifte med felles bolig og innbo bør følge regler om deling av uskifteboet som avviker noe fra de prinsipper som ellers ville gjelde ved deling i forbindelse med opphør av et samboerskap. Reglene bør etter departementets syn likevel ha som formål at de skal føre til mest mulig samme resultat som det som ellers ville gjelde for samboere.

De vanlige prinsippene som ellers ville gjelde, ville innebære at «uskifteboet» besto av den lengstlevendes eiendeler og den avdødes eiendeler, og at ved delingen etter den lengstlevendes død ville hver av arvinggruppene overta eiendelene til den av samboerne vedkommende arvinggruppe har arverett etter. Når det gjelder innboet, vil det gjerne være slik at eiendeler skiftes ut eller det kommer til nye. Som nevnt foran foreslår departementet en regel om at eiendeler som erverves og som naturlig hører til bolig og innbo, skal gå inn i uskifteboet. Dette løser imidlertid ikke spørsmålet om hvordan denne skiftende eiendomsmassen som uskifteboet utgjør, skal fordeles når boet skal skiftes. Enkelte eiendeler kan være erstattet av nye, noen eiendeler kan være solgt eller gitt bort, mens andre eiendeler igjen kan være nye tilskudd til innboet. Skulle man ved skifte av uskifteboet ubetinget legge vekt på eiendomsretten til eiendelene – som de vanlige prinsipper for deling av formuesmassen etter samboere antakelig ellers ville føre til – kunne det gi urimelige utslag, og fordeling etter slike prinsipper kunne også bli vanskelig å praktisere. Særlig for den førstavedes arvinger kunne det fremstå som urimelig om den førstavedes eiendeler kunne forbrukes eller på annen måte gå ut av uskifteboet i løpet av uskifteperioden, mens eiendeler som kommer til, skulle være å anse som den lengstlevendes eiendom, og bare skulle fordeles til den lengstlevendes arvinger. (Denne problemstillingen kan likevel ha noe begrenset interesse, fordi samboerne – etter lovforslagets hovedregel – vanligvis vil ha felles livsarvinger.)

Departementet antar som nevnt at uskifteboet bør anses som en egen formuesmasse, som på skiftet skal fordeles etter egne regler. Departementet foreslår i § 28 e første punktum en regel om deling basert på verdiene i boet. Verdiene skal fordeles mellom de to gruppene arvinger i samme forhold som det verdiene av uskifteboets eiendeler fra de to samboerne utgjorde på det tidspunktet eiendelene ble tatt over uskiftet. En slik regel vil så langt det er

mulig føre til et resultat som er i samsvar med det som ville være forholdet uten regler om uskifte og rettigheter etter et uskiftebo, men regelen vil likevel prinsipielt føre til en annen måte å fordele eiendeler på enn det som følger uten særskilt lovregulering. Når det gjelder fordelingen av de enkelte eiendeler, er skifteloven kapittel 10 gitt tilsvarende anvendelse, jf. tredje punktum, med unntak for regelen i skifteloven § 63 annet og tredje ledd som gjelder en ektefelles rett til å få lagt ut boligeiendom på sin lodd.

Dette forslaget til delingsregel skaper et behov for dokumentasjon av eller bekreftelse på verdiene av hver av samboernes eiendeler som inngår i uskifteboet. Etter mønster av de regler som gjelder for ektefeller med særeie i arveloven § 14 annet ledd, er det tatt inn en regel om at verdiforholdet mellom eiendelene skal dokumenteres, enten ved enighet mellom arvingene og den gjenlevende samboeren, eller ved at det blir holdt registrering og verdssetting gjennom tingretten. Se lovforslaget § 28 g første ledd annet til fjerde punktum.»

9.2.4 Testasjonsfrihet

Departementet gikk i høringsnotatet inn for at uskifteadgangen kan utvides eller begrenses ved testament. Departementet så ingen avgjørende grunner til at uskifteadgangen ikke skulle kunne utvides. Dersom uskifteboet utvides, vil den gjenlevendes rett til å sitte i uskifte gå foran livsarvingenes pliktdelsarv (med unntak av eventuelt særkullsbarn).

Når det gjelder begrensninger i uskifteadgangen, ble det særlig lagt vekt på behovet for fleksible regler for samboere som har valgt samboerskap for å unngå de rettsvirkninger som følger av ekteskapet. Det ble også pekt på at ektefeller, gjennom særeieavtaler, kan begrense retten til å sitte i uskifte. Etter forslaget er gyldigheten av et testament som begrenser gjenlevendes rettigheter i forhold til lovens normalordning, betinget av at gjenlevende får kunnskap om disposisjonen.

Det heter i høringsnotatet:

«For det første kan man tenke seg en adgang til å utvide den gjenlevende samboerens rett til å sitte i uskifte ved at det bestemmes at uskifteboet skal omfatte flere eiendeler enn felles bolig og innbo. For det annet kan man tenke seg en adgang til å begrense den andre samboerens rett til å sitte i uskifte. En slik testamentsbestemmelse kan gå ut på at den andre samboeren ikke skal ha rett til å sitte i uskifte i det hele tatt, at retten bare kan gjøres gjeldende på visse vilkår, eller at uskifteretten skal gjelde

færre eiendeler enn det som følger av lovens regler.

Departementet kan ikke se avgjørende hensyn som taler mot en adgang til ved testament å utvide uskifteretten i forhold til lovens normalordning. En slik regel vil gi samboere mulighet til å sikre hverandre i samme utstrekning som ektefeller. Departementet kan heller ikke se at hensynet til livsarvingene og deres rett til pliktdelsarv kan anføres som noe argument mot en regel om adgang til å utvide uskifteretten, siden regelen bare vil innebære at livsarvingene etter samboere kan bli satt i samme situasjon som livsarvinger etter ektefeller.

Et annet spørsmål er om loven bør åpne for at et testament begrenser den gjenlevendes rett til å sitte i uskifte. Et hensyn som taler mot en slik adgang, er at dette kan gi et dårlig vern for den svake parten i forholdet. I den grad reglene om uskifte begrunnes med hensynet til oppfostringen av felles barn kan det også argumenteres med at retten til å sitte i uskifte bør være absolutt. På den annen side vil en regel om testasjonsfrihet også i denne retningen innebære at reguleringen for samboere blir mer lik ordningen for ektefeller. Ektefeller kan ved å opprette særreie begrense den gjenlevendes adgang til å sitte i uskifte. Riktignok krever dette enighet mellom ektefellene, mens et testament er en ensidig disposisjon som ikke krever medvirkning fra den andre samboeren. Dette innebærer at samboere vil ha større adgang til å begrense uskifteretten for den andre parten enn det ektefeller har. Men når samboerskapet kan være bevisst valgt som samlivsform for å unngå de rettsvirkninger som følger av et ekteskap, er ikke dette nødvendigvis noen avgjørende innvending. Respekten for partenes valg av en samlivsform som har som utgangspunkt at partene ikke har økonomiske rettigheter og forpliktelser overfor hverandre, taler med tyngde for at regler som gjør inngrep i dette utgangspunktet, gjøres mest mulig fleksible.

Departementet foreslår etter dette en regel om at samboere ved testament kan fastsette andre ordninger om uskifte enn det som følger av lovens regler. På samme måte som når det gjelder retten til arv, jf. punkt 8.3, foreslås det at et testament som begrenser den andre partens rett til å sitte i uskifte, som utgangspunkt bare er gyldig hvis samboeren har fått kunnskap om testamentet, jf. den nåværende tilsvarende bestemmelsen i arveloven § 7 første og annet punktum.»

9.2.5 Valg mellom arv og uskifte

Departementet la i høringsnotatet opp til at den gjenlevende må velge mellom arv og uskifte. Tar den gjenlevende arv, er uskifte utelukket. Velger den gjenlevende uskifte, vil den gjenlevende likevel ha rett til arv dersom det senere skiftes mens han eller hun fortsatt er i live. Det ble lagt til grunn i høringsnotatet at denne løsningen tilsvarer det som gjelder for ektefeller.

9.2.6 Plikt til å skifte ved inngåelse av nytt ekteskap eller samboerskap

I høringsnotatet ble det foreslått regler om skifte av uskiftebo ved inngåelse av ekteskap eller samboerskap. Det ble først drøftet om inngåelsen av nytt *samboerskap* bør føre til at eksisterende uskiftebo må skiftes. Departementet foreslo en ordning der øvrige arvinger kan kreve skifte der et nytt samboerskap har vart i minst to år. Det uttales i høringsnotatet punkt 9.3.6:

«Samboere har ikke gjensidig rettslig underholdsplikt, slik ektefeller har etter ekteskapsloven § 38. Dette kan tilsi at det ikke behøver å skje noe skifte ved etablering av samboerskap. På den annen side er det klart at mange samboerforhold rent faktisk fører til at partenes økonomi blandes. Det kan da være en klar ulempe at den ene (eller begge) sitter i uskiftet bo. I tillegg er begrunnelsen for å innføre en rett til uskifte nettopp at den gjenlevende har blitt alene og derved har behov for lovens vern. Inngår den gjenledende et nytt stabilt samboerforhold, brister denne forutsetningen til en viss grad (om ikke rettslig, så i hvert fall ofte faktisk). Et nytt samboerskap kan etter lovforslaget her også gi grunnlag for rett til minste arv eller uskifte dersom den nye samboeren dør først. Det kan være uheldig at en gjenlevende blir sittende i uskifte etter både en tidligere ektefelle eller samboer og en senere samboer.

Gode grunner kan derfor tale for en plikt til å skifte ved inngåelse av et nytt samboerskap. Departementet foreslår likevel ikke noen slik regel nå. Det kan bli vanskelig å sikre at en slik regel blir etterlevd i praksis. Offentlige myndigheter vil ikke uten videre kunne fange opp at en gjenlevende som sitter i uskifte, har gått inn i et nytt samboerskap, siden dette er et forhold som ikke involverer tingretten, vigselmyndigheter eller andre myndigheter. En plikt til å skifte uskifteboet måtte derfor baseres for det første på at den gjenlevende er kjent med skifteplikten, og for det andre at vedkommende oppfyller en slik plikt selv om det ikke er noen offentlig instans som kontrollerer at den overholdes, eller minner om den. Skulle man gi en

slik regel, vil departementet etter dette anta at den ofte ikke ville bli etterlevd.

De hensyn som taler for en plikt til å skifte hvis man inngår et nytt samboerskap, kan til en viss grad ivaretas med en rett for de andre arvingene til å kreve skifte hvis den gjenlevende blir samboer med en ny person. Departementet foreslår en regel om dette i § 24 annet ledd som et nytt annet punktum, som gjelder uskifte på grunnlag av ekteskap. For uskifte på grunnlag av samboerskap vil bestemmelsen få tilsvarende anvendelse gjennom henvisningen til uskiftereguleringene for ektefeller etter forslaget § 28 f. Den foreslåtte bestemmelsen gir arvingene en rett til å kreve skifte først når det nye samboerskapet har vart i to år, eller hvis samboerne har, har hatt eller venter barn sammen. Denne begrensningen har bakgrunn i at det nok kan variere hvor gjennomtenkt et nytt samboerskap er, og at det først og fremst er i de tilfeller der det nye samboerskapet er nokså stabilt, at det er grunn til å innføre en rett for arvingene til å kunne kreve skifte.»

Departementet gikk videre inn for at et uskiftebo som har grunnlag i samboerskap, må skiftes før den gjenlevende kan inngå *ekteskap*. Det ble foreslått en endring av ekteskapsloven § 8:

«Ved inngåelse av nytt ekteskap gjelder det som nevnt regler om skifteplikt etter tidligere ekteskap eller partnerskap etter ekteskapsloven § 8. Innføres det en adgang til å sitte i uskifte for samboere, ser departementet et behov for å sikre at også et slikt uskiftebo er skiftet før man inngår nytt ekteskap. Det vises til de hensyn som er nevnt foran vedrørende spørsmålet om skifteplikt ved etablering av nytt samboerskap. En plikt som nevnt kan innføres ved en utvidelse av reglene i ekteskapsloven § 8, og departementet har utformet et slikt endringsforslag.»

Forslaget i høringsnotatet gikk etter dette ut på at et tidligere uskiftebo må være skiftet, uansett om uskifteboet hadde grunnlag i samboerskap eller ekteskap, før det etableres formuesfellesskap med en ny ektefelle. Etablering av nytt samboerskap forutsetter derimot ikke at et tidligere uskiftebo er skiftet. For å unngå at en person kan få rettigheter i flere uskiftebo samtidig, ble det imidlertid foreslått i høringsnotatet at den som allerede sitter i uskiftet bo etter en tidligere ektefelle eller samboer, ikke kan overta eiendeler uskiftet etter en ny samboer uten å først skifte det første uskifteboet. Tilsvarende ble foreslått for tilfeller der det er den førstavede i samboerskapet som har sittet i uskiftet bo etter en tidligere ektefelle eller samboer. Ved dødsfallet skal dette uskifteboet skiftes, men for at

det ikke skal oppstå tvil om forholdet mellom arverettigheter ved delingen av det første uskifteboet og den gjenlevendes samboerens rett til å sitte i uskifte, ble det foreslått at det bare er eiendeler etter den førstavede som er skiftet, som kan tas over uskiftet i et nytt uskiftebo.

9.2.7 Sammenfattende synspunkter

I høringsnotatet sammenfattet departementet problemstillingene som oppstår for uskifte for samboere slik:

«En rett til uskifte for samboere reiser mange rettslige spørsmål. Noen sentrale spørsmål er drøftet ovenfor. Lovforslaget går ut på at samboere med felles barn gis rett til å sitte i uskifte med felles bolig og innbo. Retten vil – på samme måte som for ektefeller – ikke gjelde hvis den avdøde samboeren hadde særskilte livsarvinger. Retten til uskifte vil etter dette først og fremst ha betydning for å sikre den gjenlevende hvor fellesbarna allerede er myndige, eller for å sikre at den gjenlevende får rådighet over fellesboligen uten å blande inn overformynderiets forvaltning av arv til umyndige. Det byr imidlertid på visse utfordringer å utforme lovregler om uskifte for samboere, siden reglene ikke kan knyttes til et felleseiebo, slik man kan for ektefeller med felleseie. En begrensning av retten til uskifte til bolig og innbo reiser spørsmål om forholdet til den avdødes kreditorer, fordi det kan være vanskelig å finne en løsning som verken medfører et tyngende gjeldsansvar for den gjenlevende samboeren eller reduserer sikkerheten for avdødes kreditorer. Justisdepartementet tar gjerne imot høringsinstansenes synspunkter på disse utformingsmessige utfordringene og i hvilken grad de vil kunne skape problemer ved praktiseringen av eventuelle regler om uskifte rett for samboere.»

9.3 Høringsinstansenes syn

9.3.1 Rett til å sitte i uskifte for samboere

Barne- og likestillingsdepartementet, Domstoladministrasjonen, Barneombudet og Likestillings- og diskrimineringsombudet støtter forslaget i høringsnotatet om å gi samboere rett til å sitte i uskiftet bo. Barne- og likestillingsdepartementet fremhever særlig betydningen av at den gjenlevende gis adgang til å beholde boligen gjennom uskifteadgangen.

Den Norske Advokatforening tiltrer i hovedsak forslaget om rett til uskifte for samboere, men har

enkelte merknader til enkeltspørsmål i lovforslaget.

Asland/familie- og arverettsgruppen støtter også at gjenlevende samboere gis rett til å sitte i uskifte, men peker samtidig på at en uskifteordning reiser problemer:

«Å innføre uskifterett for samboere er imidlertid ikke uproblematisk. Det innebærer langt større og langt flere utfordringer enn en innføring av vanlig arverett for gjenlevende samboer.

Et grunnleggende problem i forbindelse med uskifte for samboere er at retten til uskifte er midt i kjernen av de rettigheter ekteskapet utløser etter norsk rett. Uskifteinstituttet har dessuten vært sterkt knyttet til formuesordningen felleseie. Ektefeller som har fullstendig særeie har ikke rett til å sitte i uskifte med mindre en slik rett er fastlagt i ektepakt eller testament eller arvingene samtykker. Når samboere får rett til å sitte i uskifte, får vi den noe besynderlige rettsordningen at samboere har ubetinget rett til å sitte i uskifte, mens det for ektefeller avhenger av formuesordningen. Dette tilsynelatende paradokset modifiseres ved at særeieordningen er resultat av et rettslig valg – enten ved formbunden avtale mellom ektefellene eller ved bestemmelse av giver/arvelater – mens samboerordningen i flertallet av tilfellene nok oppstår uten tanke på denne bestemte arverettslige konsekvensen (...). Det kan imidlertid reises spørsmål om flertallet av ektefeller som avtaler særeie (eller giver/arvelater som bestemmer særeie) er seg bevisst at man samtidig fratrar gjenlevende uskifteretten. For å skape en viss balanse kunne det være en mulighet at også samboere, hvis formuesordning minner mest om særeie, enten måtte inngå en avtale seg i mellom eller skrive testament for å gi hverandre en slik rett. I og med at mange av de som trenger ordningen mest neppe vil komme til å opprette en slik avtale eller opprette testament, er imidlertid ikke dette noen god ordning.

Et annet alternativ kunne være at alle ektefeller – også de som har særeie – får ubetinget rett til å sitte i uskifte, eventuelt at [det] måtte fastsettes i ektepakten at det ikke skulle være rett til uskifte med særeie. En slik ordning var foreslått av Arvelovkomiteen, og er også rettsstillingen i Danmark, hvor ektefellene uttrykkelig må avtale at særeie også skal gjelde etter en av ektefellenes død (fullstendig særeie) for at gjenlevende ikke skal ha rett til uskifte.

Ved å innføre uskifte for samboere kutter man navlestrengen mellom felleseieinstituttet [og] uskifteinstituttet som historisk sett kan ses på som et avkom av felleseieinstituttet. Vi

tror dette er et hensiktsmessig grep. Uskifteinstituttet og gjenlevendes stilling generelt, kan da etter hvert modelleres ut i fra hvilke behov gjenlevende har uten at man behøver å skjele for mye til formuesordningen mellom ektefellene. Det gir også en mulighet til harmonisering på nordisk plan fordi det blir lettere å samordne uskifteordningen med den svensk/finske ordningen med 'arvsrätt med fri förfoganderätt'. Om uskifteterminologien er en hensiktsmessig terminologi når man fjerner seg så vidt langt fra det opprinnelige uskifte som en fortsettelse av det ekteskapelige felles-eie, kan imidlertid diskuteres.»

Norges Bygdekvinnelag støtter en rett til uskifte for samboere med felles barn, men er opptatt av at det ikke skal gjelde rett til uskifte der den avdøde etterlater seg særkullsbarn.

Den norske dommerforening viser til Justisdepartementets rundskriv om dødsboskifte (G-43/95), der det gis en orientering om uskifteordningen for ektefeller, herunder hvilke ulemper uskifteordningen kan medføre. Dommerforeningen mener innvendingene mot å overta boet uskiftet vil gjelde enda sterkere i samboerforhold og uttaler at en slik ordning «for samboere vil by på så store praktiske problemer med hensyn til notoritet både for uskifteboet og for tingretten, at det også av den grunn bør advares mot å gi samboere en slik rett».

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) går imot den foreslåtte retten til å sitte i uskifte.

Seniorsaken mener en uskifteordning for samboere med felles barn er unødvendig. Seniorsaken innvender mot forslaget at der barna er umyndige, vil overformynderiet normalt la lengstlevende forlder beholde bolig og innbo så lenge barna har et omsorgsbehov. Seniorsaken viser til at hensynene bak en uskifteadgang slår ulikt ut for unge og eldre gjenlevende samboere. Uskifte for unge kan slå uheldig ut der den gjenlevende ønsker å inngå nytt ekteskap og gjennomføringen av et skifteoppgjør blir dyrt. Derimot ønsker Seniorsaken at en uskifteordning for eldre samboere vurderes nærmere, og at en slik ordning også bør gjelde der den først-avdøde hadde særkullsbarn. En tilsvarende rett bør etter Seniorsakens vurdering i så fall også gjelde for ektefeller med særkullsbarn.

Nettverk for overformynderiene i Norge har betenkeligheter med forslaget om rett til uskifte for samboere. De fremhever særlig at det vil være vanskelig å avgjøre hvem retten til uskifte skal gjelde for:

«Å vedta et regelverk med så vidtrekkende konsekvenser av arverettslig betydning, basert på grunnlag som det kan være stor usikkerhet

rundt, kan gi mer tilfeldige utslag enn i dag. Det kan oppstå usikkerhet om hvorvidt et 'samboerforhold' faller inn under lovens samboerdefinisjon eller ikke.

Det kan bli vanskelig for barn, eventuelt ved setteverges bistand, å følge opp forvaltningen i uskifteboet. Grensen for når retten til uskifte opphører ved for eksempel inngåelse av nytt samboerforhold, vil være problematisk, jf. arveloven § 24.

Det vil også være uheldig å skille mellom samboere med og uten barn, da behovet for uskifte ikke nødvendigvis avhenger av barn i forholdet. Man kan tenke seg unge samboere som er frivillig/ufrivillig barnløse og eldre samboere som ikke har felles barn.»

Nettverk for overformynderiene mener dessuten, blant annet under henvisning til forslaget om overtakelse av gjeld, at retten til uskifte vil føre til meget kompliserte arveoppgjør.

Drammen tingrett har følgende innvendinger mot en rett til uskifte for gjenlevende samboer:

«Høringsbrevet tar ikke høyde for at 'uskifte' i det vesentligste tilhører en annen tid, og at uskifte i dag ofte er en uheldig felle, særlig for yngre mennesker. Dette henger sammen med at både forsikringer, pensjoner og etablering av nye forhold/ekteskap er langt mer vanlig enn da uskifteordningen ble penslet ut for 80 år siden. Stort sett lønner det seg i dag for mennesker under 60 år å skifte med arvingene, og de fleste domstoler anbefaler dette i dag. Uskifter med mer eller mindre frivillig samtykke fra særkullsbarn er ofte meget konfliktskapende. Den gjenlevendes lojalitet er ofte begrenset overfor avdødes særkullsbarn.

Det uheldige med uskifte i yngre år er at forsikringer og større etterbetalinger, som ved skifte tilfaller gjenlevende ektefelle, ved uskifte går inn i boet. Uskifteboet øker også i verdi ved nedbetaling av gjeld og stadig økning av den verdien hytter og boliger gjennomgår. Et skifte senere, vanligvis fordi svært mange fortsatt ønsker å inngå nytt ekteskap, noe som av mange grunner kanskje ikke bør være ufordelaktig, kan bli svært dyrt eller helt umulig. De færreste arvinger vil eller bør samtykke i at forelder tar med seg uskiftet bo inn i et nytt ekteskap, og hvor det gjøres, eller forelderen tar med seg uskifteboet inn i et nytt samlivs- eller samboerforhold, skaper det ofte mistro og konflikt til barna av første ekteskap. Det skapes også kompliserte skifteoppgjør, ikke minst hva angår mulige skjevdelingsmidler og senere avregning av utdelinger og forskudd. Skjevdeling er så skjønnsmessig og komplisert, ikke minst med henblikk på gjeldsfordelingen, at de færreste professorer, advokater og dommere i

praksis behersker dette uten videre, hvilket jevnlig fører til tids- og kostnadskrevende tiltak og konflikter de færreste er tjent med. Dette må ikke undervurderes og teoretiseres. Kostnader er et reelt problem for de som reglene tar sikte på å beskytte eller tilgodese.

For samboere eksisterer ikke formuesordningen 'felleseie'. Det de anskaffer blir enten eneeie eller sameie. Innføring av begrepet 'uskifte' for samboere er ukorrekt, ulogisk og forvirrende, ikke minst hvis det bare, eller i det vesentligste skal gjelde felles bolig med innbo og løsøre. Samboere skal aldri skifte. De skal ha sitt, eventuelt dele det de har anskaffet i sameie etter sameieloven. Det må ellers ikke tapes av syne at det i det virkelige liv er det mange som etablerer det ene samboerskap etter det andre, med barn i flere kull, og de personlige ressursene innen gruppen samboere er meget ulikt fordelt.

Hvis hensikten alene er å sikre samboere den samme muligheten til å overta det tidligere felles hjem som ektefeller med særreie, er den beste ordningen å gjøre dette med arverett og kreditt for den delen av disse verdiene som overstiger arvelodden. Arvelodden til arvingene kan enkelt sikres i boligen, og det vil virke likt med en uskifteordning om utbetalingen først forfaller ved død.

Ønsker man virkelig å forbedre samboeres stilling etter samboers bortgang, bør det ses nærmere på reglene om etterbetaling av lønn, forsikringsrettigheter og pensjonsrettigheter. Ikke minst gjelder dette statens egen pensjonskasse, som overhodet ikke anerkjenner eller tilgodeser samboere. Her er det grunn til å se på en likestilling av ektefeller og samboere.»

Også Oslo byfogdembete har innvendinger mot bruken av begrepet «uskifte»:

«Det kan virke som denne betegnelsen har medført at det etter mønster av uskifteordningen, er foreslått regler som synes mindre heldige. Den eksisterende uskifteordning forutsetter i utgangspunktet fortsatt et ekteskapelig felleseie, og det er hele denne formuesmassen som fortsetter å bestå under gjenlevendes bestyrelse. For samboere foreslås derimot en rett til fortsatt disponering av avdødes aktiva bare av bestemt art, men slik at alle aktiva av denne art anses som en egen formuesmasse, som senere skal skiftes særskilt.

Vi vil reise spørsmål om det ikke hadde vært bedre å se bort fra uskifteordningen og uskifte-terminologien, og heller ta utgangspunkt i en begrenset bruksrett. Da ville man neppe følt det samme behov for regler om forholdet til regulært uskifte; forslaget § 28 c, fjerde og femte punktum, og regler som i §§ 28

d-g ville bli overflødige eller iallfall kunne gjøres langt enklere. Slike regler om bruksrett kunne vel mer naturlig ha vært tilføyet i loven om husstandsfellesskap (som ikke er foreslått endret). Det foreslåtte siste punktum i § 28 c, om at senere erverv kan gå inn i uskifteboet, vil gi grunnlag for tvilsspørsmål i langt større utstrekning enn arveloven § 17, som tydeligvis har tjent som mønster.»

Jussformidlingen mener en uskifteordning for samboere reiser mange problemstillinger, og går imot forslaget i høringsnotatet.

9.3.2 Vilkår for rett til å sitte i uskifte

Barneombudet støtter at det innføres en rett til uskifte der samboerne venter, har eller har hatt felles barn.

Asland/familie- og arverettsgruppen uttaler:

«Uskifteretten skal i motsetning til arveretten være forbeholdt samboere som har, har hatt eller venter barn. Varigheten av samboerskapet skal altså ikke ha betydning for uskifteretten. Bakgrunnen er at man har ment at barnløse samboere kan tilgodese hverandre ved testament. De er ikke hindret av pliktdelsreglene. Dette argumentet rimer ikke helt med den argumentasjon som er brukt for å innføre legalarverett. Departementet antar tydeligvis at samboere uten barn vil være mer påpasselige med å opprette testament enn samboere med barn. Hvis problemet var pliktdelsarven og ikke frykten for at samboerne ikke skulle opprette testament, ville det være tilstrekkelig å innføre en adgang til ved testament å tilgodese hverandre med uskifterett og at uskifteretten går foran eventuelle fellesbarns pliktdel. Ved å bruke barn som avgjørende kriterium slipper man imidlertid også bevisproblemer vedrørende samboerskapets varighet, noe også Regjeringen Bondevik II var inne på i Stortingsmeldingen. Vi er av den oppfatning at det for uskifteretten er viktigere enn for arveretten å ha helt klare kriterier for hvem som er berettiget. Mens arveretten gjelder et begrenset beløp, vil uskifteretten i mange tilfeller omfatte hele eller tilnærmet hele boet. Hensynet til å unngå prosess om uskifteretten er etter vårt syn et viktig argument for at uskifteretten kun bør omfatte samboere som har, har hatt eller venter felles barn. De særlige bånd som uomtvistelig skapes mellom samboere som har felles barn, taler for det mer inngripende arverettslige vernet som retten til uskifte representerer. Videre vil man unngå de støtende resultater man fra tid til annen ser, ved at det er

gjenlevende samboers egne barn som krever at mor eller far fraflytter det tidligere felles hjem.»

Jussformidlingen er uenig i at retten til uskifte bare bør gjelde samboere med felles barn, fordi et slikt krav kan virke urimelig overfor barnløse samboere som har levd sammen i mange år:

«I ytterste konsekvens vil det si at fetteres og kusiners rett til arv står sterkere enn den gjenlevendes behov for å sitte i uskifte. *Jussformidlingen* mener det er uheldig at retten til uskifte bare gjelder overfor de som har eller har hatt felles barn, og ikke overfor øvrige arvinger, slik det gjør for ektefeller. Dette kan skape misforståelser og unødvendige tvister blant de etterlatte.»

9.3.3 Uskifteboet

9.3.3.1 Omfanget av uskifteboet

Barneombudet støtter forslaget om å la uskifteboet omfatte felles bolig og innbo. *Barneombudet* mener det ikke bør kreves at boligen og innboet er anskaffet under samlivet. Videre går *Barneombudet* inn for at «innbo» bør omfatte eiendeler av høy verdi.

Den Norske Advokatforening støtter forslaget i høringsnotatet om at uskifteboet skal omfatte felles bolig og innbo, og har enkelte kommentarer til den nærmere avgrensningen. *Den Norske Advokatforening* mener blant annet det bør fremgå av lovteksten at det er innboet i det felles hjemmet som inngår i uskifteboet. Videre synes *Den Norske Advokatforening* å gå inn for at innbo kan omfattes av uskifteboet også der det har høy verdi. *Den Norske Advokatforening* vektlegger at uskifteboets omfang kan reguleres i testament, og at hvis den avdøde hadde særkullsbarn, kan deres interesser sikres ved at de må samtykke i uskifte. Det fremholdes dessuten at uskifteretten for ektefeller ikke begrenses til «vanlig innbo» når innboet er i felles-eie.

Asland/familie- og arverettsgruppen har en omfattende drøftelse av spørsmålet om uskifteboet bør begrenses til felles bolig og innbo, og peker på flere problemstillinger en slik avgrensning reiser. Før det første viser de til at felles bolig og innbo ofte vil omfatte hele boet, og at en rett til uskifte dermed forskyver balansen mellom den gjenlevende samboeren og den førstavedes slektninger. Videre anføres det at uskifte med felles bolig og innbo reiser flere bevismessige og retts tekniske problemer. Det kan i praksis være vanskelig å avgjøre hvilke formuesgoder boet omfatter. Det heter i uttalelsen:

«Det kan på denne bakgrunn reises spørsmål om det er hensiktsmessig å avgrense formuesmassen som skal utgjøre uskifteboet til enkelte deler av avdødes formue. Hvis gjenlevende samboer ble gitt rett til å sitte i uskifte med førstavedes dødsbo, ville dødsboet være et egnet avgrenskningskriterium. Man kunne da ta utgangspunkt i de regler som gjelder for uskifte med særøie for å komme frem til delingsbrøken ved et senere skifte. Men en slik alminnelig uskifterett vil gå lenger enn det som er det primære formålet med lovforslaget – å hindre oppsplitting av samboerparets felles økonomi, ved å sikre gjenlevende muligheten til fortsatt å bebo det felles hjem. Mange vil nok oppleve en alminnelig uskifterett for samboere som en for inngripende nyordning.

Man unngår nok enkelte problemer med avgrensingen av hva som er gjenstand for uskifte med formuleringen 'felles innbo' fremfor 'felles vanlig innbo' som brukes i ekteskapsloven og husstandsfelleskapsloven. Det fremgår av høringsnotatet at innbo omfatter således antikviteter og kunstverk, selv om det ikke er nødvendig for å beholde hjemmet at dette beholdes uskiftet. Videre uttrykkes det at uskifteretten bør 'omfatte boligens faktiske og normale innbo også der dette har høy verdi' (s. 28). Man vil allikevel trekke en grense mot ting som er til 'gjenlevendes personlige bruk, som klær, smykker og forskjellige former for hjelpemidler' (s. 42). Etter vårt syn faller slike eiendeler utenfor allerede ut i fra at det er tale om felles innbo. Da faller personlige ting for både førstavede og lengstlevende utenfor. Vi antar også at hobbyutstyr faller utenfor av samme grunn. Selv om man velger formuleringen 'innbo', vil det oppstå avgrensningsproblemer. Ikke alt som er innenfor husets fire vegger er det naturlig å karakterisere som innbo, men den nærmere grensedragningen mellom innbo og annet løsøre som ikke skal inngå i boet kan være vanskelig å trekke. Kontanter og verdipapirer som er oppbevart i hjemmet kan ikke anses som innbo. Det er heller ikke naturlig alltid å anse kunst og antikviteter som innbo. Hvis det er en samling av kunst og antikviteter som er såpass stor at det ikke bare fyller vegger og gulv i boligen som møbler og utsmykking, men hvor det også lagres i skap, kott, kjellere og loft, er det ikke uten videre naturlig å anse dette som innbo. Det går her en grense mot tilfeller hvor kostbare gjenstander mer har karakter av kapitalplassering enn av innbo.»

Skattedirektoratet, avdeling for innkreving peker på at avgrensningen av hva som skal omfattes av uttrykket «felles bolig og innbo», og dermed uskifteboet, kan bli vanskelig.

Oslo byfogdembete reiser spørsmål om hvorfor uskifteboet skal begrenses til felles bolig og innbo. I de fleste tilfellene vil samboerne ha felles barn, og det kan da være grunn til å la uskifteboet omfatte mer enn bare felles bolig og innbo. Der barna er umyndige, bør samboere ha samme rett til uskifte med fellesbarna som en gjenlevende ektefelle ville hatt. Oslo byfogdembete mener for øvrig at forslaget ikke er konsekvent når det foreslås en begrenset form for uskifte, samtidig som uskifteboet vil omfatte mer enn nødvendig innbo.

Jussformidlingen påpeker at uskifteadgangen vil være illusorisk for samboere som leier bolig. En rett til uskifte som bare omfatter innbo, reiser problemer dersom den gjenlevende må overta ansvar for gjeld. Jussformidlingen mener videre at det i praksis vil være vanskelig å avgjøre hvilke gjenstander som omfattes av uskifteboet.

9.3.3.2 *Eiendeler som erverves etter at uskifteboet er opprettet*

Asland/familie- og arverettsgruppen mener høringsnotatets forslag om *hva som skal inngå i uskifteboet av eiendeler som er ervervet under uskiftet*, er vagt formulert. Asland/familie- og arverettsgruppen reiser spørsmål om behandlingen av surrogater, og nevner som eksempel at den gjenlevende samboeren selger boligen, og kjøper en billigere bolig, slik at det blir et overskudd. Skal dette overskuddet inngå i uskifteboet? De nevner at en tilsvarende problemstilling gjelder for ektefeller der (et begrenset) uskifte har grunnlag i samtykke fra andre arvinger. Asland/familie- og arverettsgruppen uttaler videre:

«Det bør vurderes om man ikke bør trekke inn tankegangen bak bestemmelsene i ekteskapsloven § 59 første ledd om skjevdeling og § 49 om ombytting og avkastning av særøie ved utformingen av § 28 c tredje ledd.»

Skattedirektoratet, avdeling for innkreving reiser også spørsmål om hva som skal gjelde i tilfeller der verdier i uskifteboet frigjøres, for eksempel ved salg av en kostbar bolig og flytting til en mindre bolig:

«Slik lovforslaget er utformet synes det ikke å være et krav om at det gjennomføres et skifte av uskifteboet dersom man bytter bolig. Et slikt krav kan heller ikke anses hensiktsmessig, da de samme hensynene som ligger bak muligheten til å sitte i uskifte i mange tilfeller fortsatt vil gjøre seg gjeldende.

Av høringsnotatet avsnitt 9.5.3.2 går det frem at en eventuell verdistigning på de midler man sitter i uskifte med inngår i uskifteboet.

Skattedirektoratet antar at en slik verdistigning må fordeles mellom førstavdøde og gjenlevende samboer i samme brøkmessige forhold som da uskifte ble etablert. Den samme løsningen kan også synes naturlig for overskytende midler ved et skifte av bolig.

Uavhengig av spørsmålet om fordeling samboerne imellom, oppstår spørsmålet om hva som skjer med den delen av overskuddet som må regnes å tilhøre førstavdøde. Skal gjenlevende samboer kunne fortsette å sitte i uskifte med disse midlene, eller må det gjennomføres et helt eller delvis skifte? Dersom det gjennomføres et delvis skifte med de overskytende midler, vil lengstlevende kunne ta sin lovbestemte arv etter avdøde og fortsatt sitte i uskiftet bo med det resterende?

Hvis det er slik at det ikke er et krav om at det må gjennomføres et helt eller delvis skifte, betyr det at uskifteboet vil bestå av verdier som ikke er materialisert i form av en bolig eller innbo. Dette gir en fare for at disse midlene sammenblandes med gjenlevendes øvrige formuesmasse og at midlene forbrukes på bekostning av førstavdødes arvinger.»

Jussformidlingen mener regelen om at det den gjenlevende erverver, også skal gå inn i uskifteboet, reiser vanskelige spørsmål i praksis.

Den Norske Advokatforening slutter seg til forslaget om at alt samboeren eier eller blir eier av og som hører naturlig sammen med eiendelene i uskifteboet, går inn i uskifteboet. Etter Den Norske Advokatforeningens syn bør lovteksten presiseres, slik at det blir klart hvordan surrogater skal behandles. Den Norske Advokatforening mener et overskudd ved flytting til en billigere bolig bør tilfalle den gjenlevende samboeren.

Finansnæringens Hovedorganisasjon reiser spørsmål om den nærmere behandlingen av en forsikringsutbetaling til samboer. Etter forsikringsavtaleloven § 15-1 vil en forsikringsutbetaling til en gjenlevende ektefelle gå inn i et uskiftebo. Slik forslaget om uskifte for samboere er utformet, mener Finansnæringens Hovedorganisasjon at en forsikringsutbetaling ikke vil gå inn i et uskiftebo som har grunnlag i samboerskap. Høringsinstansen ber departementet vurdere en endring av forsikringsavtaleloven § 15-1.

Den norske dommerforening har i sin høringsuttalelse vist til Justisdepartementets rundskriv G-43/95 der spørsmål knyttet til forsikringsutbetalinger til gjenlevende ektefelle er behandlet. Dommerforeningen mener de spørsmål som oppstår ved uskifte, reiser større problemer for samboere enn for ektefeller.

9.3.3.3 Gjeldsansvaret

Asland/familie- og arverettsgruppen uttaler at bestemmelsene om *den gjenlevendes gjeldsansvar* virker balanserte og fornuftige, men viser til at en nærmere vurdering vil være avhengig av Skiftelovutvalgets utredning (se kapittel 2.5).

Den Norske Advokatforening støtter – under noe tvil – forslaget i høringsnotatet. Samtidig peker Den Norske Advokatforeningen på at forslaget må ta hensyn til Skiftelovutvalgets utredning. Etter Den Norske Advokatforeningens vurdering er den beste løsningen at gjeldsansvaret begrenses til verdien av det den gjenlevende overtar.

Nettverk for overformynderiene i Norge reiser spørsmål om hvilken dokumentasjon som skal kreves i forbindelse med tingrettens fordeling av gjeld.

Oslo byfogdembete mener utgangspunktet om den gjenlevendes ansvar for gjeld virker lite begrunnet, fordi det som overtas uskiftet, ikke nødvendigvis representerer de største verdiene i boet. Videre uttales det:

«Den foreslåtte adgang til fordeling av gjeldsansvaret er avhengig av at gjenlevende ser risikoen ved unnlatt fordeling, og begjærer fordeling før uskiftet etableres. Gjenlevende må vel ellers ha regress til arvinger som mottar arv, men dette virker uklart. Hvis derimot gjenlevendes rett ble begrenset til en bruksrett, ville det ikke være naturlig å la den medføre gjeldsansvar, men adgangen til å utøve bruksretten måtte være avhengig av at arving/gjenlevende samboer løser forholdet til kreditorer, slik at boet ikke må skiftes for å dekke gjelden.»

Jussformidlingen mener det er uheldig at den gjenlevende samboeren kan bli ansvarlig for gjeld som ikke knytter seg til eiendelene i uskifteboet. Ordningen med at tingretten kan fastsette at den gjenlevende skal være ansvarlig for en forholdsmessig andel, vil etter deres vurdering være prosesskapende.

9.3.3.4 Deling av uskifteboet

Asland/familie- og arverettsgruppen støtter utformingen av forslaget om *deling av uskiftebo*, og viser til at det er hensiktsmessig å velge samme løsning som den som gjelder for ektefeller som sitter i uskifte med særeiemidler. De foreslår at det klargjøres i loven om det skal tas hensyn til gjelden når eierbrøken beregnes, det vil si om det er brutto eller nettobruk som skal beregnes.

Asland/familie- og arverettsgruppen slutter seg til at naturalutleggsreglene i skifteloven bør gjelde, men ber om at det vurderes om samboere bør gis

samme fortrinnsrett til bolig og innbo ved et livs-tidsskifte som det som gjelder for ektefeller.

Den Norske Advokatforening reiser spørsmål om det kan være aktuelt å gi en gjenlevende samboer vederlagskrav ved skifte, for eksempel der pantegjeld på boligen er nedbetalt under uskifteperioden. Den Norske Advokatforeningen peker på at den førstavedes øvrige arvinger etter omstendighetene kan ha et vederlagskrav etter arveloven § 27. Den Norske Advokatforeningen ber om at vederlagskrav for gjenlevende samboere i forbindelse med skifte av uskifteboet utredes nærmere.

Oslo byfogdembete reiser enkelte spørsmål knyttet til oppgjør av uskifteboet:

«Den foreslåtte § 28 e omhandler tre nokså forskjellige spørsmål på et senere skifte; verdiforholdet (første punktum, jfr. arveloven § 26 annet ledd), hvorvidt det skal regnes arv til gjenlevende (annet punktum, jfr. arveloven § 26 første ledd) og gjenlevendes rett til naturalutlegg (tredje punktum). Siden gjenlevende samboer alltid vil eie iallfall noe av det som etter utkastet overtas i uskifte, vil spørsmålet om verdiforholdet kunne få en helt annen praktisk betydning her enn etter § 26 annet ledd. Videre bemerkes at det ikke kan sees at forslaget gir noe svar på spørsmålet om hva som skal skje hvor gjenlevende har nedbetalt pantegjeld som hvilte på boligen. »

9.3.4 Testasjonsfrihet

De høringsinstanser som uttaler seg, *Asland/familie- og arverettsgruppen*, *Barneombudet* og *Den Norske Advokatforening*, støtter forslaget om at det skal være adgang til å fravike lovens regler om uskifte i testament, både i form av utvidet uskifteadgang og innskrenkninger eller avskjæring av gjenlevende samboers uskifteadgang. *Den Norske Advokatforening* og *Asland/familie- og arverettsgruppen* ber om at det presiseres i lovteksten at en utvidet uskifteadgang går foran livsarvingenes plikt-del.

Barneombudet er opptatt av at den annen part får kunnskap om et testament som innskrenker eller avskjærer uskifteadgangen.

9.3.5 Valg mellom arv og uskifte

Barneombudet støtter forslaget i høringsnotatet om at en gjenlevende samboer må velge mellom arv og uskifte.

Asland/familie- og arverettsgruppen uttaler:

«Det anføres i høringsnotatet (s. 29) at dette er den samme ordning som gjelder for ektefeller. Å si at det er den samme løsning som gjelder for ektefeller er etter vårt syn noe misvisende.

Det naturlige sammenligningsgrunnlag er ektefeller med delvis særerie, hvor gjenlevende bare har rett til å sitte i uskifte med felleseiet. I slike tilfeller gjelder den motsatte regel av det som foreslås i § 28 b tredje ledd: Gjenlevende kan sitte i uskifte med felleseiet, mens man tar arv av særerieformuen. I en del tilfeller vil det være et vanskelig valg for lengstlevende å avgjøre hva som er det gunstigste av å arveretten og uskifteretten. Hvis samboerne ikke eide den felles bolig, vil uskifteretten kun omfatte innbo. De blir da en vurdering av om førstavedes andel av innboet er verdt mer eller mindre enn 4G. En løsning for gjenlevende samboer er naturligvis å benytte naturalutleggsretten etter husstands-fellesskapsloven og benytte arvemidlene til å betale for det som legges ut til henne.»

9.3.6 Plikt til å skifte ved inngåelse av nytt ekteskap eller samboerskap

Barne- og likestillingsdepartementet støtter forslaget om at arvingene etter den førstavede gis en rett til å kreve skifte når nytt samboerskap har vart i to år. Barne- og likestillingsdepartementet støtter også forslaget om at uskiftet bo etter en tidligere samboer må skiftes før inngåelse av et nytt ekteskap, og at ekteskapsloven § 8 endres. Barne- og likestillingsdepartementet reiser imidlertid spørsmål om ikke ekteskapsloven § 7 må endres samtidig.

Nettverk for overformynderiene i Norge mener det vil være vanskelig for barn (eventuelt med bistand av setteverge) å følge opp forvaltningen av uskifteboet, herunder vite når retten til uskifte opphører fordi den gjenlevende samboeren inngår nytt samboerskap.

Jussformidlingen mener også at det vil være vanskelig å avgjøre når arvingene kan kreve skifte på grunnlag av at den gjenlevende har etablert nytt samboerskap. Jussformidlingen viser til at de problemene denne regelen reiser, kunne vært løst ved et samboerregister. I løpet av toårsperioden før arvingene kan kreve skifte, kan det dessuten ha oppstått sameie i eiendeler som inngår i uskifteboet.

Den Norske Advokatforening påpeker at regelen om en arvings rett til å kreve skifte ved nytt samboerskap ikke bør gis tilbakevirkende kraft. Den Norske Advokatforeningen mener regelen bør gjelde der en gjenlevende ektefelle har inngått nytt samboerskap etter lovendringens ikrafttredelse.

Den Norske Advokatforeningen ønsker ikke særlige saksbehandlingsregler for de tilfellene der det er spørsmål om å skifte et uskiftebo, før et nytt bo kan overtas uskiftet. Egne saksbehandlingsregler kan vurderes på et senere tidspunkt.

9.4 Departementets vurderinger

9.4.1 Rett til å sitte i uskifte for samboere

Et flertall av høringsinstansene støtter forslaget om rett til uskifte for samboere, og departementet foreslår at samboere med felles barn gis en slik rett i tråd med forslaget i høringsnotatet. Det er i lovforslaget tatt inn regler om uskifte for samboere i arveloven §§ 28 c til 28 g. På bakgrunn av innspill i høringsrunden mener departementet samtidig at det bør foretas enkelte justeringer i forslaget. De viktigste endringene gjelder omfanget av uskifteboet og den nærmere reguleringen av ansvaret for den avdødes gjeld. Departementet har valgt å se disse spørsmålene i sammenheng, se nærmere kapittel 9.4.3.1.

Når det gjelder terminologi, er departementet enig i at uttrykkene «uskifte» og «uskiftebo» ikke er helt dekkende i et samboerforhold. Departementet er enig i at «bruksrett» kanskje kunne vært benyttet med fordel. Samtidig er hensikten med lovforslaget her å etablere en ordning som – så langt det lar seg gjøre – tilsvare det som gjelder for ektefeller. I tillegg skal det etableres et tingsinnbegrepsbo. Mange av de reglene og prinsippene som gjelder for uskiftebo for ektefeller, vil gjelde tilsvarende. Det vises også til at Skiftelovutvalget i NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning foreslår at det etableres adgang til offentlig skifte ved delingen av formuen ved opphøret av samboerskap. Departementet har derfor – på tross av innvendingene som er fremkommet i høringsrunden – blitt stående ved å benytte begrepene uskifte og uskiftebo.

9.4.2 Vilkår for rett til å sitte i uskifte

Departementet foreslår i tråd med høringsnotatet at det skal gjelde et krav om felles barn for å få rett til å sitte i uskifte. Det foreslås etter dette som et vilkår at samboerne har, har hatt eller venter barn sammen, jf. lovforslaget § 28 c første ledd første punktum. Det vises til begrunnelsen i høringsnotatet, som fremgår av kapittel 9.2.2. Som det også fremgår der, kan det være et spørsmål om det skal være tilstrekkelig for rett til uskifte at samboerne *har hatt* barn sammen. Som nevnt slår hensynet til barnet eller barna ikke til i slike tilfeller. Samtidig kan det virke urimelig at en gjenlevende samboer ikke skal gis rett til uskifte fordi han eller hun har mistet et barn. Det kan dessuten uansett være hensiktsmessig, så langt det er mulig, å ha samme vilkår for rett til arv som for rett til uskifte. Kravet om felles barn er nærmere kommentert i spesialmerkningen til § 28 b (om rett til arv).

9.4.3 Uskifteboet

9.4.3.1 Omfanget av uskifteboet og gjeldsansvaret

I høringsnotatet var det foreslått at retten til å sitte i uskifte etter loven skulle omfatte felles bolig og innbo. Dette vil omfatte de eiendeler den gjenlevende vil ha størst behov for å kunne overta uskiftet. Samtidig ble det i høringsnotatet lagt vekt på at samboerskap ikke bør gi grunnlag for så omfattende rettigheter som et ekteskap med felleseie, og at det dermed ikke kan være aktuelt å gi en samboer rett til å sitte i uskifte med alle de eiendeler den avdøde etterlater seg.

Som det ble pekt på i høringsnotatet, må avgrensningen av uskifteboet ses i sammenheng med ansvaret for gjelden etter den avdøde. Jo flere eiendeler uskifteboet omfatter, i desto større grad er det grunn til å gjøre den gjenlevende samboeren ansvarlig for gjelden.

Høringsnotatets forslag om gjeldsansvar reiser imidlertid vanskelige problemstillinger, og i høringsnotatet ble det understreket at dette var et område hvor det kan være vanskelig å finne frem til hensiktsmessige regler. Flere av høringsinstansene har vært inne på dette. Ut fra en erkjennelse av at den foreslåtte hovedregelen om fordeling av gjeldsansvar kunne slå urimelig ut, ble det i høringsnotatet foreslått en regel om at den gjenlevende samboeren skulle kunne be tingretten fastsette at gjelden i stedet skulle fordeles forholdsmessig. Den gjenlevende vil imidlertid ikke ha noe å tape på å be om at tingretten fastsetter en slik forholdsmessig fordeling. Det vil følgelig alltid lønne seg å be om fordeling av gjeld ved tingretten. Man kan ikke utelukke at dette ville kunne medføre store belastninger på tingrettene. Som det ble pekt på i høringsnotatet, er det også et spørsmål om hvilken virkning en gjeldsfordeling skal ha for den avdødes kreditorer, og det reiser seg spørsmål om muligheter for refinansiering mv.

Departementet har på denne bakgrunnen vurdert alternative måter å regulere gjeldsansvaret på. Det vil være ønskelig at flest mulig saker kan løses uten at tingrettene blir involvert på den måten forslaget i høringsnotatet la opp til.

Etter departementets syn vil det representere en betydelig forenkling med en regel som innebærer at en gjenlevende samboer som ønsker å overta eiendeler i uskifte, samtidig må overta gjeldsansvaret fullt ut. Dette er løsningen for ektefeller, jf. arveloven § 20. Et så omfattende gjeldsansvar er imidlertid ikke rimelig med mindre man gir regler som innebærer at uskifteboet vil omfatte det vesentligste av de eiendeler gjelden normalt relaterer seg

til. Gjeldsansvaret bør så vidt mulig korrespondere med eiendelene i uskifteboet.

Departementet foreslår på denne bakgrunn at retten til å sitte i uskifte skal omfatte noe flere eiendeler enn det som var foreslått i høringsnotatet, jf. den foreslåtte bestemmelsen i arveloven § 28 c første ledd første punktum. I tillegg til felles bolig og innbo foreslås det at uskifteboet kan omfatte også bil og fritidseiendom med innbo som tjente til samboernes felles bruk.

Departementet antar at en regel om at bolig, innbo, bil og fritidseiendom kan overtas uskiftet mot at den gjenlevende må overta all gjeld, vil innebære en rimelig løsning for flertallet av samboere som faller inn under de foreslåtte reglene om rett til å sitte i uskifte. Departementet legger til grunn at i de fleste samboerskap vil familiens verdier nettopp ligge i disse eiendelene. Samtidig vil også gjeldsforpliktelsene først og fremst knytte seg til ervervet av slike eiendeler. Lovforslaget vil i disse tilfellene innebære at uskifteretten vil omfatte de viktigste eiendelene i boet, og det virker da ikke urimelig at den gjenlevende også blir ansvarlig for all gjeld, jf. lovforslaget § 28 d.

Departementet vil likevel bemerke at det vil finnes samboerskap hvor den foreslåtte ordningen vil gi en dårlig løsning for den gjenlevende. I tilfeller hvor den avdødes gjeldsforpliktelser i stor grad knytter seg til andre forhold, for eksempel næringsgjeld, kan det være at gjeldsbyrden blir urimelig stor i forhold til verdiene i uskifteboet. Som nevnt er det etter departementets vurdering ikke mulig å finne frem til regler som slår rimelig ut i alle tilfeller. I hvert fall ville en regulering med dette som siktemål måtte bli meget komplisert, uoversiktlig og antakelig vanskelig å håndtere i praksis. Departementet mener det bør være viktigere å finne frem til enkle og praktikable regler som gir en rimelig løsning i flertallet av de tilfeller som omfattes av reglene om uskifterett. I de tilfeller hvor lovens ordning ikke vil innebære en hensiktsmessig løsning for den gjenlevende, vil alternativet være å ikke overta boet uskiftet. Samboerne vil dessuten ha adgang til å regulere arvespørsmål i testament, og kan der finne frem til mer hensiktsmessige løsninger for seg. Se nærmere om dette kapittel 8.4 og 9.4.2.

I bo der det er store verdier som kan overtas uskiftet, og lite gjeld, kan lovforslagets løsning virke urimelig overfor de andre arvingene. Når det gjelder de andre arvingene, må man imidlertid ta i betraktning at uskifteadgangen etter forslaget er betinget av at samboerne har, har hatt eller venter felles barn. I de fleste tilfellene vil det dermed være de felles barna som må vente på arven etter den

førstavedde samboeren. Som nevnt i kapittel 6.2 vil den gjenlevende samboeren og de felles barna vanligvis ha sammenfallende interesser. Barna (eller andre livsarvinger) vil ikke stå i noen annen stilling enn barn av ektefeller med felleseie. Unntaksvis – der samboerne har hatt felles barn – vil det være andre arvinger, for eksempel den avdødes søsken, som må vike for den gjenlevende samboerens uskifterett. Departementet antar imidlertid at det i de fleste tilfeller vil være mest i tråd med den avdødes ønsker at den gjenlevende samboerens interesser prioriteres i et slikt tilfelle. Har man ikke ønske om å prioritere sin samboer på denne måten, er det uansett adgang til å fastsette en annen ordning enn lovens løsning i testament, jf. kapittel 9.4.4.

Når det gjelder eventuelle særkullsbarn etter den avdøde, vil det, i likhet med det som gjelder for ektefeller, være et vilkår for å kunne sitte i uskifte at særkullsbarnet samtykker til dette, jf. lovforslaget § 28 c første ledd tredje punktum. Særkullsbarnets interesser settes dermed foran den gjenlevendes interesser.

I høringsnotatet ble det bedt om synspunkter på særlig verdifullt innbo, eksempelvis kunst og antikviteter. Departementet legger til grunn at særlig verdifulle eiendeler i prinsippet kan omfattes av uskifteboet. Det vises til den nærmere vurderingen av dette spørsmålet i merknaden til arveloven § 28 c.

I Skiftelovutvalgets utredning, NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning, er det foreslått en endring av regelen om den gjenlevende ektefelles ansvar for gjeld (arveloven § 20) når den avdødes bo overtas uskiftet. Forslaget går ut på at dekningsretten for den avdødes kreditorer begrenses til den avdødes formue, jf. utredningen punkt 13.3.4.2 s. 125 flg. og punkt 21.3 s. 283. Dersom denne endringen vedtas, kan det vurderes om en tilsvarende ordning er hensiktsmessig også for samboere som overtar hele eller deler av den avdødes formue i uskifte. Hvordan spørsmålet skal løses i praksis, må vurderes nærmere i den videre oppfølgingen av NOU 2007: 16.

9.4.3.2 *Eiendeler som erverves etter at uskifteboet er opprettet*

Departementet foreslår i samsvar med forslaget i høringsnotatet at det den gjenlevende erverver som naturlig hører sammen med eiendeler i uskifteboet, skal inngå i boet. I motsatt fall vil uskifteboet etter hvert tæres ned. Under høringen har det vært reist spørsmål om hva som skal gjelde for økonomisk overskudd ved flytting til en rimeligere

bolig. Etter departementets syn bør et slikt overskudd inngå i uskifteboet. Rimelighetshensyn taler etter departementets syn for en slik løsning. Reglene ville dessuten bli vanskelige å praktisere dersom prinsippet skulle være at når eiendeler ble solgt, skulle salgssummen eller overskuddet gå ut av uskifteboet. Det vises for øvrig til § 28 c tredje ledd og merknadene til denne bestemmelsen.

Når det gjelder forsikringsutbetalinger, foreslår departementet en justering av ordlyden i forsikringsavtaleloven § 15-1, se lovforslaget og merknadene til denne paragrafen.

9.4.3.3 Deling av uskifteboet

Departementet viderefører forslaget fra høringsnotatet om hvordan uskifteboet skal deles. Under høringen er det reist spørsmål om det er brutto- eller nettoverdiene som skal danne grunnlag for delingen. Det følger av lovforslaget § 28 e første punktum at når den lengstlevende er død, skal uskifteboet deles i forhold til verdien av hver av samboernes eiendeler i uskifteboet på den tiden uskiftet tok til. På det tidspunktet uskifteboet etableres, skal det med andre ord foretas en vurdering av verdien av det hver av samboerne bringer inn i uskifteboet. Dette vil være nettoverdiene fra hver samboer, det vil si at det beregnes en brøk på grunnlag av den enkelte samboerens eiendeler fratrukket den enkelte samboerens gjeldsforpliktelser. Når den lengstlevende er død, skal uskifteboets nettoverdier fordeles mellom arvinggruppene etter den nevnte brøken. Å ta utgangspunkt i bruttoverdier i denne sammenhengen ville gi lite mening.

Når det gjelder innspillet fra Den Norske Advokatforening om vederlagskrav, vil departementet bemerke at nedbetaling av pantegjeld vil komme den gjenlevendes arvinger (delvis) til gode ved at det er nettoverdiene som skal fordeles mellom arvingene. Departementet viser dessuten også i denne forbindelse til at arvingene etter den førstavede og den lengstlevende vanligvis vil være samboernes felles barn. Det synes dermed ikke å være noe stort behov for regler om vederlagskrav.

Når det gjelder naturalutlegg, ble det i høringsnotatet foreslått at skiftelovens regler om ektefeller skulle gjelde, unntatt § 63 andre og tredje ledd. Skifteloven § 63 andre og tredje ledd gjelder en gjenlevende ektefelles rett til å få lagt ut boligeiendom som har tjent til ektefellenes felles bolig, på sin lodd. For samboere er disse spørsmålene løst gjennom husstandsfellesskapsloven.

9.4.4 Testasjonsfrihet

De av høringsinstansene som uttaler seg, støtter forslaget om at loven skal kunne fravikes ved testament. Departementet foreslår en slik adgang i lovforslaget § 28 c første ledd annet punktum og tredje ledd. Det vises til høringsnotatets begrunnelse for lovforslaget som er gjengitt i kapittel 9.2.4.

Når det gjelder *innskrenkninger* i uskifteadgangen, vil det etter forslaget gjelde et krav om at den gjenlevende må ha fått kunnskap om testamentet. Dette forslaget fikk bred støtte i høringsrunden.

En *utvidelse* av uskifteadgangen ved testament vil gå foran de felles livsarvingenes plikt-del. Enkelte høringsinstanser har bedt om at dette klargjøres i lovteksten. Departementet viser til lovforslaget § 28 c første ledd annet punktum og spesialmerknaden til bestemmelsen.

9.4.5 Valg mellom arv og uskifte

Departementet foreslår – som i høringsnotatet – at den gjenlevende som overtar boet uskiftet, ikke samtidig kan ta arv etter den avdøde. Dersom det senere skjer et skifte mens den gjenlevende fortsatt er i live, vil den gjenlevende imidlertid ta arv. Det vises til lovforslaget § 28 b tredje ledd og § 28 e annet punktum.

9.4.6 Plikt til å skifte ved inngåelse av nytt ekteskap eller samboerskap

Spørsmålet om skifte ved nytt ekteskap eller samboerskap omfatter følgende situasjoner:

- en gjenlevende samboer i uskifte inngår ekteskap
- en gjenlevende samboer i uskifte etablerer samboerskap
- en gjenlevende ektefelle i uskifte etablerer samboerskap

Tilfeller der en gjenlevende ektefelle i uskifte ønsker å inngå nytt ekteskap, er regulert i ekteskapsloven § 8.

Dersom en *gjenlevende samboer i uskifte inngår ekteskap*, bør uskifteboet først skiftes. Ved det nye ekteskapet oppstår et formuesfellesskap og partene har gjensidig underholdsplikt. Ekteskapet kan dessuten gi grunnlag for rett til uskifte der en av ektefellene dør. «Kolliderende» uskiftebo bør unngås. Det foreslås etter dette en endring av ekteskapsloven § 8 i tråd med høringsnotatet. Etter innspill fra *Barne- og likestillingsdepartementet* foreslås også en endring av ekteskapsloven § 7 første ledd bokstav e.

For tilfeller der en *gjenlevende samboer som sitter i uskifte, etablerer nytt samboerskap, ble det i høringsnotatet ikke foreslått noen regel om umiddelbar plikt til å skifte*. Det ble i stedet foreslått en rett for andre arvinger til å kreve skifte av uskifteboet når det nye samboerskapet har vart i minst to år eller samboerne har, har hatt eller venter barn sammen. De fleste av høringsinstansene som har uttalt seg, støtter dette forslaget. Enkelte av høringsinstansene påpeker imidlertid at det kan være vanskelig for de andre arvingene å vite når toårskravet er oppfylt. Det er også påpekt at det allerede i løpet av de to årene kan ha blitt en sammenblanding av samboernes økonomi, slik at et skifte kompliseres. Departementet er enig i at det kan være vanskelig å vite når toårskravet som utløser rett til å kreve skifte, er oppfylt. Det er på den annen side ikke rimelig å kreve skifte før det nye samboerskapet er etablert og har en viss stabilitet. Når det gjelder fare for sammenblanding av økonomien, vil departementet peke på at dette allerede kan være situasjonen etter gjeldende rett, der en ektefelle i uskifte lever i samboerskap. Departementet går inn for en regel om skifteplikt først når andre arvinger krever det, i tråd med forslaget i høringsnotatet. Det vises til begrunnelsen som det er redegjort for i kapittel 9.2.6 og til forslaget til arveloven § 24 annet ledd nytt annet punktum med merknader.

Situasjonen der en *gjenlevende ektefelle i uskifte etablerer nytt samboerskap, bør etter departementets syn reguleres på samme måte som der en gjenlevende samboer sitter i uskifte*. De foreslåtte reglene vil innebære en endring i forhold til gjeldende rett for gjenlevende ektefellers adgang til å etablere samboerskap uten at dette får konsekvenser for uskifteboet etter den avdøde ektefellen. Det er grunn til å anta at noen enker og enkemenn som sitter i uskiftet bo, etablerer samboerskap fremfor ekteskap nettopp for å unngå å måtte skifte. Enkelte høringsinstanser er opptatt av at en slik regel ikke må gis virkning for allerede etablerte samboerskap. Departementet er enig i dette, og foreslår enkelte presiseringer i overgangsreglene.

De foreslåtte reglene innebærer at man ikke uten videre vil ha noen plikt til å avvikle uskifteboet etter en tidligere samboer eller ektefelle ved inngåelse av nytt samboerskap. Som det ble pekt på i høringsnotatet, er det på den bakgrunn behov for regler som hindrer at man kan sitte i to uskiftebo samtidig. Videre er det behov for regler som hindrer at det blir en sammenblanding mellom den avdødes uskiftebo etter en tidligere partner og en ny samboers arverettigheter. Departementet foreslår regler om plikt til å skifte et tidligere uskiftet

bo før man tar over et nytt bo uskiftet etter en ny partner i lovforslaget § 28 c annet ledd annet punktum. I bestemmelsens tredje punktum foreslås en regel om at det bare er eiendeler etter den avdøde som er skiftet, som kan tas over uskiftet av den gjenlevende samboeren.

10 Rett til innsyn i samboerens økonomiske forhold

10.1 Innledning. Gjeldende rett

For ektefeller gjelder at de har rett til innsyn i hverandres økonomi etter ekteskapsloven § 39. Samboere har ikke tilsvarende rettigheter. Dersom en gjenlevende samboer skal ha mulighet til å vurdere sin arverettslige stilling, vil han eller hun være avhengig av å få oversikt over den avdøde samboerens økonomi. Det vil for eksempel være avgjørende for å få klarhet i hvor stor gjeld avdøde hadde.

10.2 Høringsnotatet

Høringsnotatet viste til Samboerutvalgets drøftelser. Samboerutvalget gikk inn for en alminnelig innsynsrett i samboerens økonomi, og foreslo en regulering av dette i husstandsfellesskapsloven. I høringsnotatet punkt 10 uttalte departementet at det er gode grunner for å gi samboere innsynsrett i hverandres økonomi, men gikk inn for en noe mer begrenset rett enn det Samboerutvalget la opp til:

«Spørsmålet er imidlertid hvilken avgrensning av innsynsretten som vil være best egnet i forhold til de regler om arv og uskifte som foreslås her. Det finnes ikke regler som generelt angir når et samboerskap skal anses etablert. Et felles samboerregister kunne eventuelt løst dette problemet. Et annet spørsmål er hvordan den som skal gi innsyn, skal kunne vite om personen som krever innsyn, har rett til dette. Det er mulig at en dokumentasjon av folkeregistrert adresse ofte vil være tilstrekkelig, men man kan neppe basere en regel på dette. Det er heller ikke ønskelig at samboere må drive en utstrakt 'bevisføring' overfor banker og ligningskontor mv. for å få de ønskede opplysningene.

Et alternativ vil være å gi en samboer som vurderer å overta felles bolig og innbo uskiftet, rett til innsyn i den avdødes økonomiske forhold i perioden fra dødsfallet til fristen for å begjære uskifteattest går ut. Forslaget om innsynsrett må her ses i sammenheng med at den

gjenlevende samboeren etter forslaget her vil være ansvarlig for hele eller deler av avdødes gjeld (...) Samtidig vil den gjenlevende uansett ha mulighet til å få nødvendige opplysninger ved at det utstedes et proklama. Spørsmålet er om en innsynsrett i tråd med dette har særlig verdi i tillegg til proklamareglene og en eventuell mulighet til å få en skifteattest med formuesfullmakt utstedt av tingretten. En formuesfullmakt vil man typisk kunne bruke overfor bank, likningskontor mv. for å få relevante opplysninger om den avdødes økonomi.»

10.3 Høringsinstansenes syn

Følgende høringsinstanser har uttalt seg særlig om denne problemstillingen: *Den Norske Advokatforening, Asland/familie- og arverettsgruppen, NTL-Skatt*. Alle støtter forslaget.

NTL-Skatt er opptatt av at det er klare kriterier for hvem som kan kreve opplysninger:

«Da det ikke tas sikte på opprettelse av noe 'samboer-register', må det etter vårt syn utelukkende være folkeregister-adressen ved dødsfallet som er avgjørende, samt at gjenlevende har, har hatt eller venter barn med avdøde. Da dette er opplysninger som ligningsetaten har direkte tilgang på (med unntak av hvem som venter barn med hvem), burde det være forholdsvis lett å håndtere for etaten.»

10.4 Departementets vurderinger

Etter departementets syn vil det være en forutsetning for en gjenlevende som vurderer å sitte i uskifte å kunne få oversikt over den avdødes økonomiske forhold. Dette hensynet kan i noen grad ivaretas gjennom rett til å utstede proklama, jf. skifteloven kapittel 12. Departementet mener likevel at det kan være behov for en innsyns adgang for gjenlevende samboere. I lovforslaget her er det lagt opp til et mer omfattende gjeldsansvar for gjenlevende samboere som vil overta et bo uskiftet, enn det som fulgte av høringsnotatet. Det innebærer at den gjenlevende har sterkere behov for å skaffe oversikt over den avdødes økonomi. Departementet viderefører forslaget i høringsnotatet om at en gjenlevende samboer som har rett til uskifte, skal ha innsyns adgang. Det innebærer for det første at samboerne må ha oppfylt samboerdefinisjonen, og at tilleggskravet om at samboerne har, har hatt eller venter felles barn, er oppfylt. Slik departementet vurderer det, kan det være usikkerhet om kravene er oppfylt i tilfeller der partene er samboere uten at de har samme folkeregistrerte

adresse, og i tilfeller der de venter barn sammen uten at de har andre felles barn. Det kan da være vanskelig for en utenforstående part, for eksempel et ligningskontor, å avgjøre om det foreligger rett til innsyn. Den som krever innsyn, vil her ha bevisbyrden for at det foreligger et samboerskap som gir rett til innsyn. Har partene felles folkeregistrert adresse, vil dette innebære en sterk presumsjon for at partene er samboende etter lovforslaget.

Lovforslaget fremgår av § 28 g tredje ledd. Det vises for øvrig til merknadene til bestemmelsen.

11 Økonomiske og administrative konsekvenser

11.1 Høringsnotatet

I høringsnotatet ble det vist til at forslaget vil styrke samboeres stilling og gjøre en gjenlevende samboer mindre utsatt for vanskeligheter av økonomisk og annen art etter den førstavedes bortgang, og at dette i en viss grad vil redusere etterspørselen etter offentlige hjelpetiltak. Det ble også lagt til grunn at dette vil bety mer til fordel for gjenlevende samboer enn den ulempen som den førstavedes (andre) arvinger vil få av den reduksjon eller utsettelse av arven som forslaget medfører.

Samtidig ble det pekt på at den foreslåtte utvidelsen av kretsen av rettighetssubjekter kan føre til flere rettsvister, både når det gjelder spørsmålet om vilkårene for å gjøre rettighetene gjeldende er oppfylt og om omfanget av retten. Om dette heter det i høringsnotatet:

«Det er likevel vanskelig å anslå omfanget av en eventuell økning i antall rettsvister. Retten til uskifte for en større gruppe vil også gi noe merarbeid for tingrettene i forbindelse med utstedelse av uskifteattest mv.»

I høringsnotatet ble det likevel lagt til grunn at forslaget ikke vil få økonomiske eller administrative konsekvenser av særlig betydning for det offentlige.

11.2 Høringsinstansenes syn

Finansdepartementet, Domstoladministrasjonen og Drammen tingrett har kommentert punktet om økonomiske og administrative konsekvenser.

Domstoladministrasjonen viser til at flere personer vil komme i posisjon til å gjøre rettigheter gjeldende, men at reglene samtidig vil virke klargjørende, slik at antallet prosesser kan reduseres. *Domstoladministrasjonen* viser til at det er usik-

kert om de foreslåtte endringene vil medføre merarbeid for domstolene. Det vil kunne bli flere uskifteattester. Samtidig vil endringer i skiftelovgivningen ha betydning for arbeidsbelastningen i domstolene.

Drammen tingrett drøfter ulike forhold som kan ha betydning for saksmengde og saksavvikling. Dersom samboere etter enkle og klare kriterier får arverett etter loven, vil det gi en beskjeden økning av tvister om spørsmålet om partene fortsatt var samboere ved den førstavedes bortgang. Det er noe uklart om tingretten mener at den foreslåtte samboerdefinisjonen er tilstrekkelig enkel. Når det gjelder uskifte, viser *Drammen tingrett* til at det kan oppstå vanskelige spørsmål ved behandlingen av det enkelte uskiftebo, som kan føre til kostnadskrevenne tiltak og konflikter, og uttaler at kostnader «er et reelt problem for de som reglene tar sikte på å beskytte eller tilgodese».

Finansdepartementet drøfter i sin høringsuttalelse spørsmål tilknyttet arveavgift. Det er vanskelig å anslå hvilke virkninger forslaget vil ha etter som det ikke er tilstrekkelige statistikker over samboerforhold. Finansdepartementet antar likevel at provenykonsekvensene av forslaget vil være lave.

11.3 Departementets vurderinger

Etter departementets vurderinger er det vanskelig å gi sikre anslag om økonomiske og administrative konsekvenser av lovforslaget. Forslaget kan på noen områder innebære noe økte utgifter og større belastning på domstolene, særlig når det gjelder uskifteattester og verdifastsettelse i forbindelse med uskiftebo. Samtidig kan en klargjøring av regelverket føre til færre prosesser, men i mangel av oversikt over hvor mange prosesser som i dag gjelder samboere, er det vanskelig å anslå noe om dette. I høringsnotatet var det foreslått en ordning der en gjenlevende samboer ved tingretten kunne kreve forholdsmessig fordeling av gjeldsansvaret. I proposisjonen her foreslås det at den gjenlevende må overta det fulle gjeldsansvaret, uten adgang til fordeling ved tingretten. Forslaget vil dermed medføre en lavere belastning av domstolene enn det var lagt opp til i høringsnotatet. Men man må likevel anta at de foreslåtte reglene om uskifte kan føre til noe flere prosesser enn i dag. Noen betydelig merbelastning for domstolene vil forslaget imidlertid neppe føre til.

12 Merknader til paragrafene i lovforslaget

12.1 Merknader til endringene i arveloven

Til endringen av overskriften til kapittel III

Det foreslås at nye regler om rett til arv og til å sitte i uskifte for samboere tas inn i et nytt kapittel III A i arveloven. Som følge av dette foreslås det en endring av overskriften til kapittel III for å få frem at dette kapitlet gjelder uskifte for ektefeller.

Til § 24 annet ledd annet punktum

Bestemmelsen gjelder uskifte på grunnlag av ekteskap og gir en arving rett til å kreve skifte av uskifteboet hvis den gjenlevende ektefellen etablerer samboerskap med en ny partner og dette samboerskapet har vart i to år eller mer, eller samboerne har, har hatt eller venter barn sammen. Gjennom den generelle henvisningen til kapittel III i forslaget til ny § 28 f får bestemmelsen tilsvarende anvendelse for uskiftebo som har grunnlag i samboerskap. Når det gjelder hva som ligger i «samboerskap», og vilkår knyttet samboerskapets lengde og felles barn, vises til merknadene til §§ 28 a og 28 b. Om begrunnelsen for bestemmelsen, se kapittel 9.4.6.

For allerede etablerte uskiftebo (på grunnlag av ekteskap) vises det til overgangsregelen i lovforslagets del V.

Til § 28 a

Reglene om rett til arv og uskifte for samboere foreslås plassert samlet i et nytt kapittel III A i arveloven. I § 28 a er det foreslått en ny bestemmelse som definerer samboerbegrepet i loven. Retten til arv og uskifte etter lovforslaget knytter seg til dette begrepet, men både etter § 28 b om arv og etter § 28 c om uskifte må ytterligere vilkår være oppfylt. Av redaksjonelle og språklige grunner er definisjonen av samboer knyttet til en definisjon av samboerskap.

For de mer prinsipielle drøftelser av hvem som bør omfattes av lovforslagets regler om samboerskap, vises til kapittel 7.

Første ledd slår fast hva som skal regnes som samboerskap etter loven. Begrepet «samboerskap» omfatter ikke større bofellesskap, som for eksempel kollektiv. Samboerskap i lovens forstand kan bare ha to deltakere. Dette innebærer at en person ikke kan være samboer med flere samtidig. Etter omstendighetene kan likevel samboerskap mellom to personer innenfor et større bofellesskap omfattes, for eksempel dersom flere samboerpar

bor i et hus der de deler fellesarealer. Dette beror på om de øvrige vilkårene i definisjonen er oppfylt.

Forslaget stiller ikke krav til kjønn. Partene i samboerskapet kan både ha samme kjønn og motsatt kjønn.

Kravet om at partene «lever saman» innebærer at de må være permanent bosatt i samme husstand, se likevel presiseringen i *annet ledd første punktum* om midlertidige opphold utenfor hjemmet. Det er ikke noe formelt krav at de er folkeregistrert på samme adresse. Er de ikke det, vil det normalt være nødvendig med sterkere holdepunkter av annen art for å anse partene for å ha «levd sammen».

Det er et vilkår at partene skal være minst 18 år. Selv om mindreårige kan få tillatelse etter ekteskapsloven, er det etter lovforslaget en aldersgrense på 18 år for når samboerskapet skal kunne få arverettslige konsekvenser. Frem til myndighetsalderen vil foreldrene eller andre foresatte være den mindreåriges verge, og vedkommende vil normalt fortsatt ha tydelige bånd til foreldrehjemmet.

Kravet om at vedkommende skal være ugift, ikke registrert partner og ikke samboer med noen annen, innebærer at det i lovens forstand ikke vil være mulig å etablere et samboerskap mens man fortsatt lever i et etablert forhold med en annen person. Samboerskap i lovens forstand kan derfor først etableres fra det tidspunkt parten(e) er formelt skilt eller det andre samlivet er opphørt. En person er «gift» selv om han eller hun er separert fra ektefellen.

Det er ikke til hinder for samboerskap at en eller begge sitter i uskiftet bo fra en tidligere ektefelle eller samboer. Om (den nye) samboeren dør, vil det imidlertid gjelde begrensninger i adgangen til uskifte dersom det allerede eksisterer et eller flere uskiftebo fra tidligere forhold. Se nærmere kapittel 9.4.6 og merknadene til § 28 c.

Det stilles videre krav om at samboerskapet skal være ekteskapslignende. Dette innebærer for det første at det er etablert et parforhold, og for det annet at paret har innrettet seg «ekteskapsliknande». Om dette kravet er oppfylt, vil bero på en helhetsvurdering. På det formuerettslige området vil det ofte innebære at partene i en viss utstrekning har felles økonomi, eller at de har visse forutsetninger om å ivareta hverandres behov også på det økonomiske området over tid. Når det gjelder henvisningen til felles økonomi, uttaler *Den Norske Advokatforening*:

«Det fremgår av de spesielle merknadene til forslaget til ny § 28 a, at med 'ekteskapslig-

nende forhold' vil det på det formuerettslige området innebære at [samboere] i en viss utstrekning har felles økonomi, men at det hele vil bero på en helhetsvurdering.

Advokatforeningen er *uenig* i at dette bør oppstilles som en retningslinje i motivene. For det første vil den kunne føre til uønskede prosesser og skape en rekke tvilssituasjoner. For det andre bør samboere – som bevisst ønsker å ha helt atskilt økonomi – falle inn under definisjonen (hvis de øvrige vilkår er oppfylt).»

Etter d e p a r t e m e n t e t s vurdering ligger det i bestemmelsen ikke noe krav om at samboerne skal ha felles økonomi. At de har felles økonomi, vil likevel være ett av flere momenter som kan tale for at de lever i et ekteskapslignende forhold (selv om ektepar også kan ha atskilt økonomi).

I praksis vil et ekteskapslignende forhold gjerne innebære at partene har (eller iallfall har hatt) et seksuelt forhold til hverandre, men vurderingen av om lovens krav til «ekteskapslignende forhold» er oppfylt, bør skje uten å gå inn på partenes seksuelle forhold.

Samboerskap etter bestemmelsen er et snere begrep enn husstandsfellesskap etter husstandsfellesskapsloven. Par som ikke omfattes av den foreslåtte definisjonen i arveloven, kan derfor være omfattet av husstandsfellesskapslovens regler.

Annet ledd første punktum presiserer at det ikke er til hinder for at partene anses som samboere at de midlertidig bor fra hverandre, for eksempel i forbindelse med institusjonsopphold eller fordi en av dem må bo på hybel på grunn av utdanning eller arbeid. Se punkt 7.5 om begrunnelsen for forslaget og spesialmerknaden til § 28 b om hvilken betydning dette har for oppfyllelsen av kravet til samboerskapets lengde.

Personer som står i et slikt forhold til hverandre (nært slektskap eller adopsjonsforhold) til ekteskapsloven § 3 vil være til hinder for ekteskap, kan ikke regnes for å leve i samboerskap. Etter innspill i høringsrunden er dette presisert i lovforslaget i annet ledd *annet punktum*.

Tredje ledd presiserer at samboere etter arveloven er parter i et samboerskap slik dette er definert i første jf. annet ledd.

Til § 28 b

§ 28 b gjelder rett til arv på grunnlag av samboerskap. For mer prinsipielle vurderinger vises til kapittel 8.

Første ledd første punktum gir en samboer rett til arv tilsvarende fire ganger folketrygdens grunn-

beløp etter den førstavede samboeren dersom samboerne har, har hatt eller venter felles barn. Vilkåret om felles barn er oppfylt også der en samboer som venter barn, dør i en ulykke (slik at barnet også dør).

Om barnet er felles, vil bero på fastsettingen av hvem som er far (og mor) etter barneloven.

Enkelte *høringsinstanser* har reist spørsmål om vurderingen av fosterbarn i relasjon til kravet om felles barn. D e p a r t e m e n t e t bemerker at spørsmålet er aktuelt i ulike situasjoner: Dersom samboerne er foreldre til et barn som bor i et fosterhjem (et annet sted), vil kravet være oppfylt. At samboerne er fosterforeldre, gir ikke grunnlag for å anse kravet om felles barn som oppfylt. Foreldreskap etter barneloven vil her være avgjørende.

I høringsrunden har *Likestillings- og diskrimineringsombudet* tatt opp spørsmålet om barn i homofile samboerforhold bør kunne regnes som samboernes felles barn før stebarnsadoptsjon er gjennomført. Til dette vil d e p a r t e m e n t e t bemerke at stebarnsadoptsjon bare er aktuelt for ektefeller og registrerte partnere, jf. adopsjonsloven § 5 a.

Etter *annet punktum* kan også det forhold at partene har vært samboere i fem år eller mer, gi grunnlag for arv opp til 4 G som går foran eventuelle livsarvingers pliktdelsarv. Forutsetningen er at den avdøde har fastsatt dette i testament. Formålet med regelen i annet punktum er å åpne for at en samboer innenfor de grenser og på de vilkår som følger av bestemmelsen, kan testamentere til fordel for den andre samboeren uhindret av reglene om pliktdelsarv. Skal den gjenlevende samboeren arve mer enn 4 G etter en samboer med særkullsbarn, er det begrenset av reglene om pliktdelsarv. (Ved beregningen i et slikt tilfelle vil minstearven på 4 G «spise av» de midler arvelateren fritt kan disponere over.) På samme måte begrenser pliktdelsreglene adgangen til å testamentere til fordel for en person man har vært samboer med i kortere tid enn fem år.

Når samboerne ikke har felles barn, er testament alltid nødvendig for å gi en samboer arverett. Når testamentet ikke sier noe uttrykkelig om forholdet til særkullsbarns pliktdel, kan det oppstå spørsmål om testamentet bare gir samboeren den arv som avdøde etter vanlige pliktdelsregler kan disponere fritt over (altså 1/3 av boet), eller om det uansett gir samboeren rett til 4 G hvis boet er lite (under 12 G). Etter arveloven § 65 er det avgjørende her hva testator mente med testamentet. I allfall dersom testamentet ble opprettet da vedkommendes netto formue var under 4 G, er det rimelig

å anta at samboeren skal arve minst 4 G, hvis det ikke er konkrete holdepunkter for annet.

Har en samboer opprettet testament som gir den andre samboeren arverett og sikrer vedkommende 4 G i konkurranse med avdødes særkullsbarn, skal avdødes netto formue etter dette fordeles slik: Samboeren arver de første 4 G, særkullsbarn(a) arver de neste 8 G, og det overskytende fordeles med 1/3 til samboeren og 2/3 til særkullsbarn(a), likevel slik at hvert særkullsbarn ikke arver mer enn 1 million kr (særkulls barnebarn kr 200 000).

Bestemmelsen etter annet punktum er bare aktuell for samboere som ikke har felles barn (jf. første punktum), men som har særkullsbarn. En samboer uten barn har fri rett til å disponere over sine eiendeler ved testament, og han eller hun kan testamentere til fordel for den andre parten i forholdet uavhengig av reglene i annet punktum.

Kravet til samboerforholdets varighet – minst fem år – innebærer som utgangspunkt at samboerskapet må ha vært sammenhengende i fem år. Samboerskapet må regnes som sammenhengende selv om partene i perioder lever atskilt, se presiseringen av dette i § 28 a tredje punktum. Der samhørigheten og samlivet går i oppløsning under slike fravær, kan det imidlertid oppstå tvilsomme grensespørsmål. Hvis samlivet blir gjenopptatt etter et kortvarig avbrudd, kan hele tiden regnes med når det vurderes om femårskravet er oppfylt.

Dette er i samsvar med vurderingene i Samboerutvalgets utredning NOU 1999: 25 kapittel 12.1, der det uttales på s. 123:

«To personer som vanligvis lever sammen, men som midlertidig lever adskilt på grunn av utdanning eller arbeid, bør regnes som samboere. En student som har hybel eller leilighet på studiestedet, men lever i et parforhold med en person av annet kjønn i helger og studiefrier, må således regnes som samboer. Slik er også situasjonen for mange ektepar.»

Videre uttales det på s. 124:

«Korte avbrudd må aksepteres. Også når par som har levd sammen i minst to år, senere lever adskilt fordi den ene for eksempel er på institusjon, må dette kunne regnes som stabilt samliv.»

Departementet mener dette uten videre bør legges til grunn for eldre par som har minst fem års samboerskap før den ene flytter varig på institusjon. Også der partene har levd sammen i kortere tid (eventuelt medregnet kortvarige institusjonsopphold) før den ene blir varig innlagt, bør institusjonstiden regnes med.

Samboerskapet må bestå på det tidspunktet den første samboeren dør. Men hvis samboerne midlertidig har forskjellig bosted ved dødsfallet på grunn av studier, arbeid eller lignende, anses kravet oppfylt. Det følger av den nevnte presiseringen av samboerdefinisjonen i § 28 a.

Annet ledd gjelder adgangen til å begrense en samboers rett til arv etter den andre samboeren når de har fellesbarn. En slik begrensning kan bare gjøres i testament. Etter mønster av bestemmelsen i § 7 første ledd første og annet punktum er det tatt inn et krav om at samboeren må bli gjort kjent med en slik testamentsbestemmelse for at vedkommendes arverett skal kunne begrenses på denne måten, med mindre det er umulig eller urimelig vanskelig å varsle vedkommende. Dette unntaket kan for eksempel få betydning dersom en mentalt redusert samboer er innlagt på institusjon. Bestemmelsen sier ikke noe om adgangen til å fastsette i testament at den gjenlevende skal ha rett til en større arveandel enn det som følger av loven. Dette følger av de alminnelige reglene om testasjonsfrihet innenfor de rammer som pliktdelsreglene i arveloven kapittel IV setter.

Tredje ledd slår fast at den gjenlevende samboeren må velge mellom å ta arv etter førstavdøde og å benytte eventuell rett til å sitte i uskifte etter lovforslaget § 28 c. Se kapittel 9.4.5. Dersom den gjenlevende blir sittende i uskifte i hele sin levetid, vil vedkommende ikke ta arv. Skifter den gjenlevende med den avdødes arvinger i levende live, vil den gjenlevende derimot ha rett til arv. Viser det seg da at nettoen i uskifteboet ikke overstiger 4 G, vil den gjenlevende ta hele uskifteboet i arv, men har ikke krav på tilbakeføring av arv som de øvrige arvingene har mottatt i form av verdier som ikke gikk inn i uskifteboet.

For det tilfellet at en gjenlevende samboer først overtar eiendeler i uskifte og siden velger å skifte, slik at den gjenlevende tar arv, oppstår spørsmål om tidspunktet for beregningen av grunnbeløpet. For ektefeller følger det av arveloven § 26 første ledd annet punktum at lengstlevende ektefelle har rett til arv etter § 6 ved skifte av et uskiftebo mens han eller hun fortsatt er i live. Av § 6 følger at minstearven skal være fire eller seks ganger grunnbeløpet i folketrygden «ved dødsfallet». Ordlyden kan tilsi at det ikke skal skje noen oppjustering av grunnbeløpet i tiden mellom den førstavdødes død og frem til skiftet finner sted. Differansen mellom grunnbeløpet på dødsfallstidspunktet og grunnbeløpet på skiftetidspunktet kan være stor. Spørsmålet ble behandlet i Hålogaland lagmannsretts dom, inntatt i RG 2007 side 318. Retten kom her til at skiftetidspunktet var avgjørende for beregningen av

grunnbeløpet. Etter departementets vurdering leder det til et rimelig resultat.

For å kunne sitte i uskifte etter et samboerskap gjelder at allerede eksisterende uskiftebo fra tidligere ekteskap eller samboerskap må skiftes først, jf. lovforslaget § 28 c annet ledd annet og tredje punktum. Dersom den gjenlevende sitter i uskifte fra før, utelukker ikke det at han eller hun tar arv etter den førstavdøde samboeren.

Til § 28 c

Bestemmelsen gjelder rett til å sitte i uskifte for samboere. Se kapittel 9 for prinsipielle vurderinger. Regler om gjeldsansvar, rådighet over uskifteboet og enkelte saksbehandlingsregler er tatt inn i lovforslaget §§ 28 d til 28 f.

Når det gjelder samboerbegrepet, vises til § 28 a og merknaden til denne bestemmelsen.

Første ledd første punktum gir hovedregelen om en gjenlevende samboers rett til å sitte i uskifte. Retten gjelder bare for samboer som har, har hatt eller venter felles barn med den avdøde. Det vises til merknadene til § 28 b der kravet om felles barn er kommentert.

Uskifteadgangen gjelder felles bolig og innbo samt bil og fritidseiendom med innbo som tjente til samboernes felles bruk.

Bokstav a omfatter for det første samboernes felles bolig. Dette vil være den faste boligen samboerne hadde sammen da den første av dem døde. Uskifteretten gjelder uavhengig av boligens verdi eller beliggenhet. Bestemmelsen må tolkes i lys av formålet, som er å sikre den gjenlevende mulighet til å opprettholde sin levestandard og å hindre at han eller hun må flytte som følge av samboerens død.

Videre omfatter bokstav a innbo. Dette omfatter det innboet som følger den faste boligen. Det må trekkes en grense mot ting som har vært til den gjenlevendes eller den avdødes personlige bruk. Dette kan for eksempel være klær, smykker og forskjellige former for hjelpemidler. På den annen side vil også innbo med høy verdi være omfattet. Men her må det trekkes en grense mot samlinger av for eksempel kunst, antikviteter o.l. og mot rene investeringsobjekter. Slike gjenstander skal ikke anses som en del av innboet selv om de blir oppbevart i boligen eller et fritidshus.

Bokstav b omfatter bil og fritidseiendom med innbo. For eiendeler som nevnt i bokstav b er det et vilkår at de tjente til samboernes felles bruk. Når det gjelder fritidseiendom, omfattes også innbo. Hva som skal anses som innbo, vil tilsvare det som gjelder for innbo i boligeiendom.

En bil som vært brukt til gjøremål i familien, vil være omfattet selv om det først og fremst er den ene av samboerne som har brukt den. Dette innebærer at uskifteboet kan omfatte flere biler enn den bilen den gjenlevende har brukt. En bil som i hovedsak har vært knyttet til en av samboernes næringsvirksomhet, vil derimot falle utenfor. Det samme gjelder fritidseiendom som har vært knyttet til en av samboernes næringsvirksomhet («firmahytte»).

Annet punktum åpner for at også andre eiendeler enn de som er nevnt i første punktum, kan tas over uskiftet. Dette forutsetter at en slik rett er fastsatt i testament, eller at arvingene samtykker. En livsarvings plikt del viker for en slik utvidet uskifterett. Departementet foreslår her en presisering om at andre eiendeler enn de som er nevnt i første punktum, «på same vis» kan tas over uskiftet. Dette er ment å gi uttrykk for at de samme regler for uskifteretten som det som gjelder etter første punktum, også gjelder for uskifterett etter annet punktum.

Annet ledd første punktum presiserer at i tilfeller der den avdøde hadde særkullsbarn, forutsetter en rett til å sitte i uskifte at særkullsbarnet samtykker, jf. henvisningen til § 10. Dette gjelder både for uskifterett etter første ledd første punktum og uskifterett på grunnlag av testament etter første ledd annet punktum.

Når det gjelder *annet ledd annet og tredje punktum*, vises til kapittel 9.4.6.

Det følger av *tredje ledd* at retten for den andre samboeren til å sitte i uskifte kan begrenses ved testament. Bestemmelsen krever at den andre samboeren må ha fått kunnskap om en slik testamentsbestemmelse. Kunnskapskravet er nærmere kommentert i merknaden til § 28 b annet ledd.

Fjerde ledd har en parallell i arveloven § 17. Etter lovforslaget vil det som den gjenlevende samboeren erverver og som knytter seg til de formuesgoder som uskifteboet omfatter, gå inn i uskifteboet. For eksempel vil nytt innbo som tilføres boligen eller fritidsboligen, og verdistigning ved vedlikehold, oppussing eller påbygging av boligen, gå inn som en del av uskifteboet, se nærmere kapittel 9.4.3.2. Bestemmelsen vil også gjelde for uskiftebo som omfatter andre eiendeler enn felles bolig og innbo og bil og fritidseiendom til felles bruk, se første ledd annet punktum. Er retten til å sitte i uskifte utvidet ved testament eller arvingenes samtykke, kan det likevel være at testamentet eller samtykket gir grunnlag for en annen løsning. Bestemmelsen er ikke til hinder for at arvingene samtykker i at andre eiendeler går inn i uskifteboet.

Til § 28 d

Paragrafen gjelder den gjenlevendes ansvar for gjeld og er nærmere behandlet i kapittel 9.4.3.1. Bestemmelsen vil gjelde også for uskiftebo som etter § 28 c første ledd annet punktum omfatter andre eiendeler enn bolig, innbo, bil og fritidseiendom.

Til § 28 e

Paragrafen gjelder delingen av uskifteboet. I *første punktum* foreslås en regel om verdimesig deling av boet. Bestemmelsen slår fast at boet skal deles i forhold til verdien av hver av samboernes eiendeler på det tidspunktet boet ble tatt over uskiftet. Dette betyr at dersom den ene samboerens eiendeler i uskifteboet utgjorde 40 prosent av uskifteboet da dette ble etablert, mens den andre samboerens eiendeler utgjorde 60 prosent, er det dette forholdet som skal være avgjørende for den verdimesige delingen av boet når det skal skiftes mellom de to samboernes arvinger eller mellom den gjenlevende samboeren og arvingene etter den førstavede. Dette gjelder uavhengig av om enkelte eiendeler i boet har steget mer eller mindre i verdi enn andre eiendeler i boet. Bestemmelsen vil gjelde både for uskiftebo som omfatter bolig, innbo, bil og fritidseiendom, og for uskiftebo som etter testament eller samtykke fra arvingene omfatter (også) andre eiendeler, jf. § 28 c første ledd annet punktum. I høringsrunden er det reist spørsmål om brutto- eller nettoverdien skal legges til grunn for beregningen. Departementet mener at nettoverdien må være avgjørende, se for øvrig kapittel 9.4.3.3.

Annet punktum har sammenheng med § 28 b tredje ledd. Det vises til merknadene til denne bestemmelsen.

Tredje punktum gir skifteloven kapittel 10 om fordelingen av de enkelte eiendeler tilsvarende anvendelse. Dette innebærer også at reglene der for gjenlevende ektefeller vil gjelde tilsvarende for gjenlevende samboere. Det er likevel gjort unntak for reglene i § 63 annet og tredje ledd om en gjenlevende ektefelles rett til å få lagt ut boligeiendom på sin lodd. Bakgrunnen for dette er at for samboere er disse spørsmålene løst gjennom husstands-fellesskapsloven.

Til § 28 f

Paragrafen fastsetter at reglene om uskifte på grunnlag av ekteskap skal utfylle reglene om uskifte på grunnlag av samboerskap så langt de passer. Dette innebærer blant annet at reglene om retten til å råde over boet i § 18 annet ledd (med-

regnet begrensningen i annet ledd annet punktum) og § 19 også gjelder for uskifte på grunnlag av samboerskap. Det samme gjelder reglene om retten til å gi arveoppgjør i § 21, i hvilken utstrekning den førstavedes arvinger tar arv etter § 22, bortfall av rett til å sitte i uskifte etter § 23, rett til å kreve skifte i §§ 24 og 25 og vederlag som følge av vanskjøtsel mv. i § 27. Også andre regler i kapittel III vil få anvendelse. Siden kapittel III på enkelte punkter har forskjellige regler for felleseie og sær-eie, presiserer *annet punktum* at i de tilfeller det er gitt særlige regler for ektefeller med sær-eie, er det disse reglene som gjelder for uskifte på grunnlag av samboerskap. Bakgrunnen for dette er at for samboere er reglene om ektefeller med sær-eie mer parallelle enn reglene om ektefeller med felleseie.

Enkelte av *høringsinstansene* har tatt opp tolkningsproblemer som reises ved henvisningen til uskiftereglene i arveloven kapittel III. *Asland/familie- og arverettsgruppen* reiser for det første spørsmål om reglene i kapittel III vil passe i alle sammenhenger, og nevner særlig vederlagsbestemmelsen i arveloven § 27 og reglene for arveoppgjør i § 21.

Oslo byfogdembete uttaler:

«Forslagets § 28 f synes å reise uklare spørsmål om forholdet mellom særreglene for samboere og de alminnelige regler etter kapittel III. Henvisningen til reglene for 'ektepar med sær-eie' reiser spørsmål om dette tar sikte på reglene om uskifte med sær-eie, eller sær-eie som holdes utenfor uskifte.»

Departementet bemerker at reglene i kapittel III etter ordlyden i § 28 f gjelder «så langt dei høver». Etter departementets syn innebærer det uten videre at reglene i kapittel III A vil gå foran dersom det skulle oppstå motstrid eller uklarheter. Når kapittel III A gjentar noen av de reglene som følger av kapittel III, er det lite naturlig å utfylle med reglene i kapittel III. Når det gjelder arveloven § 27, som omhandler arvingenes vederlagskrav der en gjenlevende ektefelle «har vanstyrt sine økonomiske saker, misbrukt retten til å rå over uskiftebuet eller bore seg misleg åt på anna vis», har departementet vanskelig for å se at ikke bestemmelsen bør få anvendelse også for samboere i uskifte. Når det gjelder delvis arveoppgjør etter § 21, er departementet enig i at bestemmelsen kan reise vanskelige tolkningsproblemer i forbindelse med et delvis uskifte. Dette gjelder imidlertid enten uskiftet har grunnlag i ekteskap eller samboerskap. Etter departementets syn gir reservasjonen om at reglene gjelder «så langt dei høver»

nødvendig fleksibilitet til at reglene i kapittel III kan anvendes på en rimelig måte.

Til § 28 g

§ 28 g har enkelte saksbehandlingsregler for samboere som ønsker å sitte i uskifte.

Første ledd første punktum har en regel for samboere som svarer til arveloven § 14 første ledd for ektefeller.

Annet til fjerde punktum må ses på bakgrunn av delingsregelen i § 28 e første punktum. Denne regelen gjør det nødvendig å dokumentere fra begynnelsen verdien av de eiendeler fra hver av samboerne som skal gå inn i uskifteboet. Bestemmelsen svarer til det som gjelder for ektefeller med sær-eie etter arveloven § 14 annet ledd.

Etter *annet ledd* gjelder skifteloven § 89 tilsvarende for samboeruskiftene.

Etter *tredje ledd første punktum* kan en samboer som vurderer å overta boet uskiftet, kreve opplysninger om den avdøde samboerens økonomiske forhold, se kapittel 10. Bestemmelsen vil ikke gjelde generelt, men bare i tilknytning til vurderingen av om eiendeler skal overtas uskiftet. I praksis innebærer det at den vil gjelde fra den ene samboeren er død og frem til det erklæres uskifte, fristen for å begjære uskifte er utløpt eller boet skiftes dersom det skjer først. Den gjenlevende samboeren vil etter § 28 d annet punktum ha adgang til å utstede proklama, og bestemmelsen må ses i sammenheng med dette.

Bestemmelsene i *annet og tredje punktum* er utformet etter mønster av ekteskapsloven § 39 og skal forstås på samme måte. *I fjerde punktum* er det foreslått en forskriftshjemmel. Det antas at det kan være behov for å gi nærmere regler blant annet om eventuelle krav til dokumentasjon for å få utlevert opplysningene dersom det blir gitt regler om inn-syn.

12.2 Merknader til endringen i forsikringsavtaleloven

Til § 15-1 tredje ledd

Finansnæringsens Hovedorganisasjon har under høringen reist spørsmål om forslaget om rett til arv og uskifte for samboere nødvendigvis endringer i forsikringsavtaleloven § 15-1. Bestemmelsen gjelder rett til ytelsene etter en personforsikring når forsikringstakeren ikke har oppnevnt en begunstiget. I disse tilfellene følger det av § 15-1 annet ledd at en forsikringssum som forfaller ved forsikringstakerens død, tilfaller ektefellen. En forsikringssum som ikke tilfaller ektefellen etter annet ledd,

tilfaller arvingene «etter lov eller testament», jf. tredje ledd første punktum. Dette betyr at forsikringssummen vil inngå i den formuesmassen som skal fordeles mellom arvingene etter fordelingsreglene i arveloven. Forslaget om å endre arveloven slik at samboere på visse vilkår kan ha arverett, innebærer at også slike samboere vil være å anse som arving «etter lov» og dermed ha den rett til forsikringssummen som tilkommer arvingene etter § 15-1 tredje ledd første punktum. Samboerens rett til arv vil imidlertid uansett være begrenset til 4 G i samsvar med den foreslåtte regelen i arveloven § 28 b. **D e p a r t e m e n t e t** kan ikke se at det er grunnlag for å gjøre endringer i forsikringsavtaleloven § 15-1 tredje ledd første punktum.

Forsikringsavtaleloven § 15-1 tredje ledd annet punktum har en bestemmelse om tilfeller der forsikringstakeren satt i uskiftet bo da han eller hun døde. I så fall skal forsikringssummen inngå i de midler som skal deles likt mellom den førsteavdødes og den lengstlevendes arvinger. Denne bestemmelsen viser til reglene om uskiftet bo i arveloven kapittel III, som gjelder ektefeller. Reglene om rett til uskifte for samboere foreslås inntatt i arveloven kapittel III A. Reglene om at forsikringssummen skal inngå i de midler som skal likedeles mellom arvinggruppene, passer ikke for samboere siden den ikke vil inngå i uskifteboet etter § 28 c første ledd første punktum, og siden uskifteboet normalt ikke skal deles likt etter § 28 e. For å tydeliggjøre at forsikringsavtaleloven § 15-1 tredje ledd annet punktum bare gjelder for ektefeller som har sittet i uskiftet bo, og ikke for samboere, foreslås derfor en presisering av ordlyden i denne bestemmelsen.

Det kan reises spørsmål om bestemmelsen i forsikringsavtaleloven § 15-1 annet ledd om at forsikringssummen skal tilfalle ektefellen, bør endres til også å omfatte samboere. Det ville innebære at der det ikke er oppnevnt en annen begunstiget, tilfaller forsikringssummen forsikringstakerens gjenlevende samboer. Lovforslaget i proposisjonen her legger ikke opp til en full likestilling mellom ekteskap og samboerskap. Som nevnt i kapittel 6.2 er det flere hensyn som kan tale for at loven ikke bør gi samboere like omfattende økonomiske rettigheter i forhold til hverandre som det ektefeller har. Forsikringstakeren vil uansett ha adgang til å oppnevne sin samboer som begunstiget etter reglene i §§ 15-2 flg. Departementet kan etter dette ikke se at de endringer som foreslås for samboere i arveloven, i seg selv skulle tilsi en endring også av

forsikringsavtaleloven § 15-1 annet ledd første punktum.

12.3 Merknader til endringene i ekteskapsloven

Til § 7 bokstave første ledd

Forslaget innebærer at den som skal inngå ekteskap, har plikt til å avgi erklæring om vedkommende sitter i uskiftet bo etter en tidligere samboer. Se kapittel 9.4.6 om begrunnelsen for bestemmelsen.

Til § 8 nytt femte ledd

Bestemmelsen innebærer at et uskiftet bo etter en tidligere samboer skal være skiftet før det kan inngås nytt ekteskap. Se kapittel 9.4.6 om begrunnelsen for bestemmelsen.

12.4 Merknader til endringen i tvangsfullbyrdelsesloven

Til tvangsfullbyrdelsesloven § 7-13

Tredje ledd første punktum foreslås endret. Av endringen fremgår det at regelen vil gjelde for saksoekte som lever i ekteskapslignende forhold når samboerskapet enten har vart i minst to år, eller samboerne har, har hatt, eller venter barn sammen. Se nærmere kapittel 7.6.

12.5 Merknader til ikrafttredelses- og overgangsreglene

Det foreslås i *nr. 1* at loven skal gjelde fra den tid Kongen bestemmer. Departementet legger til grunn at samboere som ønsker å opprette testament som fraviker lovens normalløsning, bør få noe tid på seg til å ordne dette. Loven bør derfor ikke settes i kraft straks etter vedtakelsen.

Overgangsregelen i *nr. 2* innebærer at de nye reglene i arveloven om rett til arv og uskifte bare vil gjelde der arvelateren dør etter at loven er trådt i kraft. For allerede etablerte uskiftebo gjelder andre arvingers rett til å kreve skifte etter § 24 annet ledd annet punktum bare dersom samboerskapet er etablert etter lovens ikrafttredelse, se kapittel 9.4.6. I *nr. 3* er det foreslått en overgangsregel for endringen av ekteskapsloven §§ 7 og 8 om skifteplikt forut for inngåelse av nytt ekteskap. Etter bestemmelsen vil det være utstedelse av attesten om at ekteskapsvilkårene er prøvet etter ekteskapsloven § 10, som er avgjørende for om den nye regelen får anvendelse eller ikke.

Om lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere)

Justis- og politidepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere)

I

I lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. gjøres følgende endringer:

Overskriften til kapittel III skal lyde:

Kapittel III. Rett til uskifte på grunnlag av ekteskap

§ 24 annet ledd nytt annet punktum skal lyde:

Ein arving kan òg krevje skifte av buet når den attlevande ektemaken inngår sambuarskap (jf. § 28 a) og sambuarskapet har vart i meir enn to år, eller sambuarane har, har hatt eller ventar barn saman.

Etter § 28 skal nytt kapittel III A med nye §§ 28 a til 28 g lyde:

Kapittel III A. Rett til arv og uskifte på grunnlag av sambuarskap

§ 28 a Med sambuarskap i lova her reknar ein at to personar over 18 år, som korkje er gift, registrert partner eller sambuar med andre, lever saman i eit ekteskapsliknande forhold.

Eit sambuarskap kan liggje føre jamvel om partane for ei tid bur frå kvarandre på grunn av utdanning, arbeid, sjukdom, opphald på institusjon eller andre liknande omstende. Ein reknar det ikkje som sambuarskap når to personar som etter ekteskapslova § 3 ikkje kan inngå ekteskap, lever saman.

Ein sambuar er etter denne lova kvar ein som lever i sambuarskap etter første, jf. andre ledd.

§ 28 b Den som var sambuar med den avdøde ved dødsfallet og har, har hatt eller ventar barn med den avdøde, har rett til arv svarande til 4 gonger grunnbeløpet i folketrygda ved dødsfallet, jamvel om det er livsarvingar etter arvelataren. Same retten til arv utan omsyn til livsarvingar har også den som har vore sambuar med den avdøde i minst dei siste fem åra før dødsfallet, dersom den avdøde har fastsett det i testament.

Sambuaren sin rett til arv etter første ledd første punktum kan berre avgrensast ved testament som han eller ho har fått kunnskap om før arvelataren døydde. Vilkåret om at den attlevande sambuaren

må ha fått kunnskap om testamentet, gjeld likevel ikkje dersom det var umogeleg eller det etter tilhøva ville vere urimeleg vanskeleg å varsle han eller henne.

Nyttar ein sambuar retten til uskifte etter § 28 c, skal det berre reknast med arv frå den førstavdøde til den lengstlevande sambuaren etter første ledd dersom uskiftebuet blir skift med dei andre arvingane til den førstavdøde medan den lengstlevande sambuaren lever.

§ 28 c Den som var sambuar med den avdøde ved dødsfallet, og som har, har hatt eller ventar barn med den avdøde, har rett til å ta over følgjande eigedelar som den avdøde åtte, uskift med den avdøde sine andre arvingar etter lova

- a) felles bustad og innbu,*
- b) bil og fritidseigedom med innbu som tente til felles bruk for sambuarane.*

Den attlevande kan på same vis ta over også andre eigedelar uskift enn dei som er nemnde i første punktum, dersom det er fastsett i testament eller arvingane samtykkjer.

Har den avdøde særskilt livsarving, gjeld § 10 tilsvarende for uskifterett etter første ledd. Den attlevande kan ikkje ta over eigedelar uskift etter første ledd dersom han eller ho allereie sit i uskift bu etter ein tidlegare sambuar eller ektemake. Dersom den avdøde sat i uskift bu etter ein tidlegare sambuar eller ektemake, kan den attlevande heller ikkje ta over eigedelar frå det første uskiftebuet før dette buet er skift.

Sambuaren sin rett til å sitte i uskifte kan berre avgrensast ved testament som han eller ho har fått kunnskap om før arvelataren døydde. Vilkåret om at den attlevande sambuaren må ha fått kunnskap om testamentet, gjeld likevel ikkje dersom det var umogeleg eller det etter tilhøva ville vere urimeleg vanskeleg å varsle han eller henne.

Alt den attlevande sambuaren er eller blir eigar av som høyrer naturleg saman med dei eigedelane han eller ho har tatt over uskift, går inn i uskiftebuet.

§ 28 d Den attlevande sambuaren som tar over eigedelar uskift etter § 28 c, blir personleg ansvarleg

for skyldnader som kvilte på den avdøde. Han eller ho kan utferde proklama etter kapittel 12 i skiftelova.

§ 28 e Ved skifte mellom arvingane til den først-avdøde og den lengstlevande eller arvingane til den lengstlevande skal uskiftebuet delast i høve til verdien av kvar av sambuarane sine egedelar i uskiftebuet på den tida då uskiftet tok til. Blir buet skift medan den lengstlevande sambuaren lever, har den lengstlevande sambuaren rett til arv etter § 28 b i tillegg til sin eigen part. Skiftelova kapittel 10 gjeld tilsvarende, med unntak av § 63 andre og tredje ledd.

§ 28 f Reglane i kapittel III gjeld så langt dei høver for uskifte på grunnlag av sambuarskap. Der det er gitt særlege reglar for ektepar med særlege, gjeld reglane for særlege.

§ 28 g Ein attlevande sambuar som vil nytte retten til uskifte, skal innan 60 dagar etter dødsfallet, jf. skiftelova § 81, sende melding til tingretten med opplysning om namn og alder på arvingane og om opphaldsstaden deira og dessutan ei summarisk oppgåve over egedelar og gjeld for seg sjølv og for den avdøde sambuaren. Den attlevande sambuaren og arvingane kan gjere avtale om verditilhøvet av egedelane i uskiftebuet etter den avdøde og den attlevande, jf. § 28 e første punktum, som skal leggjast ved meldinga til tingretten. Har det ikkje late seg gjera å få til ein slik avtale, skal den attlevande sambuaren i staden la det bli halde registrering og verdsetjing gjennom tingretten. § 14 andre ledd tredje og fjerde punktum gjeld tilsvarende.

Retten skal skrive ut uskifteattest i samsvar med skiftelova § 89.

Ein sambuar som har rett til å overta egedelar uskift, kan krevje dei opplysingane som er nødvendige for å vurdere den økonomiske stillinga til den avdøde. For dette formålet kan ein sambuar krevje at likningsstyremaktene gir opplysingar om eller kopi av sjølvmelding og likning for den andre sambuaren. Ein sambuar kan også krevje opplysingar av selskap, føretak eller andre institusjonar som driv finansieringsverksemd eller forsikringsverksemd, og av andre som har midlar til forvaltning. Kongen kan gi forskrifter til utfylling av denne paragrafen.

II

I lov 16. juni 1989 nr. 69 om forsikringsavtaler skal § 15-1 tredje ledd annet punktum lyde:

Satt forsikringstakeren i uskiftet bo på grunnlag av ekteskap i samsvar med arveloven kapittel III, inngår forsikringssummen i de midler som skal deles likt mellom førsteavdødes og lengstlevendes arvinger, jf. arveloven § 26 første ledd første punktum.

III

I lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap gjøres følgende endringer:

§ 7 bokstav e første ledd første punktum skal lyde:

Hver av brudefolkene skal erklære skriftlig på ære og samvittighet om han eller hun har inngått ekteskap eller registrert partnerskap tidligere, eller om han eller hun sitter i uskiftet bo etter en tidligere samboer etter arveloven § 28 c.

§ 8 nytt femte ledd skal lyde:

Første, annet og fjerde ledd gjelder tilsvarende for den som har sittet i uskiftet bo etter en tidligere samboer etter arveloven § 28 c.

Nåværende femte ledd blir nytt sjettede ledd.

IV

I lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangfullbyrdelse og midlertidig sikring skal § 7-13 tredje ledd første punktum lyde:

Dersom saksøkte er gift eller lever i et ekteskapslignende forhold som har vart i minst to år, eller hvor samboeren har, har hatt eller venter barn med saksøkte, kan utlegg tas i en ideell halvdel av felles bolig ervervet under samlivet, hvis ikke et annet eierforhold blir sannsynliggjort.

V

1. Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer.
2. Reglene i del I gjelder for rett til arv og uskifte etter arvelater som dør etter at loven her er satt i kraft. Endringen i arveloven § 24 gjelder for uskiftebo på grunnlag av ekteskap dersom nytt samboerskap er etablert etter at loven her er satt i kraft.
3. Endringen av ekteskapsloven §§ 7 og 8 i del II gjelder ikke når det er utstedt attest om at ekteskapsvilkårene er prøvd etter ekteskapsloven § 10 før loven her trådte i kraft.

